

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Magisterská diplomová práce

2020

Bc. Alžběta Dordová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Republiku si rozvracet nedáme

—

třetí odboj v československých tištěných médiích

Magisterská diplomová práce

Autorka práce: Bc. Alžběta Dordová

Studijní program: Mediální studia

Vedoucí práce: PhDr. Martin Groman, PhD.

Rok obhajoby: 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 20. května 2020

Bc. Alžběta Dordová

Bibliografický záznam

DORDOVÁ, Alžběta. *Republiku si rozvracet nedáme – třetí odboj v československých tištěných médiích*. Praha, 2020. 91 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Martin Groman, PhD.

Rozsah práce: 179 881 znaků s mezerami

Anotace

Tato diplomová práce se zaměřuje na téma využití médií v totalitním komunistickém režimu. Předkládá analýzu prezentace vybraných osob přímo či nepřímo zapojených do aktivit protikomunistického, tzv. třetího odboje v československých dobových tištěných médiích. S využitím interpretace výsledků sémiotické analýzy vybraných článků zpravodajského a publicistického charakteru se autorka práce pokouší zodpovědět výzkumné otázky a potvrdit či naopak vyvrátit hypotézu, že komunistická tištěná média využívala uvedených případů především k propagaci své oficiální ideologie. Politický a mediální dobový kontext a stručné životní příběhy vybraných představitelů třetího odboje jsou nastíněny v teoretické části práce, zpracování sémiotické analýzy, interpretace a diskuse jejích výsledků jsou rozvedeny v části praktické. Závěr analýzy dokládá, že komunistická tištěná média uvedené osoby ve svých obsazích spojovala výlučně s negativními konotacemi a významy všech vybraných článků byly zatíženy velmi silnými prvky propagandy.

Annotation

This thesis is focused on the topic of media use in a system of a communist totality. It provides an analysis of presentation of selected characters directly or indirectly involved in activities of the anti-communist, so called third resistance, in the Czechoslovak press media of that era. By using the interpretation of results of semiotic analysis of selected news and publicistic articles the author of the thesis attempts to answer the research questions and confirm or disconfirm the hypothesis that communist press media used the above mentioned cases particularly for the promotion of the official ideology. Political and medial contexts as well as brief life-stories of the chosen third resistance representatives are outlined in the theoretical part of the thesis, while the analysis with the interpretation of its results are discussed in the practical part. The conclusion of the analysis confirms that the communist press media associated those representatives with predominantly negative connotations and that the meanings of all the selected articles were strongly affected by propagandistic elements.

Klíčová slova

Třetí odboj, tištěná média, sémiotická analýza, propaganda

Keywords

Third resistance, press media, semiotic analysis, propaganda

Title

„We Will Not Let Our Republic Be Disrupted!“ – Third Resistance in The Czechoslovak Press Media

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své diplomové práce, panu PhDr. Martinu Gromanovi, PhD., za podnětné komentáře, doporučení a příjemnou spolupráci a dále svojí sestře a přátelům za jejich neutuchající podporu.

Obsah

Úvod.....	2
1 Teoretická část.....	3
1.1 Dobový společenský a politický kontext Československa 50. let 20. století.....	3
1.2 Problematika z pohledu mediálních studií.....	8
1.2.1 Mediální kontext v komunistickém Československu	8
1.2.2 Podoba a role médií v totalitě	14
1.3 Vymezení pojmu „třetí odboj“ v kontextu Československa 50. let 20. století.....	16
1.3.1 Formy třetího odboje.....	18
1.3.2 Vybrané případy třetího odboje	19
1.3.2.1 Bohumil Havlín.....	20
1.3.2.2 Jaroslav Vetejška.....	21
1.3.2.3 Jaromír Nechanský	22
1.3.2.4 William Nathan Oatis.....	24
2 Praktická část.....	27
2.1 Teoretický základ.....	27
2.1.1 Sémiotika	27
2.1.2 Sémiotická analýza.....	30
2.2 Sémiotická analýza – třetí odboj v československých tištěných médiích	32
2.2.1 Metodický postup sémiotické analýzy.....	32
2.2.2 Sémiotická analýza vybraných článků.....	33
2.2.2.1 Bohumil Havlín a spol.	33
2.2.2.2 Jaroslav Vetejška a spol.	35
2.2.2.3 Jaromír Nechanský a spol.	42
2.2.2.4 William Nathan Oatis a spol.	48
2.2.3 Shrnutí a interpretace výsledků sémiotické analýzy	59
Závěr	66
Summary.....	66
Seznam použitých zdrojů.....	68
Ostatní zdroje	77
Teze Diplomové práce	78
Seznam příloh	81

Úvod

K tématu mé diplomové práce mě přivedla publikace *Žádáme trest smrti!* od Pavlína a Petra Kourových, kterou jsem četla před několika lety. Zaujaly mě zde především popisy pečlivě připravených pokynů k organizaci všeobecné mediální kampaně spojené s procesem s osobami zahrnutými do tzv. vedení záškodnického spiknutí proti republice, soustředěného okolo JUDr. Milady Horákové. Ve své práci jsem se tedy zaměřila na to, jakým způsobem byly v tištěných médiích prezentovány některé další procesy, které proběhly ve stejném časovém období, tedy v první polovině 50. let minulého století. Vybrala jsem procesy vedené proti osobám podílejícím se přímo či nepřímo na činnosti tzv. třetího – protikomunistického odboje: Bohumilu Havlínovi, Jaroslavu Vetejškovi, Jaromíru Nechanskému a Williamu Nathanu Oatisovi. Další knihou, která mě k tomuto tématu přivedla, byla *Řeč komunistické moci* Petra Fidelia, věnovaná rozborům specifické komunistické terminologie.

Práce je rozdělena do dvou hlavních sekcí – teoretické a praktické. V rámci teoretické části jsem se pokusila nastínit především politický dobový kontext, v němž procesy probíhaly, a to zejména v souvislosti se situací nastalou po převzetí moci nad republikou komunisty. V teoretické práci jsem se dále věnovala také kontextu v oblasti médií ve vzniklém totalitním režimu a významu médií pro jeho výstavbu a udržování. Představeny jsou zde také jednotlivé vybrané osobnosti, proti nimž byly posléze vedeny soudní procesy. Praktická část je koncipována jako sémiotická analýza vybraných článků, které byly v souvislosti s procesy s uvedenými osobami otištěny v dobových tištěných periodících. Cílem sémiotické analýzy je prostřednictvím interpretace výsledků a zodpovězení výzkumných otázek potvrdit či vyvrátit hypotézu o úzkém vzájemném vztahu médií a totality a o využití prezentace jednotlivých případů pro účely propagandy – jedná se tedy o konfirmativní výzkumný přístup. Analyzovány jsou články zpravodajského i publicistického charakteru, přičemž pozorovány budou také případné rozdíly či shody v jejich obsahu a interpretaci významu.

Obsah a název práce se poněkud odlišují od struktury navržené v tezích, a to především v rozsahu typů analyzovaných mediálních obsahů – v důsledku preventivních opatření souvisejících s právě proběhlou pandemií koronaviru došlo v České republice mj. k uzavření archivů a knihoven a využita tak mohla být pouze databáze digitalizovaných tiskovin Národní knihovny v Praze. Z tohoto důvodu jsem pro svou analýzu využila pouze dobová média tištěného charakteru.

1 Teoretická část

Teoretická část této práce si klade za cíl stručně představit dobový společenský a politický kontext, na jehož pozadí se odehrály události spojené s vybranými příklady třetího odboje. Jedná se především o období postupného nárůstu vlivu komunistické strany v tehdejší Československu, jejího převzetí moci nad klíčovými ministerstvy, včetně ovládnutí celého mediálního prostředí – tzv. „období zakladatelské“, trvajícím mezi lety 1948 až 1953.¹ Snahou je přiblížit atmosféru politických, ekonomických a sociálních změn, jež postupně vedly k uzavření Československa do totalitního vakua a vyústily v rozhodnutí jednotlivců a skupin se nastalému celospolečenskému teroru postavit. Blíže je pak prezentován také tehdejší kontext médií samotných, včetně role, již v totalitním systému Československa sehrávala.

1.1 Dobový společenský a politický kontext Československa 50. let 20. století

Kořeny československého dění 50. let 20. století je třeba hledat již v období před komunistickým převratem, tedy v době těsně po skončení druhé světové války, mezi roky 1945 a 1948, v tzv. „třetí republice“. Snaha celé společnosti byla tehdy upnuta ke znovuoživení válkou poškozené země a také k jakémusi poučení se z předválečných chyb a omylů.² Ač měla krátkého trvání, jednalo se po letech utrpení o dobu svobody a celkového oživení společnosti. Dařilo se filmům sovětské i americké produkce, stejně tak divadlu, hrály se ale také swing a jazz.³

Nová poválečná vláda byla u moci již od 4. dubna 1945 a tvořila de facto kompromis k návrhům sovětského i londýnského exilu,⁴ a to konkrétně v podobě tzv. Národní fronty Čechů a Slováků. Smyslem Národní fronty bylo od prvopočátku „sjednocení sil odporu proti okupantům a k obnově československého státu“.⁵ Národní fronta byla tvořena čtyřmi českými stranami (Československou stranou lidovou, Československou stranou sociálně demokratickou, Československou stranou národně socialistickou a Komunistickou stranou Československa) a dvěma slovenskými (Demokratickou stranou a Komunistickou stranou

¹ CHALUPOVÁ, Markéta. *Odbojová skupina bratří Mašínů a její reflexe v dobovém československém a německém tisku* [online]. Brno, 2008 [cit. 2020-03-01]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/ipqub/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Jiří Malíř. str. 11

² KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. str. 114

³ Tamtéž, str. 117

⁴ Tamtéž, str. 114

⁵ KAPLAN, Karel. *Národní fronta 1948-1960*. Praha: Academia, 2012. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2074-1. str. 9

Slovenska).⁶ Již v této vládě zaujali značně vlivnou pozici právě komunisté, jejichž zástupci obsadili posty ve vedení šesti ministerstev.⁷ Jednalo se mimo jiné o Ministerstvo vnitra a s ním souvisejících bezpečnostních složek.⁸ Premiérem se stal Zdeněk Fierlinger, člen sociální demokracie sympatizující s KSČ a bývalý velvyslanec v Sovětském svazu. Podporu komunisté čerpali také od generála Ludvíka Svobody, který v rámci Národní fronty zastával jako nestraník post ministra národní obrany.⁹ Výrazným přelomem v dalším politickém směřování a působení Národní fronty byl tzv. Košický vládní program¹⁰ – programové prohlášení vlády z 5. dubna 1945 – proklamující v celkem šestnácti bodech mj.: jasnou zahraničně-politickou orientaci směrem k SSSR,¹¹ zákaz pravicových politických stran, očistu společnosti a jejích institucí od kolaborantů, zrovnoprávnění Čechů a Slováků, konfiskaci majetku Němců a Maďarů, socioekonomické změny, zároveň ale také zaručoval svobodu shromažďování, projevu mínění slovem či svobodu náboženského vyznání.¹² Jako jediný zdroj státní moci byl pak v rámci Košického programu označen lid.¹³ Na Košický vládní program také navázaly v pořadí třetí dekrety prezidenta Edvarda Beneše, které uzákonily mj. zmíněnou konfiskaci maďarského a německého majetku a také znárodnění do té doby soukromých podniků, jakými byly např. banky, pojišťovny či doly a továrny.¹⁴ V květnu následujícího roku pak v řádných volbách zvítězily KSČ a Demokratická strana Slovenska, premiérem se stal Klement Gottwald a komunisté ovládli již devět ministerstev. Někteří historikové připisují volební úspěch komunistů v roce 1946 také tomu, že se velká část především české veřejnosti upnula k jejich slibům vybudovat v Československu socialismus bez diktatury proletariátu, kolchozů či znárodnění.¹⁵

⁶ pozn.: později se do *Národní fronty Čechů a Slováků* přidaly ještě malé strany: *Strana práce* a *Strana slobody* (viz: KAPLAN, Karel. *Národní fronta 1948-1960*. Praha: Academia, 2012. *Historie* (Academia). ISBN 978-80-200-2074-1., str. 10)

⁷ pozn.: každá ze stran *Národní fronty Čechů a Slováků* získala po třech ministerstvech, komunisté jich však ovládli šest díky tomu, že vystupovali prostřednictvím oddělených komunistických stran Česka a Slovenska (viz: KONČELÍK, Jakub, PAVEL VEČEŘA a PETR ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. str. 114)

⁸ KAPLAN, Karel a PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2008. 253 s., xvi s. obr. příl. ISBN 978-80-7364-049-1. str. 9

⁹ BÁRTA, Jiří. *Ludvík Svoboda – československý legionář, generál a komunistický prezident*. In: *Moderní-Dějiny.cz*. [online]. 21.8.2013. [cit. 9. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/ludvik-svoboda-ceskoslovensky-legionar-general-a-komunisticky-prezident/>

¹⁰ pozn.: oficiální název zněl *Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků* (viz: BEDNAŘÍK, Petr, JAN JIRÁK a BARBARA KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. *Žurnalistika a komunikace*. ISBN 978-80-247-3028-8. str. 219)

¹¹ pozn.: orientace na SSSR se však týkala např. také vzdělávání, mládež měla být „náležitě poučována“ o SSSR, ruština se stala prvním cizím jazykem v osnovách (viz: SOVADINA, Jiří. *Košický vládní program (5.4. 1945)* In: MODERNÍ DĚJINY.CZ. [online]. 2. 8. 2009. [cit. 9. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/>

¹² SOVADINA, Jiří. *Košický vládní program (5.4. 1945)* In: MODERNÍ DĚJINY.CZ. [online]. 2. 8. 2009. [cit. 9. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/>

¹³ Tamtéž

¹⁴ pozn.: jednalo se např. o dekrety č. 100/1945 Sb. (Dekret prezidenta republiky o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků), č. 101/1945 Sb. (Dekret prezidenta republiky o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského), č. 102/1945 Sb. (Dekret prezidenta republiky o znárodnění soukromých pojišťoven) nebo 12/1945 Sb. (Dekret prezidenta republiky o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa) (viz *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 11. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/hledani?text=dekrety>)

¹⁵ Byl únor 1948. In: *Historie.cs* [vzdělávací pořad]. ČT24. 29. 2. 2020 (Jiří Pernes, čas 12:50)

Zatímco nekomunistické strany stále spoléhaly na klasickou demokratickou parlamentní politiku, začali se komunisté usilovně realizovat spíše mimo parlament.¹⁶ Vliv Sovětského svazu v Československu i nadále sílil, v důsledku čehož v roce 1947 odmítli představitelé československé vlády účast na Pařížské konferenci o Marshallově plánu pomoci státům zničeným druhou světovou válkou,¹⁷ což vedlo ke zbrzdění snah o obnovu ekonomické soběstačnosti státu¹⁸ a také k jeho dalšímu odklonu od někdejších západních spojenců. Cestu k finálnímu převzetí moci nad Československem pak komunistům otevřela demise ministrů ostatních stran, již po masivním propagandistickém nátlaku prezident Eduard Beneš 25. února 1948 přijal (viz Obrázek 1).¹⁹

Obrázek 1: Prezident republiky, Dr. Edvard Beneš, přijímá 25. února 1948 demisi nekomunistických ministrů (Zdroj: *Svět v obrazech*. Praha: Novinář, 06.03.1948, 4(10). s. 4. ISSN 0039-7032. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:c0b7e6b0-f505-11e9-a329-005056827e51>)

Ačkoli byl tedy jednou z variant osudu země v období tzv. „třetí republiky“ jakýsi ideový restart a posléze snad návrat k pořádkům Československa předválečného,²⁰ znamenal únorový komunistický převrat především přiklonění k cestě tzv. „socializace“, tedy postupného vývoje směrem k socialismu.²¹ Konsolidace komunistické totality vyžadovala nejen převzetí moci politické – zmíněným získáním většiny v tehdejší Národní

¹⁶ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. str. 123

¹⁷ ČEGAN, Petr. Marshallův plán a vztahy ČSR s USA. In: *MODERNÍ DĚJINY.CZ*. [online]. 5. 11. 2011. [cit. 9. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/marshalluv-plan-a-vyvoj-vztahu-mezí-csr-a-usa/>

¹⁸ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. str. 133

¹⁹ Tamtéž, str. 125

²⁰ pozn.: jednalo se o jednu z variant navrhovanou tehdejším prezidentem Edvardem Benešem (viz: ŠIMÍČEK, Petr. *Pretotalitní Československo I. (od května 1945 do voleb 1946)*. In: *MODERNÍ DĚJINY.CZ* [online]. 6. 11. 2012. [cit. 9. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/pretotalitni-ceskoslovensko-i-od-kvetna-1945-do-voleb-1946/>)

²¹ KUKLÍK, Jan. *Znárodně Československo: od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. s. 20. ISBN 978-80-87284-12-4. str. 20

frontě,²² ale také zaujmutím stěžejních pozic v organizacích a podnicích, mj. prostřednictvím působení samozvané komunistické instituce – tzv. akčních výborů Národní fronty,²³ jejichž posláním byla „očista“ společnosti od jakýchkoli potenciálních odpůrců režimu, včetně zástupců nekomunistických stran.²⁴

V období mezi dubnem a prosincem 1948 probíhala tzv. „druhá retribuční“,²⁵ která taktéž sloužila coby nástroj jakési „třídní justice“ komunistické strany,²⁶ jež považovala průběh retribuční první, poválečné, za příliš mírný.²⁷ Skutečným společenským smyslem retribuční (a také dalších represí) však byla zejména odplata, touha po pomstě, související mj. také s poválečnou otupělostí a necitlivostí lidí vůči lidskému utrpení.²⁸ V červnu roku 1948 byla prezidentem republiky, Klementem Gottwaldem, podepsána nová ústava, jejíž podoba byla prakticky vytvořena pod taktovkou Moskvy.²⁹ Gottwaldovým cílem byla veřejně proklamovaná potřeba očisty společnosti a konečné odhalení a zúčtování s reakcí, která byla – společně s Němci – osočována z úkladných příprav třetí světové války. Takovýto odpor pak bylo možné vymýtit pouze prostřednictvím zstřednění třídního boje.³⁰

Opomenout v souvislosti s přeměnou režimu a nastolováním nových společenských pořádků nelze samozřejmě ani politiku znárodňování a vyvlastňování, která se odehrávala v souladu s Gottwaldovým plánem mj. proti „domácí zrádcovské a kolaborantské buržoazii“.³¹ Počátkem 50. let docházelo také k systematickému vytlačování tradičních spolků, jejichž ideály nebyly s upevňujícím se komunismem slučitelné.³² Likvidace se dotkla jak lokálních občanských organizací jako Junák či tělovýchovný Sokol, tak samozřejmě těch,

²² viz kapitola 2.1 této práce

²³ **pozn.**: akční výbory Národní fronty vznikaly na popud výzvy Klementa Gottwalda od února 1948 a v červenci stejného roku byly plně legitimizovány Zákonem 213/1948 Sb., o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů (viz: Akční výbory Národní fronty. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 19. 1. 2020]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/akcni.php>)

²⁴ VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948–1953*. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2014. 373 s. ISBN 978-80-7395-786-5. str. 18

²⁵ **pozn.**: retribuční ve smyslu zevrubné očisty společnosti prostřednictvím Mimořádných lidových soudů, v jejichž senátu zasedal u nových případů jeden profesionální soudce a dva soudci z lidu (viz HRUBEŠOVÁ, Zuzana. *Retribuce a udavačství. Případ Mimořádného lidového soudu Litoměřice 1945-1948*. Liberec, 2016. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Katedra historie. Vedoucí práce: Mgr. Kateřina LOZOVIUKOVÁ, Ph.D. str. 38)

²⁶ VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948–1953*. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2014. 373 s. ISBN 978-80-7395-786-5. str. 21 a dále **pozn.**: Mimořádný lidový soud měl v případě druhé retribuční hledět i na sociální postavení obviněného, proto „třídní justice“ (HRUBEŠOVÁ, Zuzana. *Retribuce a udavačství. Případ Mimořádného lidového soudu Litoměřice 1945-1948*. Liberec, 2016. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Katedra historie. Vedoucí práce: Mgr. Kateřina LOZOVIUKOVÁ, Ph.D. str. 29)

²⁷ HRUBEŠOVÁ, Zuzana. *Retribuce a udavačství. Případ Mimořádného lidového soudu Litoměřice 1945-1948*. Liberec, 2016. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Katedra historie. Vedoucí práce: Mgr. Kateřina LOZOVIUKOVÁ, Ph.D. str. 38

²⁸ PINEROVÁ, Klára. *Do konce života: političtí vězni padesátých let – trauma, adaptace, identita*. Vydání první. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. 404 stran. Po válce. ISBN 978-80-7422-590-1. str. 22

²⁹ VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948–1953*. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2014. 373 s. ISBN 978-80-7395-786-5. str. 25

³⁰ Tamtéž, str. 29

³¹ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci-státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Auditorium, 2010. ISBN 978-80-87284-12-4. str. 161

³² 50. léta – Likvidace občanské společnosti a její unifikace. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 11. 2. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/50/50_01_002.php

jež jakýmkoli způsobem zprostředkovávaly československému lidu západní ideologii – ať už tělovýchovných a zároveň křesťanských YMCA, YWCA, či Armády spásy.³³ Spolky byly posléze nahrazeny přísně kontrolovanými organizacemi, jejichž posláním byla výchova a indoktrinace československých občanů.³⁴

Masivní vlně perzekuce byly podrobeny církve, především pak řeholní řády a kongregace soustředěné v kláštorech na celém území tehdejšího Československa. V rámci tzv. „Akce K“ bylo přes 2300 mnichů převezeno ze svých domovských klášterů a internováno v pouhých sedmi centralizačních střediscích.³⁵ Vysídlení z klášterů předcházelo monstrproces s deseti hlavními představiteli československých řádů,³⁶ kteří se ve vazbě nacházeli zároveň s jednou z nejnešťastnějších obětí likvidace komunistickým režimem – farářem Josefem Toufarem, obitým při výslechu na základě vykonstruované kauzy s otáčejícím se křížkem v číhošťském kostele.³⁷

Jak uvádí historik Václav Veber: „komunisté ke svému vítězství potřebovali a uskutečnili zničení vzorů, mravních ideálů, i léty utvrzovaných zvyklostí“.³⁸ Na prahu 50. let 20. století se tak Československo ocitlo v tísnivé atmosféře strachu vyvolaného komunistickou stranou, jejíž moc a vliv byly takřka všudypřítomné.

³³ 50. léta – Likvidace občanské společnosti a její unifikace. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 11. 2. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/50/50_01_002.php

³⁴ Tamtéž

³⁵ Vlastní provedení akce „K“. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 11. 2. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/cirkev/cir_05.php

³⁶ Příprava akce „K“. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 11. 2. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/cirkev/cir_04.php

³⁷ DOLEŽAL, Miloš. *Jako bychom dnes zemřít měli: drama života, kněžství a mučednické smrti číhošťského faráře P. Josefa Toufara*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, c2012. ISBN 978-80-7415-066-1. str. 180 a dále pozn.: pohyb křížku kostela v Číhošti nebyl objasněn ani při opětovném vyšetřování případu v roce 1968 (viz: DOLEŽAL, Miloš. *Jako bychom dnes zemřít měli: drama života, kněžství a mučednické smrti číhošťského faráře P. Josefa Toufara*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, c2012. ISBN 978-80-7415-066-1. str. 211)

³⁸ VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948–1953*. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2014. 373 s. ISBN 978-80-7395-786-5. str. 7

1.2 Problematika z pohledu mediálních studií

V každém státě bývá mediální systém těsně spjat s aktuálním politickým uspořádáním.³⁹ Různé uzpůsobení mediálních systémů a jejich funkcí v odlišných systémech politických či sociálních popisují např. v publikaci *Čtyři teorie tisku* autoři Siebert, Peterson a Schramm již v roce 1956, přičemž mediálnímu prostředí, kterému je věnována tato diplomová práce, odpovídá model teorie sovětsko-komunistické.⁴⁰ V totalitním systému hrají média ústřední roli v šíření symbolické řeči momentálně vládnoucí skupiny.⁴¹ Převzetí moci komunisty na počátku 50. let 20. století tak bylo i v Československu provázeno výraznými změnami také v oblasti mediálního prostředí, a to v rovině organizační, ekonomické, i produkční, jak bude popsáno dále.

1.2.1 Mediální kontext v komunistickém Československu

Instituce médií patřila už na počátku mocenských aktivit komunistů do popředí jejich zájmu. Již v roce 1945 se v rámci Národní fronty ujali jejich vedení prostřednictvím nově ustanoveného Ministerstva informací, do jehož čela se postavil Václav Kopecký, jeden z tvůrců dříve zmiňovaného Košického vládního programu.⁴² Václav Kopecký se v rámci svého nového ministerstva obklopil známými a respektovanými osobnostmi z uměleckého prostředí a dosadil je do čela jednotlivých odborů – ve vedení odboru knižního se tak ocitl básník František Halas, spisovatel Ivan Olbracht se chopil odboru rozhlasu, básník Vítězslav Nezval kinematografického a novinář František Bauer tiskového odboru.⁴³

Dlužno také podotknout, že se v této době k levicovému proudu všeobecně hlásilo velké množství osob z uměleckých, akademických a také publicistických kruhů.⁴⁴ V souladu s celospolečenskými změnami iniciovanými komunisty⁴⁵ se reorganizace výraznou měrou odehrála i v oblasti mediální. Kromě personální očisty od kolaborantů byla přeměna naplánována do tří konkrétních kroků: povinné přeregistrace periodických tiskovin za účelem odsouhlasení jejich vydávání Ministerstvem informací, úpravy mediální

³⁹ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPOVÁ. *Masová média*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0743-6. str. 324

⁴⁰ SIEBERT, F.S., PETERSON, T., SCHRAMM, W. *Four theories of the press: the authoritarian, libertarian, social responsibility, and Soviet communist concepts of what the press should be and do*. University of Illinois Press. 1956.

⁴¹ SPARKS, Colin. *Communism, capitalism and the mass media*. London: Sage, c1998. The media, culture & society series. ISBN 0-7619-5075-3. str. 27

⁴² KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. str. 115

⁴³ Tamtéž

⁴⁴ BEDNÁŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8. str. 219

⁴⁵ viz kapitola 2.1 této práce

legislativy a využití personální politiky při obsazování redakcí a vydavatelství pod kontrolou KSČ.⁴⁶ Schvalování jmenování nových šéfredaktorů spadalo do kompetencí politického sekretariátu Ústředního výboru KSČ (dále jen ÚV KSČ).⁴⁷ Povinnost nové registrace periodik vycházela z vyhlášky ministra informací z 26. října 1945, která tuto podmínku ukládala již na listopad stejného roku. Od 1. prosince 1946 mohla vycházet pouze periodika, jejichž vydavatelství tuto žádost v uvedeném termínu podala. Součástí žádosti byl také odhad spotřeby papíru pro danou tiskovinu – kontrola přidělu papíru tak Ministerstvu informací poskytovala značnou rozhodovací moc nad osudy československých tiskovin.⁴⁸ Povolení vydávat periodický tisk mohla být udělena pouze stranám Národní fronty, státním úřadům, případně společenským a zájmovým organizacím, které prokázaly svůj význam pro zájem československého lidu.⁴⁹

Zrušeny byly mj. tiskoviny nepovolených politických stran (např. agrárnický *Venkov*), veškerá bulvární periodika a samozřejmě německý a antisemitský tisk; naopak obnovena byla periodika zakázaná v průběhu německé okupace – především *Rudé právo*, dále *Právo lidu* nebo *Národní osvobození*.⁵⁰ Ostatní periodika, která vycházela i za protektorátu a zároveň získala povolení k dalšímu vydávání, byla nucena ke změně názvu – jednalo se například o *Lidové listy* coby oficiálního titulu Československé strany lidové (posléze *Lidová demokracie*), původní *Lidové noviny* (*Svobodné noviny*), či *České slovo* vydávané Československou stranou národně sociální (později *Svobodné slovo*). Některé z těchto deníků měly do roku 1948 také své regionální mutace.⁵¹ Vycházet začala také periodika zcela nová, často vydávaná významnými společenskými organizacemi. Revoluční odborové hnutí vydávalo deník *Práce*, Svaz české mládeže deník *Mladá fronta*, ústředním deníkem československé armády se stala *Obrana lidu*.⁵²

Po formální stránce byly tiskoviny značně strohé, neobsahovaly reklamu⁵³

⁴⁶ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. str. 115–117

⁴⁷ GROMAN, Martin. *Řízení československých médií v 50. letech 20. století*. Sborník Národního muzea v Praze: Řada C-literární historie, 2008, str. 59

⁴⁸ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8. str. 230

⁴⁹ Tamtéž, str. 232

⁵⁰ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. str. 115, 116

⁵¹ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8. str. 234 a dále **pozn.**: po únorovém převratu zůstaly v regionech prakticky pouze lokální tiskoviny vydávané KSČ (viz: GROMAN, Martin. *Řízení československých médií v 50. letech 20. století*. Sborník Národního muzea v Praze: Řada C-literární historie, 2008, str. 59)

⁵² KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. str. 116

⁵³ **pozn.**: absence inzercí představovala další ekonomické omezení soběstačnosti tiskovin, které se tak staly zcela závislé na státních finančních prostředcích (viz: GROMAN, Martin. *Řízení československých médií v 50. letech 20. století*. Sborník Národního muzea v Praze: Řada C-literární historie, 2008, str. 60)

a postupně mizely také autentické reportáže; často naopak noviny obsahovaly kompletní přepisy projevů komunistických činitelů, případně ideologické eseje nebo více či méně zdařilé pokusy o politicky angažovanou poezii.⁵⁴

Úpravám registrace a regulace se nevyhnuly ani časopisy. Obnoven byl časopis ÚV KSČ – *Tvorba*, Kruh přátel divadla v čele s E. F. Burianem vydával silně levicově orientovaný týdeník *Kulturní politika*. Názorovým protipólem se jim staly například časopisy *Svobodný zítřek* Československé strany národně sociální, a především pak Peroutkův *Dnešek* nebo politický týdeník Československé strany lidové *Vývoj*, jehož šéfredaktorem byl Pavel Tigríd.⁵⁵ Tyto názorově demokraticky zaměřené tiskoviny otevřeně polemizovaly s komunistickým dogmatismem. V některých obzvláště citlivých a rezolutních případech nesouhlasu se opíraly také o informace a komentáře ze západních médií.⁵⁶ S únorovým převratem však byla činnost těchto opozičních médií ukončena.⁵⁷ Mezi další časopisy pak patřily mj. tituly určené dětem (*Mateřídouška*), katolicky smýšlejícím intelektuálům (*Akord*), případně ženám (*Vlasta*).⁵⁸ Silně regulován byl – především z hlediska výchovného – taktéž segment produkce knih.⁵⁹

Také rozhlas se dostal krátce po skončení druhé světové války do područí komunistického Ministerstva informací. Jelikož byla rozhlasovým přijímačem v tehdejší době vybavena již prakticky každá rodina, bylo ovládnutí a následné propagační a agitační využití rozhlasu pro komunisty velice výhodné.⁶⁰ Prostor rozhlasového vysílání tak z velké míry vyplňovaly především propagandisticky laděné pořady věnované budovatelskému nadšení, vzdělávání a od roku 1949 také sovětské tematice. Mimo tato politicky angažovaná vysílání se program rozhlasu zaměřoval také na hudební relace a samozřejmě zpravodajství, které však z velké části čerpalo ze sovětských a přidružených informačních zdrojů.⁶¹ Naopak omezeno bylo například vysílání náboženské či publicistické.⁶²

Opomenuty by neměly být ani počátky vysílání televizního, které jsou taktéž

⁵⁴ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8 str. 149

⁵⁵ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8. str. 235, 275

⁵⁶ BYSTROV, Vladimír. *Svobodná nesvoboda: některé příklady postupující komunizace a sovětizace mediální krajiny v Československu a snah komunistů umlčet český nekomunistický a církevní tisk v letech 1945-1948*. Praha: Vyšší odborná škola publicistiky, 2006. Studie (Vyšší odborná škola publicistiky). ISBN 80-903757-0-7. str. 37

⁵⁷ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8. str. 256

⁵⁸ Tamtéž, str. 236, 237

⁵⁹ Tamtéž, str. 230

⁶⁰ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. str. 121

⁶¹ Československý rozhlas 50. léta In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 22. 2. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/sp/sp_d_cro_50.php

⁶² Tamtéž

datovány do roku 1948, kdy byl v rámci výstavy MEVRO⁶³ televizní přístroj poprvé představen veřejnosti.⁶⁴ Televizní vysílání bylo ve zkušební podobě zahájeno 1. května 1953 a pravidelně začala *Československá státní televize* vysílat od 25. února následujícího roku z pražské Měšťanské besedy. V počátcích bylo programové schéma tvořeno především pořady inscenovanými na místě živě, zpravodajství bylo přebíráno z rozhlasu – tedy bez obrazu – až do roku 1956. Již od prvních okamžiků se v televizi angažovaly veřejně známé osobnosti z herecké i z jiných uměleckých oblastí.⁶⁵ Jelikož však v Československu televize zcela postrádala – na rozdíl od tisku či rozhlasu – demokratickou tradici, byla od počátku velmi úzce spjata s KSČ, a v pozdějších letech tak kariéra v této instituci vyžadovala příslušnost ke straně.⁶⁶

K úpravám legislativy v souvislosti s médii naopak před nástupem komunistické totality ve velké míře nedocházelo – po druhé světové válce byly obnoveny zákony platné před rokem 1938.⁶⁷ Výjimku tvořil jen zákon č. 101/1947 Sb., který definoval pozici redaktora (novináře), ustanovil Český a Slovenský svaz novinářů a jejich roli a také podmínil práci redaktora členstvím v jednom z uvedených svazů.⁶⁸

K výrazné změně stávajících poměrů však došlo již v období politické a ústavní krize – 23. února 1948, kdy byl ustanoven akční výbor *Československé tiskové kanceláře* (dále ČTK), který zaslal Klementu Gottwaldovi rezoluci vyjadřující podporu jeho vládě.⁶⁹ V den komunistického převratu, tedy 25. února 1948, byl ustanoven akční výbor Svazu českých novinářů a započala tak silná očista redakcí a vydavatelství od režimu nepohodlných novinářů, přičemž mezi prvními vyloučenými nechyběli např. Ferdinand Peroutka či Pavel Tigrid.⁷⁰ Akční výbor Svazu českých novinářů působil nejen v oblasti změn personálního obsazení mediálních organizací, měl také prostřednictvím vlastní Ideové směrnice českého novináře moc ovlivňovat mediální obsah a jeho účel v zájmu výchovy a osvěty lidu.⁷¹

Tištěným médiím se nevyhnulo ani znárodňování – na základě zákona č. 123/1948

⁶³ pozn.: MEVRO – Mezinárodní výstava rozhlasu uspořádaná k 25. výročí rozhlasu (viz: KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. str. 152)

⁶⁴ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8. str. 271

⁶⁵ Tamtéž, str. 273

⁶⁶ Československá televize 50. léta. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 22. 2. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/sp/sp_d_cst_50.php

⁶⁷ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. str. 116

⁶⁸ ČESKO. zákon č. 101/1947 Sb., o postavení redaktorů a o Svazech novinářů. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 22. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947-101#f3195473>

⁶⁹ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8. str. 251

⁷⁰ Tamtéž, str. 252

⁷¹ Tamtéž, str. 253

Sb. přešly veškeré tiskárny a grafické podniky, a to včetně nemovitostí a vybavení, pod správu státu, čímž došlo k vyloučení jakékoli možnosti produkovat tiskoviny formou soukromého podnikání.⁷² Nastala další fáze revizí všech předchozích povolení Ministerstva informací k vydávání periodických tiskovin.⁷³ Úlohu tisku v novém politickém systému pak jednoznačně určil zákon č. 184/1950 Sb., a sice jako „poslání napomáhat budovatelskému úsilí československého lidu a jeho boji za mír a spolupracovat na jeho výchově k socialismu“.⁷⁴

Akční výbor vznikl také v tehdejší *Československém rozhlase* – byl ustanoven 27. února 1948. I zde došlo jeho činností k výrazné obměně dosavadního personálního obsazení.⁷⁵ Již v dubnu roku 1948 byl *Československý rozhlas* na základě zákona č. 137/1948 Sb. zestátněn. Od roku 1949 byla na základě projevu ministra informací, Václava Kopeckého, jasně definována funkce rozhlasu, a to mj. jako „orgánu lidu a hlasatele státní politiky“.⁷⁶

Kromě regulace počtu a typů médií, personální politiky a přísné legislativy disponovala vládnoucí Komunistická strana ještě dalším, neméně mocným a významným nástrojem, jehož prostřednictvím mohla ovlivňovat mediální sdělení prezentovaná veřejnosti a zároveň eliminovat závadné informace – cenzurou. Ta byla ukotvena např. v zákoně č. 231/1948 Sb.,⁷⁷ ale především v dokumentech strany, samotných cenzurních institucí nebo svazu novinářů.⁷⁸ Média byla po roce 1948 kontrolována nejen Ministerstvem informací, ale také Kulturním a propagačním oddělením ÚV KSČ,⁷⁹ v jehož čele stál od roku 1946 někdejší šéfredaktor *Rudého práva* Gustav Bareš.⁸⁰ Cenzura tak probíhala pod řízením státním i stranickým. Nejprve se agenda každodenní kontroly médií přesunula na rozhlasový a tiskový odbor ÚV KSČ, v jehož kompetencích bylo i měnění

⁷² ČESKO. zákon č. 123/1948 Sb., o znárodnění polygrafických podniků. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 22. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-123#f2650532>

⁷³ GROMAN, Martin. *Řízení československých médií v 50. letech 20. století*. Sborník Národního muzea v Praze: Řada C-literární historie, 2008, str. 59

⁷⁴ ČESKO. § 1 odst. 1 zákona č. 184/1950 Sb., o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 22. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-184#p1-1>

⁷⁵ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8. str. 269

⁷⁶ Tamtéž

⁷⁷ **pozn.**: periodickou tiskovinu bylo možné na základě tohoto zákona zastavit (viz: ČESKO. § 60 zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 22. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-231#p60>)

⁷⁸ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. str. 137

⁷⁹ **pozn.**: Sekretariát ÚV KSČ strukturou svých jednotlivých oddělení v podstatě kopíroval různá oddělení státní správy (viz: GROMAN, Martin. *Řízení československých médií v 50. letech 20. století*. Sborník Národního muzea v Praze: Řada C-literární historie, 2008, str. 58)

⁸⁰ GROMAN, Martin. *Řízení československých médií v 50. letech 20. století*. Sborník Národního muzea v Praze: Řada C-literární historie, 2008, str. 59

personálního obsazení redakcí. Posléze, v roce 1953, vznikl podle sovětského modelu první specializovaný cenzurní úřad – Hlavní správa tiskového dozoru (dále jen HSTD), která spadala nejprve do gesce ÚV KSČ, později Ministerstva vnitra. Cenzor HSTD byl začleněn do každé redakce a prováděl předběžnou cenzuru veškerých připravovaných mediálních textů určených pro tištěná i vysílací média. Cenzurováno bylo také živé vysílání, zprávy ČTK, dále obsah výstav, knih, přednášek, divadelní repertoáry, dokonce i obsah úmrtních oznámení.⁸¹ V případě divadel, televize a filmu předcházela posouzení HSTD ještě kontrola sekretariátem ÚV KSČ.⁸² HSTD jako tajná cenzurní instituce fungovala do roku 1966, kdy byla cenzura oficiálně přiznána v rámci nového tiskového zákona č. 81/1966 Sb.⁸³ Cenzuru prováděla od roku 1949 také StB – zaměřovala se na kontrolu poštovních zásilek.⁸⁴

Po uzavření československých hranic a přerušení kontaktu se západními zeměmi se pro mnoho občanů, kteří měli zájem o informace o dění mimo sovětský blok, stalo takřka jedinou možností k jejich získání využití zahraničního nebo exilového tisku či rozhlasového vysílání.⁸⁵ Je zde zároveň nutno zdůraznit, že v počátcích komunistické totality patřily jakékoli projevy nesouhlasu s hlavním, oficiálním informačním a myšlenkovým proudem, a to včetně alternativních názorů, k závažným a tvrdě trestaným ilegálním činům.⁸⁶ Zpočátku byla většina exilových tiskovin určena spoluobčanům, kteří Československo v důsledku komunistického převratu opustili – jednalo se mj. také o významné novináře, kterým bylo komunisty znemožněno v žurnalistice dále působit a rozhodli se ve své profesi pokračovat za hranicemi prostřednictvím vydávání tiskovin, především s politickou a kulturně-politickou tematikou.⁸⁷ Jako jeden z nejvýznamnějších zahraničních titulů pro exilové publikum tak lze považovat časopis *Skutečnost*, na němž se již od roku 1949 podílely známé osobnosti tuzemské novinařiny, jako například dříve zmiňovaní Ferdinand Peroutka či Pavel Tigrid.⁸⁸ Myšlenka spojená s posláním časopisu *Skutečnost* zní z dnešní perspektivy snad až smutně banálně: „hledat a říkat pravdu o naší současné situaci“.⁸⁹ Pavel Tigrid pak

⁸¹ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8. str. 257

⁸² KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. str. 140

⁸³ ČESKO. Část 5 zákona č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 22. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1966-81#cast5>

⁸⁴ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. str. 141

⁸⁵ Tamtéž, str. 165

⁸⁶ ORSÁG, Petr. *MÉDIA ČESKOSLOVENSKEHO EXILU V LETECH 1948–1989 JAKO SOUČÁST ALTERNATIVNÍ VEŘEJNÉ SFÉRY*. PALACKÉHO, Univerzity. str. 39

⁸⁷ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8. str. 274

⁸⁸ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. str. 165

⁸⁹ ORSÁG, Petr. *MÉDIA ČESKOSLOVENSKEHO EXILU V LETECH 1948–1989 JAKO SOUČÁST ALTERNATIVNÍ VEŘEJNÉ SFÉRY*. PALACKÉHO, Univerzity. str. 51

v roce 1956 založil v New Yorku a později vydával v Paříži čtvrtletník *Svědectví* se společenským a politickým zaměřením,⁹⁰ který se snažil nelegálně zasílat za železnou oponu.⁹¹ Dalšími vydavateli zahraničních tiskovin byli političtí emigranti, sjednocující se okolo exilových politických stran – v Mnichově tak vycházel například měsíčník *Demokracie v exilu* Československé strany lidové nebo *České slovo* národních socialistů.⁹² V zahraničí vycházely také tiskoviny s křesťanským zaměřením, například bruselské *Rozpravy*.⁹³ Specifické místo mezi exilovými novináři zastával Josef Josten, který po emigraci do Velké Británie založil v Londýně informační agenturu *Free Czechoslovakia Information Service*, prostřednictvím které distribuoval informace o dění za železnou oponou i do zahraničních periodik, včetně *The Times* nebo *Daily Telegraph*.⁹⁴ Zcela zásadní postavení v oblasti alternativních informačních zdrojů pak zastával zahraniční rozhlas, především pak stanice *Rádio Svobodná Evropa*, jejíž pravidelné vysílání odstartovalo mj. s podporou americké CIA z německých vysílačů 1. května 1951.⁹⁵ Prvním ředitelem *Rádia Svobodná Evropa* se stal již několikrát zmiňovaný Ferdinand Peroutka.⁹⁶ V češtině a slovenštině pak vysílaly také další zahraniční rozhlasové stanice, například již od roku 1942 známý *Hlas Ameriky*, *BBC*, *Deutsche Welle* či *Radio Luxembourg*.⁹⁷ Od roku 1952 byl poslech zahraničního radiového vysílání komplikován také následkem výstavby systému rušení.⁹⁸

1.2.2 Podoba a role médií v totalitě

V souvislosti s rolí médií v totalitních režimech, komunistického Československa nevyjímaje, se často setkáváme s tvrzením, že sdělovací prostředky sehrály v tomto období úlohu tzv. „hlásné trouby“ režimu.⁹⁹ Jak uvádí Hannah Arendtová ve své knize *Původ totalitarismu*, „jsou totalitní hnutí nucena uchylvat se k propagandě z tohoto důvodu, že existují ve světě, který sám totalitní není“.¹⁰⁰ Pokud je ve státech nacházejících

⁹⁰ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8. str. 275

⁹¹ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. str. 166

⁹² BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8. str. 274

⁹³ Tamtéž, str. 275

⁹⁴ ORSÁG, Petr. *MÉDIA ČESKOSLOVENSKEHO EXILU V LETECH 1948–1989 JAKO SOUČÁST ALTERNATIVNÍ VEŘEJNÉ SFÉRY*. PALACKÉHO, University. str. 55

⁹⁵ Tamtéž, str. 276

⁹⁶ Tamtéž

⁹⁷ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. str. 166

⁹⁸ pozn.: viz str. 19 této práce

⁹⁹ Od hlásné trouby KSČ ke svobodnému médiu. Sametový boj o Československý rozhlas líčí pamětník a komentátor Petr Hartman. In: *iROZHLAS* [online]. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/listopad-1989-sametova-revoluce-podcast-ceskoslovensky-rozhlas-hartman-ksc_1911290600_pak

¹⁰⁰ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. Praha: Oikymen, 1996. Oikúmené. ISBN 80-86005-13-5. str. 474

se v systému demokratickém stěžejní funkcí médií informovat, bavit a agitovat¹⁰¹ a existenční prioritou úspěch jejich obsahů u konzumentů a následná ziskovost,¹⁰² pak v systémech totalitních nesla především funkci distributora režimní ideologie a propagandy, organizátora mas.¹⁰³ Smyslem propagandy jako takové pak bylo „... aby nejširším masám pracujících objasňovala marxisticko-leninskou teorii a politiku strany, aby je seznámila se zákony společenského vývoje, aby prohlubovala jejich uvědomělost a organizovanost, aby vyvolala společenskou aktivitu lidových mas v jejich boji za socialismus a komunismus“.¹⁰⁴

Mediální produkce v období komunistické totality se masovostí jednoznačně vyznačovala – tedy vysíláním takřka identických obsahů z omezeného množství zdrojů směrem k co největšímu publiku.¹⁰⁵ Bereme-li v úvahu to, že oficiální média byla prakticky jediným a zároveň státem přísně kontrolovaným zdrojem informací o politice, tuzemském i mezinárodním dění, hospodářství, politických úspěších, selháních a v neposlední řadě také příznivcích a odpůrcích režimu,¹⁰⁶ mohla právě propaganda uvedenou mediální prezentací formovat způsobem žádoucím pro záměry aktuálně vládnoucí skupiny.¹⁰⁷ V mediálním systému inspirovaném tím sovětským tak platila „jediná pravda ztělesněná stranou, jež současně představovala soudce, porotu, žalobce i obhájce“.¹⁰⁸ Totalitní propaganda se však nezaměřovala pouze na soudobou politiku a personálie – byla schopna – společně s cenzurou – pozměnit i význam a souvislosti událostí historických.¹⁰⁹ Vhodným příkladem přepisování dějin mohou být například úpravy fotografií vrcholných představitelů KSČ, z nichž byly odstraňovány „nežádoucí“ osoby (viz Obrázek 2).

Dalším znakem totalitní propagandy, který zmiňuje Arendtová, je prvek tajuplnosti,¹¹⁰ který byl využíván často i v komunistickém Československu, zejména pak v podobě nejrůznějších spikleneckých center a imperialistických teroristických skupin,

¹⁰¹ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-574-5. str. 110

¹⁰² JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Masová média*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0743-6. str. 327

¹⁰³ SIEBERT, F.S., PETERSON, T., SCHRAMM, W. *Four theories of the press: the authoritarian, libertarian, social responsibility, and Soviet communist concepts of what the press should be and do*. University of Illinois Press. 1956. a dále SPARKS, Colin. *Communism, capitalism and the mass media*. London: Sage, c1998. The media, culture & society series. ISBN 0-7619-5075-3. str. 42

¹⁰⁴ KUROČKIN, Pavel Konstantinovič. *Komunistická propaganda: otázky teorie a metodiky*. Praha: Svoboda, 1977. Knižovna výstavby strany a stranické práce. str. 11

¹⁰⁵ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Masová média*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0743-6. str. 200

¹⁰⁶ Tamtéž, str. 325 a dále SPARKS, Colin. *Communism, capitalism and the mass media*. London: Sage, c1998. The media, culture & society series. ISBN 0-7619-5075-3. str. 43

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 348

¹⁰⁸ PRATKANIS, Anthony R. a Elliot ARONSON. *Age of propaganda: the everyday use and abuse of persuasion*. Rev. ed. New York: W.H. Freeman, 2001. ISBN 0716728621. str. 197

¹⁰⁹ ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. Praha: Oikoymenh, 1996. Oikúmené. ISBN 80-86005-13-5. str. 474

¹¹⁰ Tamtéž, str. 485

na jejichž základě byly mnohdy vykonstruovány také procesy s účastníky třetího odboje.¹¹¹ V systému, který svým občanům poskytoval pouze státem kontrolovaný zdroj uniformních, schválených informací, s absencí alternativních zdrojů oponentních názorů a opozice jako takové, bylo prakticky nemožné uvažovat o jakémkoli autentickém veřejném mínění, o jakýchkoli elementárních známkách demokracie.¹¹²

Obrázek 2: Klement Gottwald na Staroměstském náměstí 21. února 1948 (Zdroj: Vymazání Vladimíra Clementise aneb revoluce požírala své syny i v Československu In: *Didaktika dějepisu* [online]. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z: <http://didaktika.ff.cuni.cz/blog/2015/01/>)¹¹³

1.3 Vymezení pojmu „třetí odboj“ v kontextu Československa 50. let 20. století

Počátky třetího odboje,¹¹⁴ tedy aktivit různorodého charakteru zaměřených proti vůdčí roli a působnosti Komunistické strany na území Československa, lze datovat již do počátku roku 1948, kdy převzetí moci komunisty nabylo již nesmazatelných obrysů.¹¹⁵ Od tohoto roku také existenci (domácího) odboje popisují spisy Sboru národní bezpečnosti¹¹⁶ (dále jen SNB).¹¹⁷ Někteří z odpůrců nového režimu byli uvězněni dokonce již od února 1948, přičemž se jednalo především o odbojáře z řad samotných komunistů.¹¹⁸

Prostředek umožňující zatýkání, věznění a souzení režimu nepohodlných osob

¹¹¹ pozn.: viz například vykonstruovaný proces s americkým novinářem Williamem N. Oatisem, obviněným ze špionáže prostřednictvím špionážní agentury Associated Press (viz: *Archiv bezpečnostních složek*, f. Velitelství Státní bezpečnosti Praha, spis Č.j. 4299/01-1951, William Nathan Oatis a spol.)

¹¹² SPARKS, Colin. *Communism, capitalism and the mass media*. London: Sage, c1998. The media, culture & society series. ISBN 0-7619-5075-3. str. 27

¹¹³ pozn.: JUDr. Vladimír Clementis, ministr zahraničních věcí, který je na fotografii vlevo, byl ze snímku odstraněn poté, co byl v roce 1952 v procesu s Rudolfem Slánským odsouzen k trestu smrti (viz Vladimír (Vlado) CLEMENTIS. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_clementisv.php)

¹¹⁴ pozn.: český zákon zastřešuje formy protikomunistických aktivit termínem „odboj a odpor proti komunismu“, přičemž tyto pojmy jsou navzájem zaměnitelné (viz: ČESKO. fragment #f4325741 zákona č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 19. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-262#f4325741>)

¹¹⁵ Třetí odboj v Československu. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 19. 1. 2020]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/odb3/odb3.php>

¹¹⁶ pozn.: SNB působil na území Československa mezi lety 1945 a 1991, zaujímal složku uniformovanou (tzv. *Veřejnou bezpečnost*, VB) a neuniformovanou (tzv. Státní bezpečnosti, StB); „SNB byl jedním z opěrných pilířů komunistické totality“. (viz: Sbor národní bezpečnosti. In: *ibadatelna.cz* [online]. [cit. 19. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.ibadatelna.cz/cs/slovník/sbor-narodni-bezpecnosti>)

¹¹⁷ VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948-1953*. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2014. 373 s. ISBN 978-80-7395-786-5. str. 79

¹¹⁸ Tamtéž, str. 40

v rámci bezpočtu procesů představovala také tehdejší československá legislativa, novelizovaná v rámci tzv. „právníké dvouletky“¹¹⁹ také v zájmu třídního boje a likvidace reakce. Jednalo se zejména o *Zákon na ochranu lidově demokratické republiky* (č. 231/1948 Sb.)¹²⁰ definující pojmy jako trestný čin proti státu, vnější a vnitřní bezpečnosti státu nebo trestné činy proti mezinárodním vztahům, přičemž za některé z uvedených zločinů mohl být odsouzen i cizí státní příslušník; dále o *Zákon o zlidovění soudnictví* (č. 319/1948 Sb.),¹²¹ popisující činnost a pravomoci tzv. „soudců z lidu“, *Zákon o táborech nucené práce* (č. 247/1948 Sb.)¹²² vymezující, které osoby a za jakých podmínek mohou v těchto táborech „býti vychovány k práci jako občanské povinnosti a aby mohlo být využito jejich pracovních schopností k prospěchu celku“. a později také *Trestní zákon* (č. 86/1950 Sb.)¹²³ upřesňující charakter trestných činů proti lidově demokratické republice (např. válečné škůdnictví, vyzvědačství, sdružování proti republice, velezrady, atd.) a stanovující udílené tresty.¹²⁴ Také *Trestní zákon* byl vytvořen podle sovětského vzoru.¹²⁵

Třetí odboj nabýval v různých etapách komunistické nadvlády různě radikálních podob, přičemž forma skutečně ozbrojená převažovala především v první polovině 50. let 20. století, zatímco éra po roce 1960, trvající až do konce komunistického režimu u nás, se vyznačovala hlavně dominancí odboje jako informační války.¹²⁶ Podobně, jako tomu bylo v případě odboje druhého, byl i třetí odboj napojen na osoby a organizace v zahraničí. V porovnání s předchozí antifašistickou odbojovou činností mu však scházela jasná struktura a organizovanost.¹²⁷

Za povšimnutí však jistě stojí také skutečnost, že se dodnes vyskytují tvrzení, která existenci třetího odboje výrazně zpochybňují, či dokonce zcela popírají.¹²⁸ Autoři

¹¹⁹ PINEROVÁ, Klára. *Do konce života: političtí vězni padesátých let – trauma, adaptace, identita*. Vydání první. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. 404 stran. Po válce. ISBN 978-80-7422-590-1. str. 24

¹²⁰ Předpis 231/1948 Sb. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*. [online]. [cit. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=231&r=1948>

¹²¹ Předpis 319/1948 Sb. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*. [online]. [cit. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=319&r=1948>

¹²² Předpis 247/1948 Sb. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*. [online]. [cit. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=247&r=1948>

¹²³ Předpis 86/1950 Sb. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*. [online]. [cit. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=86&r=1950>

¹²⁴ pozn.: v rámci uvedených zákonů se uplatňovala tzv. „notorieta“, tedy skutečnost, kterou nebylo nutno dokazovat, neboť se pokládala za všeobecně známou, činy, z nichž byli obžalováni usvědčeni, tak nebylo nutné vůbec objektivně prokázat (viz: ČÍŽOVÁ, Petra. *Politická perzekuce na jihovýchodní Moravě v letech 1948–1953*. [online]. Olomouc, 2013 [cit. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/klexkd/00183043-503192543.pdf>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Doc. PhDr. Karel Konečný, CSc. (str. 29)

¹²⁵ PINEROVÁ, Klára. *Do konce života: političtí vězni padesátých let – trauma, adaptace, identita*. Vydání první. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. 404 stran. Po válce. ISBN 978-80-7422-590-1. str. 24

¹²⁶ Třetí odboj v Československu. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 19. 1. 2020]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/odb3/odb3.php>

¹²⁷ Tamtéž

¹²⁸ VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948–1953*. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2014. 373 s. ISBN 978-80-7395-786-5. str. 6

argumentují například tím, že aktivity odbojářů odporovaly *Všeobecné deklaraci lidských práv* – tedy se jednalo o akce teroristické, případně, že celý tzv. „třetí odboj“ byl zcela organizován Státní bezpečností (dále jen StB).¹²⁹

1.3.1 Formy třetího odboje

Třetí odboj můžeme klasifikovat například podle lokalizace působnosti určitého jedince či odbojové skupiny – tedy na území československého, případně jiného státu a dále podle konkrétní povahy činnosti, kterou dotyční svůj odpor proti komunistické totalitě realizovali. Počátky domácího odboje proti komunismu reagovaly na různé formy nátlaku, které režim začal vůči svým potenciálním i skutečným odpůrcům od roku 1948 vyvíjet.¹³⁰ Tyto perzekuce se odehrávaly v podobě konfiskace majetku, propouštění ze zaměstnání, zákazu studia, v horším případě až věznění, později – ve své nejtvrděší formě – se režim uchýlil i k fyzickému násilí a popravám.¹³¹ Uvedená opatření ve svém důsledku vedla nejen k zastrašení velké části obyvatel, avšak také k radikalizaci mnoha osob, a to včetně těch, které dosud vůči nastoupivšímu režimu přistupovaly spíše pasivně.¹³²

Nastalá odbojová činnost se z velké části inspirovala druhým odbojem a některé jeho osobnosti v odporu vůči komunismu také přímo participovaly. Mezi účastníky třetího odboje se ovšem počítali také někteří představitelé ohrožených politických stran, a to i přes to, že se komunisté snažili nejvýznamnější z nich vyhnat za hranice republiky. Osobnosti národně-sociální, lidové a sociálně-demokratické strany se po určitou dobu tajně scházely na salesiánské faře ve Víně, diskutovaly možnosti spojení se zahraničím, s kolegy, kteří stále působili na některých ministerstvech, komunikovali i s některými bývalými čelnými představiteli státu (např. s bývalým předsedou národně-sociální strany, PhDr. Petrem Zenklem). Veškeré tyto aktivity však procesem s JUDr. Miladou Horákovou a spol. v podstatě skončily.¹³³

Prvopočátky odbojových akcí představovaly často ryze improvizované úkony individuálního charakteru, nejčastěji z iniciativy mladých přívrženců národních socialistů.

¹²⁹ VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948–1953*. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2014. 373 s. ISBN 978-80-7395-786-5. str. 6

¹³⁰ Třetí odboj v Československu. In: *TOTALITA.cz*. [online]. [vid. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/odb3/odb3.php>

¹³¹ **pozn.**: popravky byly realizovány od roku 1949, prvním popraveným se stal 4. 1. 1949 Ladislav Prieložný (viz Seznam popravených pro politické trestné činy v období 1948–1989. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/seznamy/poprav.php>)

¹³² Třetí odboj v Československu – domácí. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 19. 1. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/odb3/odb3_dom.php a dále **pozn.**: mezi lety 1948 a 1955 vzniklo až 1000 odbojových skupin; v letech 1950–1953 bylo za nepřátelskou protistátní činnost odsouzeno téměř 13 000 osob z 1979 různých odbojových skupin (viz: Třetí odboj v Československu – domácí. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 19. 1. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/odb3/odb3_dom.php)

¹³³ VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948–1953*. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2014. 373 s. ISBN 978-80-7395-786-5. str. 79

Tyto akce se odehrávaly povětšinou formou izolované distribuce protikomunistických letáků.¹³⁴ Často docházelo k ilegálním přechodu státních hranic, které byly přibližně do roku 1952 stále relativně prostupné,¹³⁵ což – kromě převádění občanů na Západ – umožňovalo výměnu informací se zahraničím prostřednictvím kurýrů.

V domácím odboji se využívaly především nelegálně vyrobené letáky, přechovávaly zbraně a provozovaly radiové vysílací stanice,¹³⁶ byly ukrývány stíháním ohrožené osoby a zahraniční kurýři. K sabotážím a atentátům však obecně docházelo velmi zřídka,¹³⁷ za jednu z výjimek lze považovat skupinu okolo bratří Mašínů.¹³⁸ Zformovalo se několik rozsáhlejších skupin, které jsou dodnes považovány za symboly protikomunistického odboje – například Legie svobody, Černý lev 777 či kontroverzní opředená Světлана.¹³⁹

Zahraniční odboj se aktivoval z řad československých uprchlíků, především za finančního a organizačního přispění vojenských složek z USA, Velké Británie či Francie, jež za hranicemi působily. Nábor pak zajišťoval tzv. Československý zpravodajský úřad (Czechoslovak Intelligence Office, CIO), spadající pod britskou zpravodajskou službu (Secret Intelligence Service, SIS).¹⁴⁰ Vytvořené odbojové skupiny pak na území Československa plnily úkoly zejména zpravodajského charakteru, seskupovaly síť lokálních spolupracovníků a pokoušely se získávat informace z vojenskou a ekonomickou tematikou. Tyto informace pak byly předávány pomocí mrtvých schránek nebo již zmiňovaných radiových stanic, které měly posloužit také v případě propuknutí nového válečného konfliktu.¹⁴¹

1.3.2 Vybrané případy třetího odboje

Prostřednictvím této kapitoly budou na vybraných příkladech konkrétních osob demonstrovány následující podoby třetího odboje ve svých stručných dobových souvislostech: působení v čele odbojové skupiny, aktivity možného dvojitého agenta, resp. kurýra. Zvláštní kategorií pak představuje případ amerického novináře W. N. Oatise, který byl coby nepřítel státu odsouzen, ačkoliv se vědomě odbojové činnosti neúčastnil. Jeho

¹³⁴ VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948–1953*. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2014. 373 s. ISBN 978-80-7395-786-5, str. 56

¹³⁵ **pozn.**: k zaminování hraničního prostoru došlo až v letech 1952–1955 (viz Spadla železná opona. In: *paměť národa*. [online]. [vid. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/spadla-zelezna-opona>)

¹³⁶ **pozn.**: výstavba systému rušení radiového vysílání ze zahraničí začala na území Československa v roce 1952 (viz BÁRTA, Milan. Přestaňte okamžitě rušit modré. In: *Paměť a dějiny*. 03. 2012, roč. 2012. [online]. čís. 03, s. 46. [vid. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1203/045-054.pdf>. ISSN 1802-8241.)

¹³⁷ Třetí odboj v Československu – domácí. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 26. 1. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/odb3/odb3_dom.php

¹³⁸ **pozn.**: více o činnosti této skupiny např. viz: Odbojová skupina bratří Mašínových, pro někoho vrazi, pro jiné hrdinové. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 1. 2. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/odbsk/odbsk_masin.php

¹³⁹ VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948–1953*. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2014. 373 s. ISBN 978-80-7395-786-5, str. 79

¹⁴⁰ Czechoslovak Intelligence Office (CIO). In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cio.php>

¹⁴¹ Třetí odboj v Československu – zahraniční. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 26. 1. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/odb3/odb3_zahr.php

provinění spočívalo v předávání informací o situaci v Československu v podobě zpráv západním organizacím. Uvedení představitelů třetího odboje tak reprezentují nejen jeho různé formy, ale také odlišné životní příběhy, motivace k činům a v důsledku také odlišné osudy po odsouzení. Všichni se však v soukolí komunistické mašinérie setkali se skutečnou silou tohoto totalitního režimu.

1.3.2.1 Bohumil Havlín

Bohumil Havlín (viz Obrázek 2) se narodil v roce 1928. Již jako student se stal vedoucím středně velké odbojové skupiny s názvem Lilka (pojmenovaná po skautské lilii),¹⁴² vzniknuvší v létě roku 1948 a operující na území střední Moravy.¹⁴³ Pravděpodobně první uskutečněnou odbojovou akcí této skupiny byla distribuce vlastního ilegálního letáku *Lilka*.¹⁴⁴ Kromě rozšiřování tiskovin se skupina stýkala s kurýry, prováděla převaděčskou a zpravodajskou činnost (někteří členové se pohybovali mezi Československem a Rakouskem).

V roce 1949 se skupina odhodlala k ozbrojenému osvobození politických vězňů internovaných v psychiatrické léčebně v Brně–Černovicích. V této psychiatrické léčebně byl předtím internován i Havlín, s pomocí místních ošetřovatelek odsud však 24. července 1949 uprchl.¹⁴⁵ Následné ozbrojené útoky pak byly – motivovány odporem k jejich chování – směřovány především na místní činitele KSČ, jimž členové skupiny (po přepadení Černovic již známé jako Jánošiči), kradli legitimace, dokumenty a zbraně a dále ničili obrazy prezidenta Gottwalda, J. V. Stalina, či vlajky Sovětského svazu.¹⁴⁶

Skupina byla prozrazena udavačem a její členové byli zatčeni ještě v roce 1949. Ve vazbě Havlína navštívil dokonce nejvyšší představitel komunistické strany na Moravě, Otto Šling, aby mu sdělil vlastní zájem na Havlínově likvidaci, a to v souvislosti s veřejnou výměnou názorů, jež se odehrála v průběhu předvolební agitace roku 1946.¹⁴⁷ K soudu došlo ve třech oddělených procesech v lednu roku 1950, přičemž Bohumil Havlín byl jako jediný odsouzen k trestu smrti, který mu byl téhož roku zmírněn na doživotí. Během toho,

¹⁴² PÁSEK, Tomáš. *Odbojová činnost Bohumila Havlína*. [online]. Brno, 2011 [cit. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/itqob/diplomka.pdf>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Libor Svoboda, Ph.D. str. 24

¹⁴³ VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948–1953*. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2014. 373 s. ISBN 978-80-7395-786-5. str. 121

¹⁴⁴ PÁSEK, Tomáš. *Odbojová činnost Bohumila Havlína*. [online]. Brno, 2011 [cit. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/itqob/diplomka.pdf>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Libor Svoboda, Ph.D. str. 25

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 32

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 24

¹⁴⁷ ROMAN, Petr. *Vlečen pod šibenici: dokumentární biografie*. Ste-JULIE: Veritas, 1989. str. 58

co si svůj dlouholetý trest odpykával, skončil ve vězení i jeho samozvaný soudce, Otto Šling.¹⁴⁸ Celkem si z trestu Bohumil Havlín odseděl 14 let a v roce 1968 emigroval i se svou rodinou – manželkou Věrou, která mu dříve pomáhala během odbojové činnosti, a dvěma syny – do kanadského Quèbecu.¹⁴⁹

Obrázek 3: Bohumil Havlín (Zdroj: Jánošiči. In: *Neznámí hrdinové*. [online]. [cit. 1. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10204458965-neznami-hrdinove/209452801390029-neznami-hrdinove-pohnute-osudy/>)

1.3.2.2 Jaroslav Vetejška

Také Jaroslav Vetejška (viz Obrázek 3), narozený roku 1926 v jihlavském Batelově, působil ve třetím odboji v oblasti jižní Moravy – konkrétně v Dolních Bojanovicích na Hodonínsku. Vetejška byl členem Skautu a také katolického Orla. Do odbojové činnosti v rámci skupiny okolo Pavla Hubačky a Jaroslava Pospíšila se zapojil po dezerci z vojny v červnu roku 1949 – zde stihl ještě zcizit tři pistole a náboje.¹⁵⁰

Po ilegálním přechodu hranic se přes Vídeň a tamním výslechu americkou zpravodajskou službou Counter Intelligence Corps (dále jen CIC) dostal do francouzské okupační zóny v rakouském Salzburgu.¹⁵¹ Následně se stal kurýrem a na jižní Moravě a poté působil jako informační zpravodaj. Převzal vedení několika osob sympatizujících

¹⁴⁸ ROMAN, Petr. *Vlečen pod šibenici: dokumentární biografie*. Ste-JULIE: Veritas, 1989., str. 157

¹⁴⁹ PÁSEK, Tomáš. *Odbojová činnost Bohumila Havlína*. [online]. Brno, 2011 [cit. 30. 1. 2020]. Dostupné z:

<https://is.muni.cz/th/itqob/diplomka.pdf>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Libor Svoboda, Ph.D. str. 60

¹⁵⁰ PEJČOCH, Ivo. *Vojenské osoby popravené v období politických procesů v Československu v letech 1948-1955*. Praha: Ministerstvo obrany ČR – Prezentační a informační centrum MO, 2009. 231 s. ISBN 978-80-7278-520-9. str. 78

¹⁵¹ Tamtéž

a spolupracujících se skupinou Hubačka-Pospíšil a dále s nimi prováděl různé sabotáže a krádeže zbraní patřících milici. V lednu roku 1950 zastřelil Vetejška společně s dalším odbojářem poručíka StB Aloise Dyčku a záhy po tomto činu došlo k jeho zatčení.

Vězněn byl ve vazební věznici v Uherském Hradišti, která byla nechvalně proslulá brutálními metodami tamějších vyšetřovatelů, mj. Aloise Grebeníčka a dalších.¹⁵² Proces se skupinou okolo Jaroslava Vetejšky se konal v Hodoníně a v soudním senátu zasedala mj. také tzv. „dělnická prokurátorka“ známá z monstrprocesu s JUDr. Miladou Horákovou, Ludmila Biedermannová Brožová-Polednová. Vetejška byl, stejně jako v předchozím případě Bohumil Havlín, odsouzen k trestu smrti. V případě Jaroslava Vetejšky byl však trest vykonán, a to 6. září 1950 v Praze na Pankráci.¹⁵³

Roku 1991 byl Vetejška rehabilitován a byl mu připsán trest pouze za úkladnou vraždu, krádež a zběhnutí v celkové délce 14 let.¹⁵⁴

Obrázek 4: Jaroslav Vetejška (Zdroj: Pamětníci. In: *paměť národa* [online]. [cit. 1. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/search?text=vetej%C5%A1ka>)

1.3.2.3 Jaromír Nechanský

Jako jediný z vybraných představitelů třetího odboje měl major Jaromír Nechanský (viz Obrázek 4), narozený v Praze roku 1916, dlouhodobější zkušenosti z armády. V období tzv. protektorátu Čechy a Morava působil nejprve ve francouzské cizinecké legii,¹⁵⁵ posléze

¹⁵² SOUČKOVÁ, Kateřina. *Situace vězňů v uherskohradištské věznici v letech 1948–1953* [online]. Brno, 2016 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/yaw9e/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Jaroslav Vaculík. str. 9

¹⁵³ Vetejška Jaroslav a spol. In: *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 1. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/skupina-vyzkumu/vetejska-jaroslav-a-spol/>

¹⁵⁴ PEJČOCH, Ivo. *Vojenské osoby popravené v období politických procesů v Československu v letech 1948-1955*. Praha: Ministerstvo obrany ČR – Prezentační a informační centrum MO, 2009. 231 s. ISBN 978-80-7278-520-9. str. 80

¹⁵⁵ Tamtéž. str. 72

v československých jednotkách ve Velké Británii jako parašutista a velitel výsadkové skupiny Platinum-Pewter, vysazené v únoru roku 1945 u Nasavrku nedaleko Javorné v Železných horách.¹⁵⁶ Zde major Nechanský spolupracoval s odbojovou skupinou Rada tří (R 3).

Po změně poměrů pracoval pro kontrarozvědku ovládanou komunisty, později se však společně svým přítelem, jehož znal z druhého odboje, Věnceslavem Wahlem¹⁵⁷ zapojil do protikomunistického odboje. Oba byli v častém kontaktu se západními vojenskými misemi a údajně vybudovali pro potřeby CIC vlastní zpravodajskou síť.¹⁵⁸ Tato skupina vyvíjela odbojovou činnost především v podobě převaděčství, zpravodajství prostřednictvím kurýrů a provozu vysílaček a přípravou výbušnin.

K zatčení členů skupiny došlo již 5. září 1949, pravděpodobně následkem působení provokatérů StB. Major Jaromír Nechanský byl – stejně jako jeho spolubojovník, Věnceslav Wahl – odsouzen v monstrprocesu k trestu smrti. Členem soudního senátu byl mj. vojenský prokurátor JUDr. Juraj Vieska, taktéž známý z procesu s JUDr. Horákovou. Trest byl na obou mužích vykonán 16. června 1950.

V případě majora Nechanského je na místě podotknout, že názory na skutečnou povahu jeho odbojového působení se v různých pramenech liší. Kniha Václava Vebera uvádí, že major Nechanský byl pravděpodobně dvojitým agentem, který na straně jedné informoval Bedřicha Reicina o záměrech západních spojenců a zároveň, na straně druhé, pracoval právě ve prospěch těchto spojenců.¹⁵⁹ Také publikace autorů Karla Kaplana a Pavla Palečka uvádí, že podnět ke zpravodajskému spojení majora Nechanského se Západem pocházel právě ze strany komunistického vedení obranného zpravodajství a šlo tedy o provokaci.¹⁶⁰ Major Nechanský hrál zřejmě nejednoznačnou roli provokatéra také v tzv. „akci Irena“, perzekučním zásahu zaměřeném proti několika významným plzeňským důstojníkům (šlo o údajné vojenské spiknutí okolo armádního generála Bohumila Bočka).¹⁶¹

¹⁵⁶ PEJČOCH, Ivo. Vojenské osoby popravené v období politických procesů v Československu v letech 1948–1955. Praha: Ministerstvo obrany ČR – Prezentáční a informační centrum MO, 2009. 231 s. ISBN 978-80-7278-520-9., str. 73

¹⁵⁷ Tamtéž – zde Wahl zmiňován pod jménem Veleslav

¹⁵⁸ Tamtéž, str. 75

¹⁵⁹ VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948–1953*. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2014. 373 s. ISBN 978-80-7395-786-5. (str. 220)

¹⁶⁰ KAPLAN, Karel a PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2008. 253 s., xvi s. obr. příl. ISBN 978-80-7364-049-1. str. 112

¹⁶¹ BŘACH, Radko. AKCE IRENA. Perzekuční zásah proti důstojníkům 11. pěší divize v Plzni v letech 1950–1952. In: *Historie a vojenství: Časopis Historického ústavu Armády ČR*. Praha: Magnet-Press, 10.1993, 42(5), 3–53. s. 3. Dostupné z:

<http://www.digitalniknihovna.cz/dsmo/uuid/uuid:d032dc9f-ef7f-11e9-bd3a-005056b73ae5>. ISSN 0018-2583 a dále pozn.: podrobnosti o tzv. akci Irena např. viz: *Archiv bezpečnostních složek*, f. Velitelství Státní bezpečnosti Praha, spis A-571/01-1951. Zpráva pro ministra č. 28 z ledna 1951 obsahující návrh na likvidaci nebezpečné protistátní skupiny odhalené v Plzni – akce "Irena"

Na webových stránkách Vojenského historického ústavu se však v článku historika Jindřicha Marka dočteme, že tato tvrzení jsou nesmyslná a jejich publikování pouhou snahou o hanobení památky majora Nechanského „některými senzacechtivými ‚bořiteli mýtů‘ „.¹⁶² Ač uvedení autoři čerpají z vyšetřovacích spisů Archivu bezpečnostních složek, jsou informace o důvodech a charakteru údajné spolupráce majora Nechanského s tehdejším Ministerstvem národní obrany stále velmi nedostatečné,¹⁶³ jasné však je, že pro svou výraznou účast na Pražském povstání mohl být komunisty odsouzen k likvidaci již „dávno před datem svého zatčení“.¹⁶⁴

Obrázek 5: mjr. Jaromír Nechanský (Zdroj: MAREK, Jindřich. Povstaleckým „ministrem“ v 29 letech, na šibenici v 34 letech. In: *Vojenský historický Ústav Praha*. [online]. [1. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/povstaleckym-ministrem-v-29-letech-na-komunisticke-sibenici-v-34-letech/>)

1.3.2.4 William Nathan Oatis

Občan Spojených států amerických, William Nathan Oatis (viz. Obrázek 5), byl do Prahy vyslán v červnu roku 1950, aby zde po vyhoštění svého předchůdce nastoupil na pozici šéfa zpravodajské agentury *Associated Press* (dále jen *AP*). Ve své funkci však nepůsobil ani rok, neboť již 23. dubna 1951 byl přímo v redakci *AP* zatčen a odvezen do tehdejší vazební věznice v Bartolomějské ulici. Důvodem pro vzetí Oatise do vazby bylo podezření ze špionáže a spáchání trestné činnosti proti lidově-demokratickému režimu.

¹⁶² MAREK, Jindřich. Povstaleckým „ministrem“ v 29 letech, na šibenici v 34 letech. In: *Vojenský historický Ústav Praha*. [online]. [1. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/povstaleckym-ministrem-v-29-letech-na-komunisticke-sibenici-v-34-letech/>

¹⁶³ BŘACH, Radko. AKCE IRENA. Perzekuční zásah proti důstojníkům 11. pěší divize v Plzni v letech 1950-1952. In: *Historie a vojenství: Časopis Historického ústavu Armády ČR*. Praha: Magnet-Press, 10.1993, 42(5), 3-53. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/dsmo/uuid/uuid:d032dc9f-ef7f-11e9-bd3a-005056b73ae5>. ISSN 0018-2583. str 6

¹⁶⁴ DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Z letopisů třetího odboje: zpracováno podle dokumentů z Ústředního archivu Konfederace politických vězňů*. Praha: Hříbal, 1992. ISBN 80-900892-3-2. str. 119

Jako důkazy Oatisovy trestné činnosti měly sloužit čtyři zápisníky a fotografie zámku v Kolodějích, kde byl tehdy držen významný komunistický činitel, Vladimír Clementis.¹⁶⁵

V průběhu vazby byl Oatis izolován od jakéhokoli spojení s vnějším světem, a pokud měl spoluvězně, jednalo se o spolupracovníky StB. Během výslechů byl dotazován na svoje československé kontakty, důvody zájmu o osobu Clementise a podrobnosti své nepřátelské špionážní aktivity. Po počátečním odmítání viny W. N. Oatis nakonec po pěti dnech věznění a dlouhých výslechů podepsal přiznání trestného činu špionáže.¹⁶⁶ Společně s Oatisem bylo souzeno i několik jeho českých kolegů z AP, přičemž k vytvoření skupiny soustředěné právě okolo jeho osoby došlo na přímý rozkaz tehdejšího ministra národní obrany, Ladislava Kopřivy.¹⁶⁷

Po pečlivých přípravách trvajících 71 dní bylo datum procesu stanoveno ministrem spravedlnosti Raisem na 2.–4. července 1951. William Nathan Oatis předstoupil před soudní senát, v němž byl prokurátorem JUDr. Josef Urválek, společně se třemi spolupracovníky AP: tlumočnickem Svobodou a úředníky Woydinkem a Münzem.¹⁶⁸ Jméno JUDr. Urválka je taktéž známo, a to především ve spojení s procesy s JUDr. Horákovou a Rudolfem Slánským.¹⁶⁹ Datum vynesení verdiktu tedy připadlo na americký Den nezávislosti,¹⁷⁰ William Nathan Oatis byl odsouzen k 10 letům vězení, Tomáš Svoboda ke 20 letům, Pavel Woydinek k 18 a Petr Münz k 16 letům vězení. Oatisovo propuštění požadovaly novinářské organizace i američtí senátoři, avšak bezvýsledně. Amnestie mu byla prezidentem Antonínem Zápotockým udělena v květnu roku 1953, a to až v důsledku nátlaku prostřednictvím ekonomických sankcí ze strany Spojených států.¹⁷¹

Proces s Williamem Nathanem Oatisem nesl z perspektivy komunistického režimu dvojí význam: vnitřní a vnější. Vnitřní význam spočíval v prokázání napojení některých tuzemských politických představitelů na imperialistický Západ, zatímco navenek se režimu podařilo prezentovat, že ani z největší kapitalistické velmoci strach v žádném případě

¹⁶⁵ pozn.: tuto fotografii poskytl Oatisovi tlumočnick Miroslav Husták, který se později ukázal být agentem StB (viz: MICHÁLEK, Slavomír, et al. Czechoslovakia against William Nathan Oatis. In: *Historický časopis*, 2007, Supplement: 137–160.)

¹⁶⁶ pozn.: své věznění v komunistickém Československu Oatis popisuje v článku Why I Confessed – Proč jsem se přiznal (viz OATIS. N. William. Why I Confessed. In: *LIFE*. [online]. [cit. 19. 5. 2020]. Dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=XUIEAAAAMBAJ&pg=PA131&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

¹⁶⁷ MICHÁLEK, Slavomír, et al. Czechoslovakia against William Nathan Oatis. In: *Historický časopis*, 2007, Supplement: 137–160.

¹⁶⁸ pozn.: celé znění žaloby proti Oatisovi, Svobodovi, Woydinkovi a Münzovi, vypracované státním prokurátorem, JUDr. Ziglerem, zaujímá 11 stran textu (viz *Archiv bezpečnostních složek*, f. Velitelství Státní bezpečnosti Praha, spis Č.j. 4299/01-1951, William Nathan Oatis a spol.)

¹⁶⁹ SKALICKÝ, Jaroslav. Proces s Williamem Nathanem Oatisem (Politické procesy z 50. let). In: *Radiožurnál*. [online]. [cit. 28. 1. 2020]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/politicke-procesy-z-50-let-7700472/3#zaznamy>

¹⁷⁰ MICHÁLEK, Slavomír, et al. Czechoslovakia against William Nathan Oatis. In: *Historický časopis*, 2007, Supplement: 137–160.

¹⁷¹ Tamtéž

nemá.¹⁷²

Obrázek 6: William Nathan Oatis (Zdroj: *Archiv bezpečnostních složek*, f. Velitelství Státní bezpečnosti Praha, spis Č.j. 4299/01-1951, William Nathan Oatis a spol.)

¹⁷² MICHÁLEK, Slavomír, et al. Czechoslovakia against William Nathan Oatis. In: *Historický časopis*, 2007, Supplement: 137–160.

2 Praktická část

2.1 Teoretický základ

Účelem a záměrem této kapitoly je stručně a přehledně představit problematiku vědního oboru sémiotiky a výzkumu formou sémiotické analýzy. Dalšími zde rozebíranými pojmy jsou mj. reprezentace a sociální a mediální konstrukce reality.

2.1.1 Sémiotika

Sémiotika¹⁷³ je multidisciplinárním vědním oborem zabývajícím se znaky a kódy, k jejichž studiu přistupuje z pohledu kultury, masové komunikace, antropologie, filozofie, psychologie atd.¹⁷⁴ Název oboru vychází z termínů „sêmeion“ – znak coby nositel významu,¹⁷⁵ „semainon“ coby označující, „semainomenon“ coby označované¹⁷⁶ a konečně „semióza“, vyjadřující „znakový proces, jehož základními činiteli jsou znak, jím označený jev a uživatelé znaku“.¹⁷⁷ Aby se objekt mohl stát znakem, tedy prvkem reálný jev zastupujícím, musí nejprve projít semiózou. Aby znak mohl být zároveň za znak považován, musí nutně splňovat tři základní parametry: být hmotně vyjádřen (např. písmenem, zvukem či obrazem, které mohou být vnímány smysly příjemce), odkazovat k něčemu dalšímu a mít význam sdílený skupinou lidí.¹⁷⁸ Podle Saussura¹⁷⁹ má znak dva rozměry – tzv. „označující“ tedy již zmíněné hmotné vyjádření znaku a tzv. „označované“ – mentální koncept, vnitřní představu spojenou s daným označujícím. Vznikuvší vztah mezi uvedenými dvěma rozměry znaku pak tvoří základ sémiotiky.¹⁸⁰ Reálný jev, k němuž znak odkazuje, pak Saussure nazývá „referentem“.¹⁸¹

Znaky jsou dále systematicky uspořádány do vyšších kódů, jež slouží k uskutečnění komunikace mezi vysílatelem sdělení a jeho příjemcem. Význam, tedy propojení

¹⁷³ pozn.: pro danou vědu je termín „sémiotika“ využíván především v anglofonní literatuře, zatímco „sémiologie“ ve frankofonní (viz Sémiotika. In: *MedKult*. [online]. [cit. 17. 3. 2020]. Dostupné z: <http://medkult.upmedia.cz/Keywords/semiotika/>

¹⁷⁴ REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7. str. 223

¹⁷⁵ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozšíř., a přeprac. vyd. Přeložil Hana LOUPOVÁ. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-574-5. str. 357

¹⁷⁶ YAKIN, Mohd; SENDERA, Halina; TOTU, Andreas. The semiotic perspectives of Peirce and Saussure: A brief comparative study. In: *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2014, 155: 4-8.

¹⁷⁷ Semióza. In: *SCS.ABZ.CZ*. [online]. [cit. 16. 3. 2020]. Dostupné z: https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=semiioza&typ_hledani=prefix

¹⁷⁸ REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7. str. 320

¹⁷⁹ pozn.: švýcarský lingvista Ferdinand Saussure je považován za zakladatele moderní lingvistiky a sémiotiky, je autorem podkladů pro přelomovou publikaci *Kurs obecné lingvistiky*, již roku 1916 vydala skupina jeho bývalých studentů (viz YAKIN, Mohd; SENDERA, Halina; TOTU, Andreas. The semiotic perspectives of Peirce and Saussure: A brief comparative study. In: *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2014, 155: 4-8)

¹⁸⁰ HAWKES, Terence. *Strukturalismus a sémiotika*. Vyd. 1. Brno: Host, 1999. ISBN 80-860-5562-0. str. 15

¹⁸¹ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozšíř., a přeprac. vyd. Přeložil Hana LOUPOVÁ. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-574-5. str. 358

označovaného se znakem, je tvořen mechanismem tzv. „reprezentace reality“, a to právě prostřednictvím kódu, díky němuž je možné o realitě komunikovat s jinými lidmi.¹⁸² Zde je na místě si připomenout Laswellův přenosový model komunikace a jeho princip „někdo říká něco někomu nějakým kanálem a s nějakým účinkem“, případně jeho verzi doplněnou Shannonem a Weaverem o pojmy „šum, kódování a dekódování“.¹⁸³

Důležité prvky kontextu a záměru vysílatele do přenosového modelu komunikace včlenil lingvista Roman Jakobson.¹⁸⁴ Aby adresát mohl význam sdělení dekódovat a interpretovat, musí se nejprve pravidla a konvence, jejichž prostřednictvím je daný kód konstruován, naučit a pochopit je. Tato pravidla – struktury – jsou pak specifická pro konkrétní kulturu, do níž patří také příjemci tvořící tzv. „interpretativní komunitu“.¹⁸⁵ Jedním z nejsložitějších kódů je přirozený jazyk,¹⁸⁶ avšak ve výstavbě sdělení – a především pak těch mediálních – se může uplatňovat kódů hned několik, například kombinace jazyka, zvukového a obrazového kódu.¹⁸⁷

Mezi rozměry znaku, tedy označujícím a označovaným, existují vztahy, které znaku přisuzují jeho význam a z pohledu sémiotické analýzy jsou zcela zásadní – jedná se o tzv. „denotaci“ a „konotaci“, kdy denotace představuje primární, univerzální a objektivní význam znaku, zatímco konotace význam přenesený, často kulturně specifický.¹⁸⁸ Problematika konotací a denotací je úzce spojena s pracemi Rolanda Barthesa, který se „zabýval zejména způsobem, kterým znaky (tj. obrazy, slova, hudba a objekty) přenášejí napříč společnostmi a kulturou významy hlubší, než jakými se navenek zdají být“.¹⁸⁹ Barthes byl přesvědčen o tom, že význam médií v diseminaci ideologie spočívá právě v jejich schopnosti konstruovat znaky a obrazy takovým způsobem, jež v důsledku vede k ukotvení žádoucích významů ve společnosti. Tento způsob, jehož využitím je dosaženo akceptace významu prezentovaného médiem, je pak podle Barthesových úvah tzv. „mýtus“.¹⁹⁰ Mýtus v Barthesově pojetí funguje jako jakýsi metajazyk, tzv. „sekundární

¹⁸² REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7. str. 212

¹⁸³ CHANDLER, Daniel. *The transmission model of communication*. University of Western Australia. Retrieved, 1994, 6: 2014.

¹⁸⁴ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPOVÁ. *Masová média*. Praha, Česká republika: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-466-3. str. 23–25

¹⁸⁵ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozšíř., a přeprac. vyd. Přeložil Hana LOUPOVÁ. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-574-5. str. 357–378

¹⁸⁶ REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7. str. 96

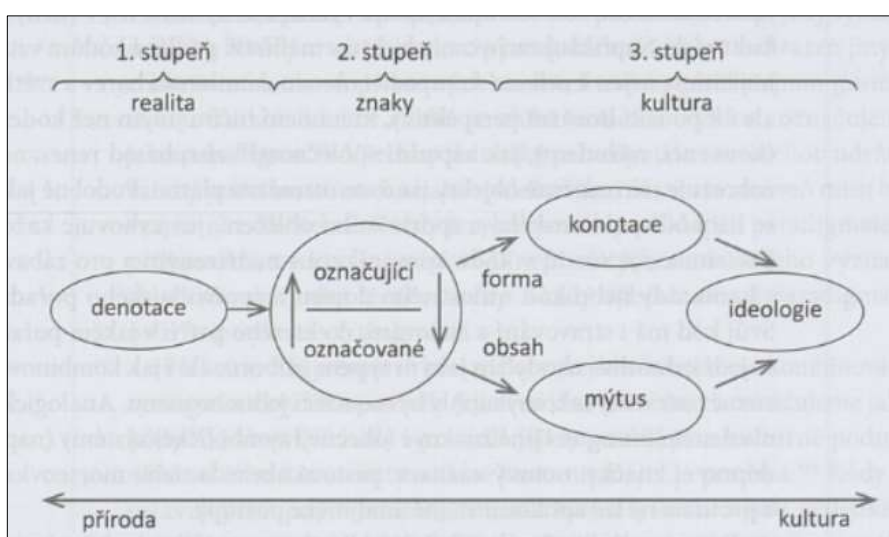
¹⁸⁷ Tamtéž, str. 320

¹⁸⁸ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozšíř., a přeprac. vyd. Přeložil Hana LOUPOVÁ. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-574-5. str. 359

¹⁸⁹ pozn.: překlad autorky (viz WILLIAMS, Kevin. *Understanding media theory*. New York: Distributed in the U.S.A. by Oxford University Press, 2003. ISBN 0340719044. str. 55)

¹⁹⁰ Tamtéž

sémiotický systém“, fungující za či nad úrovní systému primárního, jehož znak je v mýtu přetvořen do nového označujícího, tzv. „formy“. Novým označovaným je pak na úrovni mýtu tzv. „koncept“, jež společně s formou tvoří nový znak, tzv. „signifikaci“, přičemž platí, že pro jediný koncept existuje velké množství forem, koncept sám však nabývá mnoha kvalitativních rozměrů. Funkcí mýtu je pak záměrně deformovat význam sdělení primárního kódu a udělit mu význam nový, čitelný právě pro určitou skupinu lidí, která má kompetenci jej dešifrovat. Mýtus je zároveň určen historií, vztahuje se k určité události, epoše, společenské situaci či režimu, jimž dodává opodstatnění.¹⁹¹ Ideologii jako tzv. „terciární sémiotický systém“ k mýtu doplnili Fiske a Hartley (viz Obrázek 7).¹⁹²

Obrázek 7: Tři sémiotické systémy (tři sémiotické systémy) podle Fiskeho a Hartleye (Zdroj: SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3568-9. str. 338)

V souvislosti s mýtem a ideologií je vhodné v této kapitole zmínit také tzv. „konstrukcionistickou“ a „intencionální“ teorii reprezentace reality. Konstrukcionistická teorie neboli teorie sociální konstrukce reality vyjadřuje domněnku, že reprezentace reality není její přímou reflexí, nýbrž je tvořena v kontextu aktuální sociální a mocenské situace, je konstruována v rámci určité kultury. Podle Saussurova pojetí je nástrojem ke konstrukci reality jazyk.¹⁹³ Realita je definována konkrétními jedinci nebo skupinami, proto je

¹⁹¹ BARTHES, Roland. *Mytologie*. 2. vyd. v českém jazyce. Přeložil Josef FULKA. Praha: Dokořán, 2011. Bod (Dokořán). ISBN 978-80-7363-359-2. s. 107-135.

¹⁹² SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3568-9. str. 337

¹⁹³ Tamtéž, str. 334

nezbytné se neustále ptát na to, kdo realitu v dané chvíli konstruuje.¹⁹⁴ Média samotná pak ke konstruování reality poskytují materiál.¹⁹⁵ Intencionální teorie považuje význam za závislý na záměru – intenci vysílatele sdělení. Přenos významu sdělení pak odpovídá schopnosti vysílatele vhodně jej včlenit do obsahu sdělení. Tato teorie velice úzce souvisí právě s tématy ideologie a propagandy.¹⁹⁶

2.1.2 Sémiotická analýza

Tato výzkumná metoda kvalitativního charakteru si za cíl klade především porozumění mechanismu používání znaků ve společnosti a tvorbě jejich významů. Předmětem jejího zkoumání jsou znaky samotné, dále však také vnitřní struktura sdělení a významy, které jsou do textu vloženy. Snahou sémiotické analýzy je proniknout až na úroveň ideologie.¹⁹⁷ Pod pojmem „text“ v sémiotické analýze rozumíme v podstatě jakýkoliv typ obsahu, ať už se jedná o skutečně textový dokument, audiovizuální dílo, nebo například logo společnosti či produktu.¹⁹⁸

Proces analýzy se odvíjí v několika na sebe navazujících krocích, v nichž je rozbor zaměřen na tzv. „tři stupně označování“, které sledují jednotlivé významové úrovně sdělení – tedy denotativní, konotativní a mytickou, nebo také ideologickou, rovinu.¹⁹⁹ Všímáme si potenciální přítomnosti výrazných paradigmatických vztahů, především tzv. „binárních opozic“ – protikladných významů,²⁰⁰ nebo také struktury sdělení v podobě vyprávění příběhu – tzv. „narrativu“.²⁰¹ Zároveň je důležité vnímat také prvky, které v analyzovaném textu naopak chybějí, například z toho důvodu, že by narušovaly autorovu ideu o příslušném sdělení.²⁰²

Před započítáním analytického procesu je důležité zkoumaný dokument identifikovat, popsat, o jaký druh obsahu se jedná, jaký je jeho kód, žánr apod.²⁰³ Návrh postupu sémiotické analýzy je přehledně sumarizován v Obrázku 8. Přestože není vždy nutné

¹⁹⁴ WILLIAMS, Kevin. *Understanding media theory*. New York: Distributed in the U.S.A. by Oxford University Press, 2003. ISBN 0340719044. str. 136–137

¹⁹⁵ MCQUAIL, Den. 4., rozšíř., a přeprac. vyd. Přeložil Hana LOUPOVÁ. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-574-5. str. 114

¹⁹⁶ REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7. str. 231

¹⁹⁷ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3568-9. str. 340

¹⁹⁸ Tamtéž, str. 330

¹⁹⁹ Tamtéž, str. 342

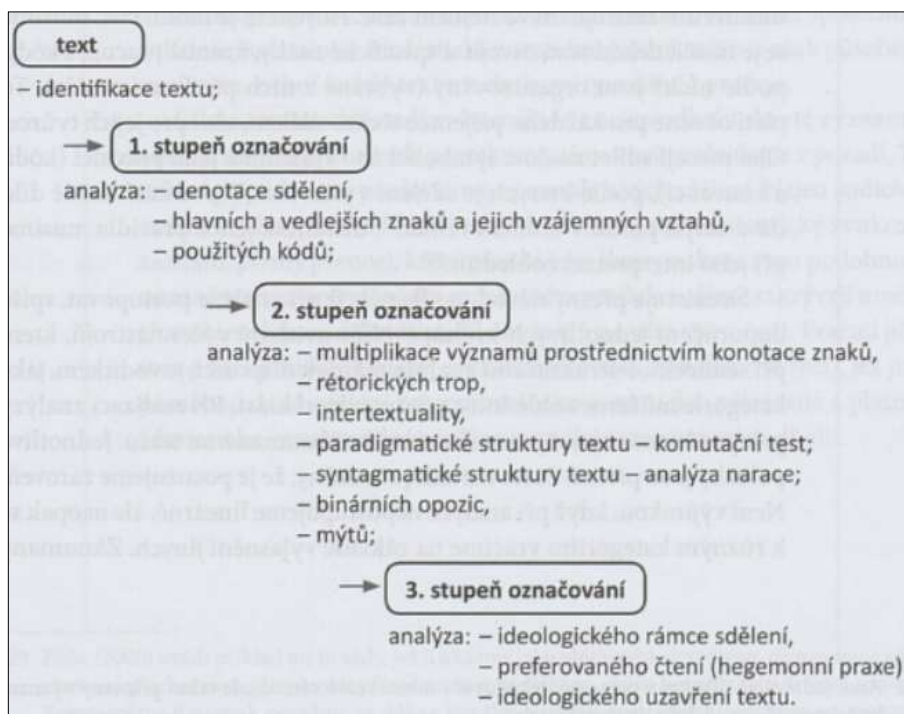
²⁰⁰ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-683-4. str. 122

²⁰¹ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3568-9. str. 370

²⁰² Tamtéž, str. 343

²⁰³ Tamtéž

dodržovat všechny náležitosti uvedeného procesu, cíl sémiotické analýzy se nemění – je jím pokus o výklad významu textu v souvislosti s jeho kulturním, politickým a sociálním kontextem²⁰⁴ a samozřejmě zodpovězení otázek formulovaných na samém počátku výzkumu.

Obrázek 8: Návrh postupu sémiotické analýzy (Zdroj: SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3568-9. str. 342)

²⁰⁴ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-683-4. str. 120

2.2 Sémiotická analýza – třetí odboj v československých tištěných médiích

V rámci následující sémiotické analýzy jsem se zaměřila na způsob prezentace čtyř případů představitelů třetího odboje, popsanych v kapitole 1.3.2 teoretické části této práce, a to konkrétně v dobových periodických tiskovinách. Cílem mojí analýzy je zodpovězení následujících dvou výzkumných otázek:

VO 1: *Jakým způsobem byli vybraní představitelé třetího odboje v tištěných periodických prezentováni, jaké konotace a významy s nimi byly spojovány?*

VO 2: *Jakým způsobem byly uvedené významy využívány k ideologickému působení?*

Zodpovězením uvedených výzkumných otázek bude možné potvrdit, případně vyvrátit hypotézu, že komunistická tištěná média využila tyto konkrétní případy především k propagandistickým účelům, a ani v rámci dobového kontextu se nesnažila plnit funkci nezaujatého zdroje různorodých informací. Jako předpoklady pro tuto hypotézu slouží tvrzení blíže popsaná v kapitole 1.2.2 teoretické části této práce:

P1: *V totalitních režimech slouží média jako „hlásná trouba režimu“, přizpůsobují tedy své obsahy oficiální ideologii²⁰⁵*

P2: *Hlavní rolí médií v totalitním systému je distribuovat ideologii a propagandu²⁰⁶*

P3: *Totalitní média slouží k organizaci mas a vysvětlování politiky, k podpoře uvědomělosti a vyvolávání společenské aktivity²⁰⁷*

2.2.1 Metodický postup sémiotické analýzy

K vyhledávání článků z dobových tištěných periodik bude využita online databáze digitalizovaných dokumentů Národní knihovny, *Kramerius 5*, jejíž archiv byl v průběhu koronavirové karantény v roce 2020 zpřístupněn studentům českých vysokých škol. Jako filtr jsem zvolila časový interval mezi lety 1949–1953, kombinovaný s příjmením daného

²⁰⁵ Od hlásné trouby KSČ ke svobodnému médiu. Sametový boj o Československý rozhlas líčí pamětník a komentátor Petr Hartman. In: *IROZHLAS* [online]. [cit. 7. 5. 2020]. Dostupné z: https://www.irozhlaz.cz/veda-technologie/historie/listopad-1989-sametova-revoluce-podcast-ceskoslovensky-rozhlas-hartman-ksc_1911290600_pak

²⁰⁶ SPARKS, Colin. *Communism, capitalism and the mass media*. London: Sage, c1998. The media, culture & society series. ISBN 0-7619-5075-3. str. 42

²⁰⁷ KUROČKIN, Pavel Konstantinovič. *Komunistická propaganda: otázky teorie a metodiky*. Praha: Svoboda, 1977. Knihovna výstavby strany a stranické práce. str. 11

představitelů třetího odboje. Z vyhledaných článků se pokusím vybrat ty co možná nejvíce reprezentativní, vždy několik zpravodajských a minimálně jeden publicistický. Samotná analýza bude realizována podle procesu navrženého Mgr. Renátou Sedlákovou, PhD. v publikaci *Výzkum médií – Nejužívanější metody a techniky* (viz Obrázek 8 na straně 32 této práce), tedy identifikací textu a dále na úrovni tří stupňů označování v každém z článků. Shrnutí a interpretace výsledků analýzy jednotlivých případů a následné zodpovězení výzkumných otázek bude zpracováno v kapitole 2.2.3 této práce.

2.2.2 Sémiotická analýza vybraných článků

2.2.2.1 Bohumil Havlín a spol.

V případě procesu se skupinou okolo Bohumila Havlína jsem v dobových tiskovinách našla pouze tři novinové články. Jedná se o dva zpravodajské články z *Rudého práva* (viz Příloha 1) a z *Lidové demokracie* (viz Příloha 2), jež jsou identické – zdrojem obou je ČTK, a dále jeden článek publicistický – komentář F. Bourny v týdeníku *Tvorba* (viz Příloha 3).

Články z *Rudého práva* a *Lidové demokracie* byly publikovány 4. února roku 1950, první na páté, druhý na druhé straně. Jde o články poměrně malého rozsahu, bez perexu a obrázku. V prvním, denotativním, stupni označování je uvedený text zprávou o ukončení brněnského soudního procesu se skupinou obžalovaných, přičemž vůdčím členem skupiny je Bohumil Havlín. Skupina je složena z patnácti členů, přičemž článek uvádí jména sedmi z nich (kromě Havlína jsou to Věra Kadlecová, Marie Kadlecová, Gabriela Kalná, Ladislav Suchomel, Josef Peška a Václav Šulc), popisuje jejich vztahy vůči Havlínovi a charakter činnosti, za niž byli souzeni. Zmíněn je také styk Havlína se zahraniční zpravodajskou službou. Uvedeny jsou profese některých z obviněných, jeden z nich je pak konkrétně přiblížen jako rada římskokatolické duchovní služby. Důležitým sdělením zprávy je, že se obžalovaní ke spáchaným činům doznali. Závěr zprávy je věnován výčtu udělených trestů, včetně toho nejvyššího pro Havlína. Zpráva naopak neuvádí nic o obhajobě, motivaci obžalovaných, činnosti zbylých členů skupiny. Při analýze druhého stupně označování – konotace – již můžeme v textu pozorovat značně negativně zabarvené hodnotící prvky, vztahující se jak přímo k osobám odsouzených, tak k charakteru skupiny a její činnosti. Odsouzení jsou označováni jako „rozvratníci“ a „teroristé“, kteří mj. navazovali styky

s „nepřáteli republiky“; Havlín udržoval spojení „už z dřívější doby“ s cizí zpravodajskou službou, pro kterou „vyzvídal“. Skupina je prezentována jako „tlupa“ či „banda“, případně „rozvratná skupina“. Kriminální činnost obviněných pak spočívala např. v „přepadení s napřaženými pistolemi“ či „vynucení vydání chovanců psychiatrie“ a jiných „teroristických akcích“. Zajímavé je také spojení související s doznáním obžalovaných, kteří se „... většinou přiznali k spáchaným zločinům, nebo z nich byli usvědčeni výpověďmi svědků“. Ideologické sdělení ve třetím stupni označování je přítomno již v samotných titulcích článku, ač se tyto v případě *Rudého práva* a *Lidové demokracie* liší: „Spravedlivý trest bandě teroristů“, resp. „Tlupa teroristů odsouzena“. Ideologický význam zprávy je uzavřen v tom smyslu, že trest smrti a odnětí svobody na mnoho let je spravedlivým trestem pro kohokoli, kdo se pokouší jakkoli působit proti republice a jejím institucím. Zároveň je znemožněna jakákoli spekulace o tom, zda je trest přiměřený či přehnaný – pro zločince takového ražení, jakými jsou teroristé, je spravedlivý trest ten co možná nejtvrdší, a to i v případě, že se jednalo pouze o činnost podpůrnou (např. napomáhání k útěku z vazby apod.).

Článek F. Boury z 10. května 1950 je oproti předchozí zprávě podstatně rozsáhlejší (text zaujímá v časopise *Tvorba* dvoustranu 450–451), ačkoli samotnému Havlínovu případu je věnován pouze jeden jeho segment s názvem „Havlínova skupina“. V prvním stupni označování se jedná o komentář shrnující principy uplatňování tzv. Achesonovy totální diplomacie či „superdiplomacie“²⁰⁸ na území naší republiky, výčet nejdůležitějších procesů a demonstrace využívání uvedených principů jejich prostřednictvím. Jedním z prezentovaných procesů je také ten s Bohumilem Havlínem a skupinou koncentrovanou okolo něj, je zde popsána kriminální činnosti skupiny, počínání Havlína při útěku z psychiatrické léčebny, progres závažnosti jeho činnosti, reflexe totální diplomacie v jeho aktivitách. Zmíněno je také napojení skupiny na americkou CIC a zapojení správce římsko-katolické duchovní služby Peška do případu. V druhém stupni označování již pozorujeme hodnotící prvky, které se opět vztahují k činnosti a charakteru skupiny, mj. „teroristické akce“, „přepadení s výhružkami zastřelením“, „vniknutí se zbraněmi do bytu“, „postavení [přepadených členů národního výboru] ke zdi“, „dopouštění se hrubých násilností“,

²⁰⁸ pozn.: „Totální diplomacie“ amerického ministra zahraničí Deana Achesona představovala vojenskou, ekonomickou a diplomatickou strategii, Spojených států amerických organizovanou do deseti bodů. Jejím cílem byla snaha ukončit studenou válku prostřednictvím mj. odvracení jakýchkoli forem nepřátelské propagandy ze strany Sovětského svazu, sjednocení Německa a Koreje, odvolání sovětských vojsk ze satelitních států východního bloku, zvýšení kontroly nukleárních zbraní atd. (viz BEISNER, Robert L. *Dean Acheson: a life in the Cold War*. Oxford: Oxford University Press, 2006. xiv, 800 s., [16] s. obr. příl. ISBN 0-19-504578-5. str 248–249)

„vyhrožování zastřelením“, „společné kriminální zločiny“, resp. „banda“, „teroristé“, „spiklenci nepřátelských služeb“ (konkrétně francouzské, italské a americké), či „teroristická skupina“. Zdůrazňován je soulad působení Havlíkovy skupiny – tedy „společné kriminální zločiny zaměřené vyloženě proti funkcionářům na Olomoucku“ – s podstatou Achesonovy totální diplomacie, stejně tak podpora tohoto působení ze strany funkcionáře církve. Ve třetím stupni označování je výrazný především prvek subjektivního autorova hodnocení, přítomného v úvodu a závěru komentáře, které je silně propagandisticky zatížené. Pozorujeme zde přirovnávání západní diplomatické strategie k té, již využívali agresori v průběhu druhé světové války – „fašisace politického názvosloví“, zdůrazňování „zesílení studené války proti Sovětskému svazu a lidově-demokratickým režimům“ a zároveň „zesílení bezohledného boje proti dělníkům v koloniích a kapitalistických státech“. Konkrétně je tohoto dosahováno prostřednictvím „stupňování špionáže, rozvracení a terorismu“ v lidově-demokratických režimech. Tyto režimy se však uvedeným útokům soustavně brání, což Boura dokládá informací, že pro to svědčí mnoho procesů, které v dané době proběhly a probíhají. Autor dále uvádí, že kapitalistické státy se snaží „předstírat, že [československý] stát podniká něco proti náboženství“, protože řada procesů „odhalila církevní funkcionáře skoro v každé ze skupin“. Přítomno je tedy také silné ideologické sdělení o nepřátelském a proti republice zaměřeném utajeném působení Vatikánu a jeho agentů.²⁰⁹ Význam komentáře je opět jasně obsažen a uzavřen již titulkem – „Špioni a jejich chleboďárci“ – odsouzení v uvedených procesech jsou tak jasně prezentováni jako zločinci ve službách zahraničních organizací masivně a téměř nepřetržitě útočící na integritu lidově-demokratického zřízení Československé republiky. Velmi významný je tak apel na „zvýšení ostražitosti a bdělosti, které jsou prvním příkazem dneška pro každého člena strany a každého poctivého občana“ v závěrečné části komentáře nesoucí titulek „Bdělost není fráze!“.

2.2.2.2 Jaroslav Vetejška a spol.

Ohledně procesu s Jaroslavem Vetejškou a jeho skupinou jsem v dobových tištěných médiích identifikovala podstatně více článků než v případě předchozího odsouzeného – celkem jde o 15 článků: 5 z *Rudého práva*, 5 z *Lidové demokracie*, 3 z *Práce*,

²⁰⁹ Zde je na místě připomenout, že ve stejné době probíhaly rozsáhlé persekuce zaměřené na katolické církevní řády, tzv. „Akce K“ (viz str. 7 této práce)

2 z *Naší pravdy* a 1 z časopisu *Tvorba*. Opět se jedná o články zpravodajského i publicistického charakteru, přičemž, na rozdíl od předchozího případu, sledují průběh soudního procesu v čase, po jednotlivých dnech. Z uvedených článků jsem vybrala takové, které se obsahově od ostatních odlišovaly, využívaly různorodější terminologii, vyskytovaly se pouze v jednom periodiku, případně byly rozsahem nejobsáhlejší.

První článek z *Rudého práva* (viz Příloha 4) byl publikován 21. března roku 1950 na páté straně. Zdrojem článku je přímo *Rudé právo*. Na denotativním stupni označování jde o zprávu, jež přináší informace o soudním procesu se skupinou organizovanou okolo Jaroslava Vetejšky, dále přehled jeho ilegální činnosti, zmiňuje jeho aktivity v zahraničních službách po přechodu hranice československého státu. Obsažen je také výčet obžalovaných osob stanuvších před pětičlenným soudním senátem společně s Vetejškou, (celkem se jednalo o 14 obžalovaných, včetně jednoho faráře a čtyř žen) a jejich rolí v činnosti skupiny. Zmíněno je také propojení Vetejškovy skupiny na zahraniční výzvědné služby. Článek přináší úryvek z obžaloby prokurátora a je uzavřen informací o pokračování procesu v podobě výslechu obžalovaných. Konotativní stupeň označování opět obsahuje negativní hodnotící pojmenování pro charakter jak obžalovaných, tak celé skupiny a její činnosti. Obžalovaní jsou prezentováni jako „teroristé“, „vrazi“ již v titulku „Proces se skupinou teroristů a vrahů v Hodoníně“; zvláštní pozornost je věnována faráři Pořízskovi, který „nenáviděl lidově-demokratické zřízení“ a „sváděl mladé lidi k protistátní činnosti“. V případě samotného Vetejšky je zmíněna jeho dezerce z povinné vojenské služby, přičemž ještě při útěku stihl ukrást armádní zbraně. Po ilegálním opuštění republiky „vyzradil důležité státní informace americké zpravodajské službě CIC“, dále výzvědné službě francouzské a po pobytu ve Vídni a Innsbrucku, kde „přespával v ženských kláštřech“, se vrátil do Československa jako „špion“. Ilegální činnost skupiny pak spočívala ve vykonávání „teroristických činů ve službách zahraniční reakce a podle instrukcí CIC a na ní napojených agentů“ a „tvorbě zpravodajské sítě“. Členové skupiny dále „ukradli zbraně ze skladů závodní milice“ a „plánovali vraždu člena bezpečnostní služby“. Tato činnost pak skutečně vyvrcholila „úkladnou vraždou člena SNB“. Ve zprávě není popsán motiv obžalovaných k zavraždění onoho příslušníka SNB. Významný je prvek negativního označování představitelů církve: spoluobviněný Bečka se po útěku z Československa „dostal do styku se zrádnými kněžími“. Také prokurátor ve své řeči uvedl, mj., že obvinění svou činnost

konali „pod vedením štvavého vysokého kléru a americké, francouzské a vatikánské špionážní služby terorizovali pokojné obyvatelstvo a neštíteli se vraždy“. Zločiny páchané skupinou byly „živeny nenávistí proti Sovětskému svazu a lidově-demokratickým státům“ a dále „podněcovány páterem Horáčkem a Dr. Lekavým“. Ve třetím stupni označování je obsaženo ideologické sdělení v tom smyslu, že zločinci ve službách nepřátelských mocností, reprezentovaných výzvědnými službami, se neštítí žádné činnosti, pokud jde o terorizování pokojného života v Československu. Pomáhá jim v tom také zrádná církev, která – stejně jako oni a zahraničí – nenávidí SSSR. Je zde tedy patrný motiv rozdělení geografie na státy nepřátelské, které terorizují pokojnou a mírumilovnou část okolo SSSR. Ve stejný den byl na téma začátku soudního přelíčení s Vetejškovou skupinou publikován článek také na čtvrté straně *Lidové demokracie* – jeho zdroj je označen jako „šar“. Zpráva uvádí, že se jednalo o veřejný proces před pětičlenným soudním senátem v Hodoníně. Článek se zaměřuje především na podrobný popis zaměstnání, role každého z obžalovaných a činnosti, kterou skupina v dané lokalitě prováděla. Uvedeny jsou také postřehy z výpovědi obžalovaných Vetejšky, Klouparové a Buška. Druhý stupeň označování je díky značně kreativnímu projevu autora velmi patrný a bohatý. Vetejška je například prezentován jako „mechanik, který uprchl ze základní vojenské služby, kde odcizil pistoli a náboje“. V Dolních Bojanovicích se „zapojil do ilegální skupiny a na moravsko-slovenské pohraničí hledal partyzánské skupiny“. Po odchodu z Československa žil ve Vídni a Innsbrucku, kde „za službičku od CIC dostal poukázky na nocleh v ženském klášteře“. V průběhu své výpovědi „přiznal vinu ve všech bodech obžaloby“, mimo jiné „doznal, že chtěl poškodit republiku“, absolvoval „měsíční kurs v záškodnictví“ a když se mu „život v cizině přestal líbit a chtěl se vrátit, místo kajícího Vetejšky se vrátil Vetejška terorista“. Kromě toho Vetejška „nevyužil poslední možnosti k řádnému životu a dovedlo ho to až k vraždě“. Výpověď doplnila obžalovaná Klouparová, který „dokreslila obraz snahy skupiny o rozvrat v naší republice“. Členové skupiny pak „ve službách zahraniční reakce prováděli špionáž, teroristické činy a vrcholem byla úkladná vražda“. Působili „pod vedením CIC a napojenou špionážní agenturu Vatikánu a Francie“, a „pod vedením farářů, kteří byli poštváni vysokými církevními hodnostáři začali terorizovat venkovské obyvatelstvo a snažili se navázat spojení s teroristickými bandami, které měly být na moravsko-slovenském pomezí“. Skupina prováděla kriminální činy jako „krádeže a loupeže“, nakonec došlo až k „úkladné vraždě

poručíka SNB Dyčka“. Ve třetím stupni označování je opět zdůrazněna linka zrádného protistátního působení církve. „Intelektuálním původcem těchto činů“ byl v článku označen farář Pořízek, který mj. „vydal pokyn k ke vzbouření v obci, pokud by byl zatčen pro čtení ilegálních pastýřských listů“.²¹⁰ Představitel církve je zde tedy vykreslen jako někdo, kdo negativně ovlivňuje ostatní, kdo nabádá k protistátní činnosti. Církev je zde také propojována s americkou výzvědnou službou CIC, neboť ta umožnila Vetejškovi pobyt v zahraničních kláštorech, a to dokonce ženských.

O druhém dni procesu s Vetejškovou skupinou přináší zprávu další analyzovaný článek, identifikovaný v periodiku *Práce* (viz Příloha 5). Jako autor je uveden „JP“²¹¹ a otištěný byl 22. března 1950 na pokračování na první, resp. páté straně. Na denotativní úrovni se opět jedná o jakési převyprávění výpovědí dalších Vetejškových spoluobžalovaných (Vymyslického, Bečky, Hubačky a Pořízka), popis jejich protistátní činnosti²¹² a osudů v zahraničních uprchlických táborech, kde došlo k napojení některých souzených na zahraniční výzvědné služby. Znovu je zde zmiňována role zástupců církve, a to jak na lokální, tak také mezinárodní úrovni. Konotativní úroveň označování pomáhá vykreslovat především charakterů vypovídajících, mj.: Pospíšil „... založil s Hubačkou rozvratnickou skupinu v Dolních Bojanovicích, kde terorisovali obyvatelstvo“, Vymyslický „... nebyl spokojen s poměry“, „... nelíbil se mu ČSM, protože konkuroval slováckému kroužku faráře Pořízka“, Bečka po útěku ze země v roce 1948 „vyzradil průmyslové informace CIC“, v Itálii vyjednával o dalším postupu s „reakčně orientovanými slovenskými katolíky“ a nakonec, z důvodů neúnosné chudoby a „hlídání krutými ustašovci“, uprchl do Říma, kde „za almužnu 350 lir slíbil páteru Horáčkovi spolupráci se zpravodajskou službou Vatikánu“, Hubačka „cvičil ostatní v zacházení se zbraní“. Zvláštní pozornost je pak věnována výčtu činností faráře Pořízka, který například „zneužíval důvěry farníků již od konce války“, „štvál proti lidově-demokratickému zřízení“, „snažil se znemožnit činnost pobočky ČSM v Bojanovicích s tím, že je to hříšná a náboženství nebezpečná organizace“.

²¹⁰ pozn.: Jednalo se o tzv. *Pastýřský list "Hlas biskupů" 1949 (Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky)*, jehož prostřednictvím chtěly římsko- a řeckokatolické církve upozornit své věřící na skutečné záměry komunistů a na zásahy, které proti církvi ze jejich strany proběhly. Pastýřské listy měly být čteny na mších ve svátek Božího Těla v roce 1949, ovšem StB listy na farách zabavovala. Kněží, kteří listy i přesto přečetli, byli později zatčeni, mj. arcibiskup Josef Beran (viz Pastýřský list "Hlas biskupů" 1949. In: *Církevní historie (katolická)*. [online]. [cit. 19. 4. 2020]. Dostupné z: <https://cirkevnihistorie.estranky.cz/clanky/dieceze-v-ceske-republice/pastyrsky-list-hlas-biskupu--1949.html>

²¹¹ pozn.: pravděpodobně se může jednat o Dr. Jiřího Pražáka, který je uveden v tiráži periodika jako odpovědný redaktor

²¹² pozn.: zajímavý je například v článku popsán způsob činnosti skupiny obžalovaných Hubačky a Pospíšila, již provozovali v Dolních Bojanovicích – mj. „vypnuli proud, když měl být promítán pokrokový film“. Na úrovni konotace je i tato činnost označena jako „teroristická“.

Důsledek tohoto farářova působení je pak údajně i to, že ve volbách roku 1948 bylo v Dolních Bojanovicích odevzdáno 67 % bílých lístků. Po únoru roku 1948 pak farář Pořízek „vyvolal konflikt s akčním výborem Národní fronty“, i nadále cítil „zášť ke všemu pokrokovému“, již projevoval například tím, že „kázal proti sovětským filmům“. Jeho spolupráce s Vetejškovou skupinou je prezentována jako velice aktivní, neboť „byl v úzkém kontaktu s hlavními vůdci teroristické tlupy“, a především „svedení mladí chlupci v tlupě“ byli obětmi jeho celkově „zhoubného vlivu na mládež“. V roce 1949 tento farář „organisoval kázání o exkomunikaci komunistů a příznivců lidově-demokratického zřízení“. Farářova nestoudnost je pak podpořena tím, že „přijal státní plat, ačkoliv zaslal dopis, že zůstává členem církve a že se neporobí světským zákonům, které by odporovaly římskokatolické církve“. V průběhu procesu podle článku farář Pařízek zapíral a byl tak usvědčen ještě z křivé výpovědi. Ve třetím stupni označování tak můžeme vnímat silnou tendenci dehonestovat obžalované, například coby zpátečníky, zločince a jedince, kteří se z čiré nespokojenosti a nevděčnosti obrátí proti vlastní zemi. Toto dokládá již titulěk, který opět význam článku rámuje: „Nenávist k pokroku vedla teroristy k vraždě: reportáž z druhého dne přelíčení, výpovědi obžalovaných“. Neblahý, ba dokonce „zhoubný“ vliv představitelů církve jako nepřítel nového lidově-demokratického zřízení, se projevuje jak spoluprací s místními „teroristickými bandami“, tak zahraničními „špionážními agenturami“. Tato sdělení se tak s velkou pravděpodobností snaží o diskreditaci církve a důvěru československých občanů v ní. Přítomen je zde také prvek jakéhosi vystavení obžalovaných pozornosti a soudu většiny, jelikož je již na začátku článku zdůrazněno, že proces se odehrává „za účasti nejširší veřejnosti“.

Ze 23. března 1950 pochází také článek z páté strany *Rudého práva* – „Spravedlivý trest rozvratníkům v Hodoníně za zločiny proti republice“ (viz Příloha 6), pojednávající o rozsudcích pro obžalované, jež přiznali svou vinu a závěrečných řečech prokurátorů, kteří v nich popisují míru provinění obžalovaných. Kromě již typických prvků druhého stupně označování, zaměřených na obžalované, jejich činnost a dále také na představitele československé politické emigrace (mj. „hnusná tvář emigrace“), je zde přítomen nový silný propagandistický prvek, a to ve vyjádření prokurátorky na adresu obžalovaných žen, které podle jejího názoru „zradily dvojnásobně – republiku a všechny ženy světa, které si přejí mír“, tyto ženy se totiž „spojily s těmi, kteří vyrábějí zbraně proti nám a našim dětem“. Další

z prokurátorů pak připomněl výrok prezidenta Klementa Gottwalda, napsaný na průčelí hodonínské Sokolovny: „Republiku si rozvracet nedáme, naší povinností je odhalovat nepřátele lidu a zmařit jejich činnost“. Téma žen coby nepřátel československého státu je tedy prezentováno ještě negativněji než v případě mužských obžalovaných, je zde totiž ideologicky využit motiv ženy nejen v roli pokojné, pracující komunistické občanky, ale také matky, ochránkyně rodiny a dětí. Této negativní konotace v podobě zrádkyně bylo posléze využito i v procesu s JUDr. Miladou Horákovou.²¹³ Často uváděné heslo „Republiku si rozvracet nedáme...“ se pak stalo inspirací k názvu této práce.

Další zprávu o případu Vetejškovy skupiny přináší článek zdroje „ar“ s názvem „Hodonínský případ“ (viz Příloha 7), otištěný na druhé straně *Lidové demokracie* 24. března 1950. Jedná se o záznam a částečně citace projevu ministra vnitra Václava Noska, který se k uvedenému případu vyjadřuje na branném a bezpečnostním výboru Národního shromáždění. Na prvním stupni označování se ministr Nosek vyjadřuje k povahám a motivacím odsouzených, dopadům jejich činnosti na život obyvatel Československa, k roli faráře Pořízka a zásadnímu ochrannému významu československých bezpečnostních složek. Již druhý stupeň označování však svědčí pro silně propagandistické zabarvení uvedeného textu. Již v úvodu je uvedeno, že „existuje přímá souvislost mezi zvyšováním rozpočtu na válečné cíle v imperialistických státech a stoupajícím počtu špiónů, diversantů a teroristů, vysílaných do zemí lidové demokracie“. „Zahraniční nepřítel“ podle Noska „řád loví mezi dosud politicky neuvědomělými mladými lidmi, vedenými touhou po dobrodružství“. Tito se pak „nechávají strhnout k činům, kterých budou později litovat“. Hlavní, přímo aktivní člen skupiny, Vetejška, který „dezertoval z fronty míru“ s sebou strhl „nezkušené mladíky, kteří v opožděné pubertě dali přednost nenávisti k lidu, z něhož vyšli“ a dále k „nenávisti ke státu, který se mládeži snaží dát největší péči, aby nepoznala příkoří“. „Kořeny nenávisti“ pak Nosek spatřuje především v prostředí, v němž dotyční vyrůstali – kde byli „vychováni“. Zde se odkazuje k řeči prokurátora směrem k faráři Pořízkovi, jenž je prezentován jako skutečný zdroj veškerého následného působení skupiny, jelikož „chlapci, přístupní jeho vlivu, začali terorizovat pokojné a řádné občany, oddané našemu lidově-demokratickému zřízení, začali ohrožovat jejich životy a mstít se jim za kladný postoj

²¹³ pozn.: viz např. KOUROVÁ, Pavlína a Petr KOURA. *Žádáme trest smrti! propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol. : (historická studie a edice dokumentů)*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. Edice dokumentů (Ústav pro studium totalitních režimů). ISBN 978-80-87211-03-8. str. 97

k republice“. Vrcholem se pak stala skutečnost, že „porušili nejen zákony státní, ale i boží“.²¹⁴ Nosek dále hodnotí tento ukončený proces se „skupinou vyzvědačů, záškodníků a teroristů“ jako další z příkladů ostražitosti a bdělosti Sboru národní bezpečnosti, jehož příslušníci „během několika hodin dokázali zajistit celou skupinu“. Ve třetím stupni označování je propagandistický prvek z mého pohledu nejmarkantnější v následujících dvou větách: „...každá cihla, kterou položil náš zedník, že každé zrnko, které zasel náš zemědělec, každý pár bot, které vyrobil náš dělník, jsou náboje v bitvě za mír, která se dnes odehrává ve světě. Obžalovaní to nepochopili a přidali se k táboru reakce, který neustále volá po válce a zradili dvakrát: republiku a úsilí všech pracujících světa, kteří si toužebně přejí mír a bojují za něj“. a dále ve větě v samém závěru článku: „...od koho se ale nakonec Bůh odvrátí? Od lidí, kteří poctivě pracují, řádně žijí a upřímně se modlí, nebo od těch, kteří berou boží jméno nadarmo a zneužívají náboženského cítění k výhrůzkám a zločinům?“. Zde můžeme pozorovat paradoxní protiklad pozitivně prezentovaného „boje za mír“, který spočívá v takřka jakékoli činnosti tzv. mírumilovných občanů republiky, tedy těch, kteří pracují v souladu s komunistickým plánem a ideálem a negativně předkládaného tábora reakce, který neustále „volá po válce“, která však zde nespočívá v onom „boji za mír“, ale v terorismu a poškozování zájmů mírumilovného obyvatelstva. Věta o odvrácení Boha souvisí v článku s farářem Pořízkem a v podstatě je hrozbou pro ty představitele církve, kteří se ve své činnosti nepoddají komunistické ideologii.

Spíše publicistický styl je pak opět reprezentován článkem z týdeníků *Tvorba*, „Špioni a jejich chleboďárci“ F. Boury z 10. května 1950 (viz Příloha 3), v němž je Vetejškově případu věnován blok s titulkem „Hodonínský proces“ (str. 450). Na prvním stupni označování se jedná především o popis Vetejškovy cesty k ilegální činnosti, jeho propojení s odbojovou skupinou v Československu a roli zahraničních služeb v kauze. Na druhém stupni označování si můžeme povšimnout formulace, v níž je Vetejška prezentován jako „hlavní postava procesu“, nikoli jako obžalovaný. Kromě toho, že je zde zmiňován „teroristický kurs s instruktáží“, který měl Vetejška ve spolupráci s francouzskou výzvědnou službou, bylo mu prý „neustále zdůrazňováno, že jedině bezohledným terorem se může podařit vyvolat v Československu nepokoje, které by se staly důvodem k americké

²¹⁴ pozn.: tedy poslední boží přikázání „nezabiješ“

intervenci a obnovení předmnichovské republiky“. Po návratu z exilu se Vetejška již dopouštěl „přímého teroru“, např. v podobě „přepadu skladiště zbraní“. K dalším přepadům jeho skupinou již nedošlo, neboť „se zalekli zvýšené pohotovosti [SNB]“. F. Boura dále konstatuje, že se „členové bandy rozhodli, že zorganizují několik vražd“, avšak provedli pouze jedinou – „zastřelili Aloise Dyčku s chladnokrevnou důkladností, jak je naučili v přípravných kursech, jejichž učiteli byli určitě nejlepší členové chicagských gangů“. Třetí stupeň označování tohoto článku je analyzován již v předchozí části analýzy, tedy v podkapitole věnované případu Bohumila Havlína. Můžeme zde však pozorovat snahu o vykreslení západních vojenských služeb v podobě enklávy nejprotřejejších kriminálních živlů, kterým se podařilo podobně bezcitné a chladnokrevné jedince vycvičit i z posléze spravedlivě odsouzených exulantů.

2.2.2.3 Jaromír Nechanský a spol.

V souvislosti se soudním přelíčením se skupinou okolo Jaromíra Nechanského jsem v dobových tištěných periodících identifikovala celkem 14 článků (5 v *Rudém právu*, 3 v *Práci*, 1 v *Pravdě*, 4 v *Lidové demokracii* a 1 v *Tvorbě*). Články opět zpravodajsky sledují průběh soudního přelíčení po jednotlivých dnech, komentář v týdeníku *Tvorba* je zaměřen především publicisticky. Vzhledem k významu osoby Nechanského – bývalého majora Československé armády, a povaze celé skupiny, která byla obviněna z protistátní činnosti v úzkém napojení na americkou ambasádu v Praze, lze konstatovat, že se identifikované články vyznačují značným rozsahem a detailní prezentací všech vzájemných vztahů a aktivit obžalovaných i jejich údajných zahraničních koordinátorů. Opět jsem vybrala ty články, které se nějakým způsobem odlišovaly, v rámci daného periodika byly unikátní apod.

Prvnímu dni procesu s představením obžalovaných, jejich výpovědí a popisem činnosti a vlivu příslušných amerických diplomatů, kteří skupinu údajně řídili, je věnován celostránkový článek „Členové amerického velvyslanectví v čele velké rozvratné vyzvědačské organizace – Zahájení procesu s vedoucími vyzvědačských center před státním soudem v Praze“, publikovaný dne 20. dubna 1950 v *Rudém právu* (viz Příloha 8). Článek je rozdělen do dvanácti sekcí či kapitol se samostatnými titulky. V druhém stupni označování pozorujeme velké množství negativně zabarvených označení vztahených přímo k osobě Jaromíra Nechanského: „již před únorem 1948 se nechal s Wahlem získat Birgem,

který od nich přebíral zprávy, předával instrukce a spojoval je s dalšími členy velvyslanectví“, s Wahlem „vybudovali několik vyzvědačských center: Západ, Písek, Jihlava a Kdyně“, „obžalovaný Nechanský patří k těm typům zrádců, kteří byli pro špionážní úkoly vybráni již za druhé světové války v Anglii“, „Nechanský dal návod Wahlovi k přípravě zápalných hmot k teroristickým účelům“. Coby „zrádce“ je Nechanský v celém článku označen opakovaně. V kapitole s názvem „Výpověď Nechanského“ je tento označen jako „hlavní agent celé rozvětvené sítě špionů a vlastizrádců“, který „doznal svou vinu v plném rozsahu“. S Wahlem prováděl „špionážní a vlastizrádnou činnost pod vedením amerického velvyslanectví“, zároveň však „nepřestali doufat ve válečný konflikt“. V některých okamžicích procesu mluvil Nechanský o tom, že „nechtěl přivodit pád lidově-demokratického režimu u nás, chtěl jen narovnání s Amerikou“, což bylo prokurátorem vyhodnoceno jako ústupky, a tedy překrucování ze strany obžalovaného. Kapitola s titulkem „Zrádná emigrace, špioni a kardinál Spellman“ opět přináší negativní konotace spojené s povahou a záměry křesťanské církve: „Kardinál Spellman se raduje, že válečné přípravy se v Americe stupňují a vedoucí státníci jsou v jejich čele“. A dále: „Křesťanské uspokojení není udivující, vzhledem ke známým skutečnostem o pravé tváři Vatikánu a jeho kontaktech s USA věděl i bývalý ministr Laušman“.²¹⁵ „Nechanský je v podstatě zbabělec a svou výpovědí to neustále potvrzuje“. Po svém přiznání si „začne protiřečit, ale jeho vlastní protokol ho usvědčuje“. V kapitole „Děkan Tomiga, krycí jméno Milena“ je následně prokurátorem zpochybňována role bývalého majora Nechanského v Pražském povstání: „Jak byste se choval v případě války proti naší zemi, vy, major čs. armády a absolvent válečné školy?“ – Nechanský se zde „vyhýbá odpovědi a neodpovídá ani na další podobné otázky“. „Tento bývalý major čs. armády přiznává, že se v době pražského květnového povstání choval kapitulantsky a byl vyšetřován pro vinu na vypálení Staroměstské radnice“. Dále je označován jako „imperialistický agent“, který byl před koncem druhé světové války shozen na území Československa jako parašutista. Při výpovědi obžalovaného Wahla zazní, že „skupina měla být atomem ve velké rozvratnické organizaci řízené z amerického velvyslanectví. Rozvratná organizace byla součástí plánů, podle kterých chtěly USA

²¹⁵ pozn.: šlo o tchána Jaromíra Nechanského – Bohumila Laušmana – bývalého ministra průmyslu a vicepremiéra za ČSSD, který v roce 1948 emigroval do Rakouska, posléze, v roce 1953 byl unesen StB a vězněn v Ruzyni, kde za nevyjasněných okolností po 10 letech vazby zemřel (viz Bohumil Laušman. In: *Vláda České republiky*. [online]. [cit. 29. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-1/bohumil-lausman-41767/>)

vykonávat nátlak na naši republiku zájem o politické a hospodářské zprávy o vedoucích lidech“. Z pozice třetího stupně označování je článek velmi silně propagandisticky laděný, propojuje činnost a záměry obžalovaných s tématy nedávno proběhlé druhé světové války, včetně největšího z československých traumat – Mnichova. V kapitole „Rozmnožované tajné kody“ můžeme nalézt následující citaci prokurátorovy otázky: „Pamatujete se, jednou u nás už také bylo určité narovnání. pamatujete se, kdy to bylo?“²¹⁶ – Nechanský zde „odpověděl tiše: „Mnichov“„. Prokurátor pokračuje: "Připravoval jste tedy Mnichov?" Na tuto otázku již „Nechanský nenalézá odpověď“ a prokurátor konečně přirovnává americké diplomaty k Chamberlainovi. „Hlas Nechanského je velmi tichý, jako by nechtěl doletět až do řad, kde sedí zástupci pracujících lidu“. Tyto formulace se snaží vnutit čtenáři přesvědčení o tom, že západní státy společně s uvedenou skupinou, vedenou bývalým majorem československé armády s reálnou druhoválečnou zkušeností, Nechanským, připravují další světovou válku, jejíž obětí se stane Československá republika a její občané. Tito se však, zastoupeni jako „pracující lid“ svými delegáty v publiku procesu, další války bát nemusejí, neboť zrádci a rozvratníci byli opět polapeni a postaveni před spravedlivý soud.

Práce ze dne 22. dubna 1950 přináší na páté straně zprávu o nadcházejícím ukončení soudního procesu se skupinou okolo Jaromíra Nechanského, a to v článku „Dnes rozsudek nad zrádci ve službách amerického imperialismu – Prokurátor navrhuje nejtěžší tresty pro špiony a velezrádce“ (viz Příloha 9). Také v tomto článku nalézáme rekapitulaci rolí jednotlivých členů skupiny, především pak ale výtahy z jejich výpovědí a z otázek a komentářů prokurátorů. Vyzdvihován je vliv amerických diplomatů a v závěru je krátce uvedeno, že své řeči pronesli také obhájci obžalovaných a obžalovaní samotní. Ve druhém stupni označování je patrný značně útočný způsob projevu vztahený vůči obžalovaným, skupina je označována jako „velezrádná a špiónská tlupa Jaromíra Nechanského“. Očekávané vynesení rozsudku tak „uzavře první úsek zločinecké činnosti špiónů a zrádců ve službách amerického imperialismu za přímé účasti, podpory a podněcování amerických diplomatů“. Zpráva dále hovoří velice jasně o přesvědčivosti výpovědí svědků: „svědecké výsledky přinesly další průkazné potvrzení nejtěžší viny obžalovaných zločinců. Po zásluze odsoudil soud neslýchanou účast amerických diplomatů na těchto zločinech, jichž byli organizátory i podněcovateli“, proti nimž se obžalovaní prakticky nebránili. Nechanský

²¹⁶ pozn.: „narovnání“ se vztahuje k Nechanského větě v tomtéž článku, že „chtěl jen narovnání s Amerikou“

se údajně pouze vyjádřil v tom smyslu, „by si přál, aby tam [na lavici obžalovaných] byli zločinci Birge, Taggart i Meryn,²¹⁷ původci toho, že ztratil soudnost i jasný úsudek“. Wahl byl soudem zesměšňován – společně s dalším obžalovaným, Dr. Houserem byli označováni za „groteskní figury jediných nezaměstnaných v naší republice“. Jaromír Nechanský společně s Veleslavem Wahlem údajně soudní senát „prosili, aby nebyli odsuzováni k smrti“ a odvolávali se na nátlak, který na ně američtí diplomaté vyvíjeli. Tak, prý, „zrádci proklínali své podněcovatele a chlebodárce“. „Američané musí být slepí, když se orientují na tyto výškrabky, které jim slibovaly, že to u nás krachne. Třetí tajemník (Birge) se staral o Zenkly a Smutné – lidi, které jsme vyhodili na smetiště“. Podle článku se prokurátor nelibě vyjadřoval na adresu osob, které s pomocí části Nechanského skupiny z komunistického Československa uprchly – jednalo se prý o „prominentní zrádce“ (mj. o manželku Pavla Tigrida) a „bylo to jen pro bohaté vrstvy“. Na třetí úrovni označování pozorujeme, že – podobně jako v předchozím článku – i zde autor využívá citlivého motivu Mnichova a příprav na údajnou další světovou válku ze strany Američanů, když mj. cituje prokurátorovu obžalovací řeč, jejíž úvod byl věnován vzniku Sovětského svazu a tomu, že „od začátku je proti němu tažení“. „Stejně tak v roce 1938 západní imperialisté obětovali Československou republiku, aby se spojili s Hitlerem proti SSSR a nyní chystají třetí světovou válku“. Podle prokurátora Američané na našem území organizují pátou kolonu a „bojůvky, které po válce měly v naší zemi být obranou kapitalismu“, zrádci si dále již mezi sebou „rozdělovali ministerská křesla“ a „měli plné huby pučů a převratů“, avšak „co Američané upekli, to nevyšlo“ – „scházel jim pracující lid“, který „se stará o práci a socialistické soutěžení a o plnění pětiletého plánu“, „Proto se tato banda zrádců utopila ve vlastní špinavé žluči“. Nejsilnější propagandistické poselství však, podle mého názoru, obsahuje samotný závěr článku: „Jsme na hranicích dvou světů, jednoho, který bojuje za mír a je stále ohrožován světem druhým, světem útočného imperialismu. Pokud existuje kapitalistický svět, po tu dobu máme na vyzvědače a zrádce trest nejtěžší a nejtvrďší, jaký patří tomu, kdo v uniformě československého důstojníka vstoupil do služeb imperialistů a všem za jejich vyzvědačskou činnost. Náš svět a náš lid je světem a lidem míru. Na straně našeho světa stojí také pracující lid na západě i pracující lid americký. Vynesený rozsudek nad zrádci

²¹⁷ pozn.: Walter Birge, Spencer L. Taggart, Samuel Meryn – pracovníci americké zpravodajské služby v rámci amerického velvyslanectví v Praze (viz LUKEŠ, Igor. Selhání tajných služeb: Československo 1945–1948. In: *Securitas imperii* 15 (2009): 12-41.)

našeho národa bude i rozsudkem nad připravovateli nové světové války a přispěje k upevnění míru“. Kromě ostrakizace obžalovaných coby zrádců a zbabělců, kteří pozdě litují svých pochybení, kteří nemohou uspět na území pod spravedlivou správou, můžeme v těchto formulacích jasně pozorovat známky konceptu „my vs. oni“.²¹⁸ „Náš svět“, ten spravedlivý, komunistický, brání mír a svůj lid a „jejich svět“, vykořisťovatelský, kapitalistický, neustále se pokoušející „náš svět“ infiltrovat a vyvolávat proti němu válku. Obžalování zrádci patří k „jejich světu“, zatímco mírumilovný lid se svými spravedlivými institucemi ke „světu našemu“.

Poslední z vybraných zpravodajských článků byl otištěn 29. dubna 1950 na čtrnácté straně plzeňské *Pravdy*, v rámci celostránkové rubriky „Život, práce a budování západočeského kraje – Týden doma“ (viz Příloha 10). Nad uvedeným článkem je ještě krátký odstavec věnovaný – na prvním stupni označování – znovuuvedení plzeňských Škodových závodů do provozu po bombardování Američany koncem druhé světové války.²¹⁹ V samotném článku se dozvídáme o proběhlém procesu, usvědčení obžalovaných ze zločinů a jejich spolupráce s americkou ambasadou a o trestech pro Nechanského a Vahla (sic!). Druhý stupeň označování se uplatňuje i v úvodním odstavci o bombardování Škody „americkými bombardovacími velkoletadly“, přičemž se jednalo o „teroristické napadení“ ze strany Američanů, kteří „chtěli zabránit budování socialismu v lidově-demokratické republice“. Skupina Jaromíra Nechanského je označována jako „vyzvědačské centrum“ s „přímým spojením na členy amerického velvyslanectví“, podle článku byla „usvědčena z nejtěžších zločinů proti republice“. Centra, řízená členy amerického velvyslanectví se údajně „nespokojila jen se špionážní činností a organizováním residentur,²²⁰ ale ozbrojovala se pro případ puče nebo válečného konfliktu, se kterým neustále počítala“. Ve třetím stupni se opět opakuje polarizace náhledu na svět: „Jasně se ukázalo, že členové amerického velvyslanectví chtěli rozvracet naš lidově-demokratický režim za účelem zeslabení tábora míru“. K tomuto účelu pak Američané „získali několik velezrádců, kteří byli

²¹⁸ pozn.: koncept „my vs. oni“ souvisí s procesem tzv. mediální konstrukce druhých (např. menšin), který lze nahlížet z pohledu konstruktivistického i reflexivního, uplatňují se zde pojmy mj. jako hegemonie, stereotypizace, agenda-setting či kultivační teorie (viz Mediální konstrukce druhých. In: *MedKult*. [online]. [cit. 30. 4. 2020]. Dostupné z: <http://medkult.upmedia.cz/2016/02/17/medialni-konstrukce-druhych/>)

²¹⁹ pozn.: Podle představ Spojenců měly plzeňské Škodovy závody zásobovat jednotky německého Wehrmachtu. Proto podle velení bylo nutné tomu zamezit. Škodovka hořela asi 10 dnů a byla zničena téměř ze 75 % (viz JADRNY. Petr. OBRAZEM: Plzeňskou Škodovku před 72 lety zpustošil nálet 276 amerických 'létajících pevností'. In: *iROZHLAS*. [online]. [cit. 30. 4. 2020]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/obrazem-plzenskou-skodovku-pred-72-lety-zpustosil-nalet-276-americkyh_1704250900_pj)

²²⁰ pozn.: termín residentura označuje základnu zpravodajské agentury v cizí zemi (viz Kontrarozvědná residentura FMV. In: *ibadatelna*. [online]. [cit. 30. 4. 2020]. Dostupné z: <https://ibadatelna.cz/cs/slovník/kontrarozvedna-rezidentura-fmv>)

po zásluze potrestání“. Závěr dokládá, jak tvrdé tresty náleží zrádcům, kteří se „táboru míru“ postavili: „Nechanský smrt provazem, Vahl (sic!) trest smrti“, přičemž „soud shledal po podrobném líčení všechny obžalované vinnými z nejtěžších zločinů“.

K případu Nechanského jsem identifikovala dva čistě publicistické články, a to opět v týdeníku *Tvorba*. Vybrala jsem rozsáhlejší z nich – otištěn byl 3. května 1950 na straně 423, jeho autorem je Václav David a je věnován pátému výročí květnového pražského povstání („Páté výročí pražského povstání“, viz Příloha 11). V prvním stupni označování lze konstatovat, že článek je věnován událostem proběhnuvším v politice těsně na konci druhé světové války a překážkám, s nimiž se museli v Československu vypořádat komunisté, než uspěli a dostali se k moci, kterou soustavně upevňují. Ve druhém stupni označování je však již patrná tendence k vyzdvihování komunistů a negativnímu prezentování veškerých ostatních činitelů: „vedoucí úloha ilegální KSČ v Československé národní radě, do níže se připletli i „představitelé“ odbojových složek“. Tito tzv. „představitelé“ se vinou vlastní nezkušenosti a neznalosti „zapletli s nepřítelem a dopustili se vážných chyb“. Šlo o „živly, které měly v úmyslu v případě porážky povstání zatknout komunisty a vydat je Frankovi“, dále „vyjednávaly [živly] s agenty západních mocností“. Nyní, po uplynutí pěti let, „se ukázalo, kdo v tomto statečném zápase pražského lidu vedl a upravoval cestu ke svobodě a novému životu“. Naopak „různé buržoasní a reakční živly, které se do povstání vetřely, se později ukázaly jako zrádci republiky“ – nedávno byli dva takoví postaveni před soud: „představitelé těchto zrádcovských živlů, agenti západních mocností už v květnových dnech, neuspokojení kariéristé, kteří se dali do služeb špionážních a rozvratnických proti republice – bývalý major Nechanský a V. Wahl“. Masivní prvky propagandy ve třetím stupni označování jsou mj. tyto: „byli to komunisté na závodech i na barikádách, kteří stejně tak jako bojovali, dnes obětavě pracují pro šťastnou socialistickou budoucnost republiky“, „takové jsou konce těch živlů, jež se přilepily k Pražskému povstání, zradily jeho odkaz a usilovaly o porážku lidově-demokratického režimu, o zničení vymožeností lidu, o znovunastolení kapitalismu“, „Pražské povstání je slavnou kapitolou strany, vyvrcholením jejího dlouhé, těžkého, obětíplného boje v okupaci“, „strana soudruha Gottwalda prošla se ctí těžkou historickou zkouškou, dala národu to nejcennější, co měla – krev svých nejlepších lidí“. „U nás je u moci lid z barikád a na kolenou je reakce, jinde je u moci buržoasie, která kolaborovala s nacisty v zemi "osvobozené" americkým vojákem.“

Uvědomujeme si stále více, že jsme zavázáni Sovětskému svazu a co pro nás znamená tato země, jejíž vojáci nám přinesli svobodu. Dále budeme rozvíjet a upevňovat přátelství a spojenectví v zájmu světového míru, v zájmu svobody a života našich národů“. Také zde vidíme téma rozpolcenosti interpretace historických událostí v podobě konstrukce „dobrého“ (komunistického) a „špatného“ (prozápadního) působení jednotlivých aktérů. Čtenáři je dále jasně dáváno najevo, ke které části světa se Československo politicky přiklání a že se jedná o jedinou akceptovatelnou volbu také pro všechny jeho obyvatele.

2.2.2.4 William Nathan Oatis a spol.

V souvislosti s procesem se skupinou Williama Nathana Oatise jsem v dobových periodicích identifikovala celkem 51 článků, a to zpravodajských, publicistických a dokonce 2 povídky či fejetony. Články se, podobně jako v předchozích případech, věnují soudnímu procesu, ovšem vzhledem k naprosté výjimečnosti Oatise jako amerického státního příslušníka a zároveň hlavního obžalovaného, je článků podstatně více a jsou mnohem rozsáhlejší i co do rozsahu. Zdrojem většiny článků je ČTK, proto se napříč tituly jejich obsah v podstatě shoduje. Celkem jsem vybrala článků sedm, a to především z toho důvodu, že většina z nich se obsahově i formálně značně podobala. Snažila jsem se tedy pro svou analýzu vybrat ty nejspecifičtější z nich.

První vybraný zpravodajský článek pochází z periodika brněnských sociálních demokratů – *Rovnosti* (viz Příloha 12) a byl otištěn na čtvrté straně 1. července 1951 pod titulkem „Proces s americkým špiónem Williamem Oatisem a společníky“. Článek informuje o nadcházejícím hlavním soudním přelíčení s Williamem Nathanem Oatisem a společníky z pražské pobočky americké tiskové agentury Associated Press Svobodou, Woydinkem a Münzem, kteří měli z nařízení americké centrály Associated Press provádět organizovanou protistátní činnost v podobě vyzvědačství. Výzvědná činnost skupiny měla mj. spojení s případem Šlinga, Švermové a společníků.²²¹ Na druhém stupni označování pozorujeme značně agresivní rétoriku vůči Oatisovi, jeho údajným spolupachatelům a také agentuře Associated Press: „Oatis společně se zaměstnanci Associated Press: Svobodou, Woydinkem a Münzem, kteří byli přijati pro svůj nepřátelský poměr k lidově-

²²¹ pozn.: jednalo se o propojení s procesem s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským, v období Oatisova procesu však byla největší pozornost zaměřena právě na Otto Šlinga, Marii Švermovou a Vladimíra Clementise. Samotný Rudolf Slánský byl zatčen až v listopadu roku 1951. (viz Politické procesy v ČSR v 50. letech – Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským. In: *TOTALITA.cz*. [online]. [cit.: 1. 5. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/proc/proc_slanskyr.php)

demokratickému režimu...“, „své pravé záměry se snažil Oatis rafinovaně maskovat – pokoušel se, aby zejména ve styku s našimi pracujícími vystupoval jako pokrokový novinář“, „Jednou ze špionážních centrál v Československu byla tak zvaná novinářská agentura Associated Press v Praze – skrývající se za novinářskou činnost – jak bylo nyní odhaleno – po léta prováděla rozsáhlou špionáž a získávala závažné zprávy vojenského, hospodářského a politického rázu“, „V červnu 1950 velení [agentury Associated Press] převzal vyškolený vyzvědač William N. Oatis – pod jeho velením byla dobudována špionážní síť, jejímž jádrem byli placení zaměstnanci, vesměs lidé naplnění zavilým nepřátelstvím naší republiky a jejímu lidově-demokratickému zřízení“, „Nepřátelští agenti v amerických službách neváhali za své činnosti sáhnout i k vraždám československých státních občanů jakmile zjistili, že jim brání ve špinavých úkolech“, apod. Ve třetím stupni označování opět sledujeme prvky spojené s tématem snahy západu o vyvolání třetí světové války: „Touto svou zločinnou činností poškozovali všichni obvinění zájmy Československé republiky a vědomě podporovali paličské plány amerických imperialistů o vyvolání nové světové války“, zároveň se objevují formulace věnované propojení Oatisovy skupiny s postupně odhalovaným spikleneckým centrem uvnitř samotné Komunistické strany: „...hlavně vyzvídáním zpráv týkajících se Šlinga, Švermové a společníků – americká špionážní služba se snažila zjistit, do jaké míry byla její síť na našem území odhalena a jaká opatření by měla učinit“.

Další článek opět pochází z *Rovnosti* a je věnován právě zahájenému procesu s W. N. Oatisem, vyšel 3. července 1951 na druhé straně periodika pod názvem „Americký špion W. Oatis před Státním soudem“ (viz Příloha 13). Úvodní část článku je věnována představení obžalovaných obviněných z trestného činu vyzvědačství, předsedy soudu Dr. Nováka a hlavního prokurátora Dr. Urválka. Je také zdůrazněno, že všem obžalovaným byli přiděleni obhájci a že se jedná o přelíčení veřejné, za přítomnosti zástupců domácího, sovětského i západního tisku. Tato zpráva je velmi zajímavá především svou stylistickou formou – v podstatě se jedná o přepis dialogů mezi zástupci soudu a Oatisem, týkajících se jeho činnosti a kontaktů před vstupem do pražské pobočky American Press a dále o povaze jeho aktivit na území Československa. V druhém stupni označování pozorujeme značné prvky zaujatosti a předpojatosti reprezentantů soudu vůči obžalovanému Oatisovi. Po přečtení obžaloby započíná výslech Williama N. Oatise slovy předsedy soudu „Cítíte

se vinným?“ – po kladné Oatisově odpovědi předseda pokládá otázku, která již v podstatě svědčí pro bezvýchodnost Oatisovy situace: „Tudíž jste provozoval v Československu špionáž?“. Následně si slovo bere prokurátor Urválek, který pokračuje ve výsledku dotazem ohledně Oatisovy zkušenosti „z americké zpravodajské vysoké školy“.²²² Zde se Oatis měl setkat s plukovníkem Attwoodem, „který je nyní vojenským přidělcem u amerického velvyslanectví v Praze“. S Attwoodem se pak měl Oatis v Praze scházet: „byly to špionážní schůzky průměrně jedna za dva týdny. Materiál jsem odevzdával plukovníku Attwoodovi a on mne informoval o špionážních poznatcích, které sám získal“. Tyto informace se podle článku „týkaly určitých tajných bezpečnostních a vojenských opatření“. Údajný špionážní materiál pak Oatis získával „částečně z vlastního pozorování, částečně od Svobody, Münze a Woydinga (sic!), Muchy a dalších“. Muchu měl Oatis do špionážní činnosti angažovat poté, co „seznal jeho nenávistný poměr k naší republice“. Oatis měl být do výzvědné činnosti uveden již v Londýně, kde jej o povaze jeho působení informoval a instruoval „agent Polowetzky“. Informace „vojenského, hospodářského a politického rázu, dále zprávy o návštěvách různých osobností na území Československé republiky, zprávy o zásobovací situaci, zprávy o rozmístění různých továren“ měl Oatis „posílat do Londýna a do Nového Yorku, některé odevzdával na americkém velvyslanectví“. „Byly to zprávy, které Československo považuje za tajné ve svém vlastním zájmu“. Na adresu svých spolupracovníků se Oatis vyjádřil v tom smyslu, že to byli „vesměs lidé, o kterých [Oatis] sám říká, že byli nepřáteli lidově-demokratického zřízení“, přičemž „navrhoval spolupráci jen s lidmi tohoto druhu“. Kromě výše uvedených informací se špionážní činnost Oatisovy skupiny měla zaměřit také dalším směrem: „Začátkem tohoto roku jsem získal špionážní materiál o skupině Šlinga, Švermové a Clementise. V této souvislosti mnoho příkazů z Londýna a Nového Yorku. Pro naši špionážní službu bylo velmi důležité, aby si tak mohla zjistit, která špionážní síť byla již odhalena, a která zůstala neporušena a která pracuje dále“, mimo to se zajímal o „illegální činnost zrádné církevní hierarchie“. Podle Dr. Urválka si Oatis „počínal s odborností člověka, školeného ve špionáži“. Následně pokládá Oatisovi dotaz ohledně důvodu jeho činnosti po příchodu do Prahy také jeho obhájce, Oatis odpovídá, že „začal špionážně pracovat již za měsíc po svém příchodu do Prahy, protičeskoslovenskou

²²² pozn.: jednalo se o University of Minnesota v Minneapolis, kde Oatis v průběhu druhé světové války studoval japonštinu (viz OATIS. N. William. Why I Confessed. In: *LIFE*. [online]. [cit. 19. 5. 2020]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=XUIEAAAAMBAJ&pg=PA131&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)

činnost vyvíjeli i někteří jiní příslušníci západních diplomatických missí a západní korespondenti“, kromě toho byly důvodem také „příkazy, které dostával z Londýna a z Nového Yorku“. Další prokurátorův dotaz se týkal toho, zda byl Oatis za své služby placen a jakým způsobem odměňoval své spolupracovníky: „Ano, byl jsem za to placen“, své zaměstnance pak odměňoval „jednak penězi, jednak poukazy do Darexu, cigaretami apod“. V závěru prvního dne přelíčení Oatis konstatuje, že to „nebyla jen kancelář Associated Press, která provozovala špionáž pod rouškou zpravodajství“, vypovídá, že „také jiné tiskové agentury posílaly do ciziny podrobné zprávy jako on“. Svou řeč uzavírá tím, že „učinil plné a pravdivé doznání o své činnosti a chtěl by jen dodat, že lituje toho, co udělal“. Ve třetím stupni označování považuji za zásadní propagandistické sdělení to, že zahraniční – západní – novinářské agentury působí na území komunistického Československa jako špionážní buňky a novinářské zpravodajství je pouhou zástěrkou. Skutečné plnění novinářského poslání totiž spočívá především v informování o socialistické výstavbě v zemi. Toto sdělení je uvedeno na konci článku a jeho význam tak pomáhá uzavřít: „Již první den procesu jasně dokázal, že tzv. tisková agentura Associated Press byla ve skutečnosti agenturou špionážní, která pod vedením školeného profesionálního špiona W. N. Oatise namísto toho, aby podávala objektivní zprávy o budovatelském úsilí československého lidu se snažila jeho budovatelské úsilí narušovat“.

Závěrečný den soudního líčení a vynesení rozsudku je popsán v článku „Rozsudek státního soudu nad americkými špiony“ otištěném 5. července 1951 opět v listu *Rovnost*, a to na druhé straně (viz Příloha 14). Článek již ve svém úvodu sděluje, že rozsudek byl Státním soudem v Praze vyneseno 4. července v 8 hodin ráno, přičemž všichni obvinění byli uznáni vinnými z trestných činů vyzvědačství a dosouzení k různě dlouhým trestům. Oatisův trest byl vyměřen na 10 let a byl svou délkou ze všech nejkratší. Obvinění, včetně Oatise, své tresty přijali. Dále se jedná především o výčet nepřátelských aktivit západních zemí, zejména pak Spojených států, na území Československa. Objevuje se také téma zájmu amerických zpravodajských služeb o kauzu Šlinga, Švermové a Clementise a o další informace týkající se záležitostí státu. Ve druhém stupni označování pozorujeme negativní konotace spojované s osobami odsouzených: „Oatis, americký občan, obdržel od naší vlády akreditaci k novinářské činnosti v Československu, ve skutečnosti nebyl vůbec novinářem, nýbrž školeným špionem, stojícím ve službách válečných štváčů“, „Rozsudek nebyl vyneseno

nad novinářem Oatisem, nýbrž nad americkým špiónem Oatisem a nad jeho prodejnými společníky“, „William Nathan Oatis, redaktor a ve skutečnosti školený špión, je cizinec. Soud konstatoval, že při výměře trestu přihlížel u Oatise k polehčující okolnosti úplného doznání, ve kterém též odhalil jména i praktiky určitých západních diplomatických orgánů i novinářů, skrývajících za tyto formální funkce škůdcovskou a špiónážní činnost“, „[Dále byli] odsouzeni tři českoslovenští státní příslušníci – při výměře jejich trestů přihlížel soud k tomu, že byli nenávislnými nepřáteli lidově-demokratického zřízení a že se svou záškodnickou činností sami vyloučili z řad pracujícího lidu“, „Cizinec Oatis neznal naši řeč ani naše poměry a bez iniciativní pomoci Svobody, Woydinka a Münze by nemohl v takovém rozsahu špiónáž provozovat, proto soud jim vyměřil vyšší trest“, „[Svoboda, Woydinek a Münz] zradili svou vlast“. Dalším tématem je zmíněný zájem zpravodajských služeb o dění uvnitř Komunistické strany: „Americké výzvědné službě velmi záleželo na tom, aby mohla zjistit, která spojení zrádcovské bandy Šlinga, Švermové a Clementise byla odhalením její činnosti zpřetrhána a který z jejich členů byl zatčen“, „Šling, Švermová a Clementis znamenali pro imperialisty výhodnou kartu, v níž ukládali mnoho svých špinavých nadějí“. Ve třetím stupni označování opět pozorujeme odkazy na přípravy třetí světové války ze strany západu: „[Skutečnosti důležité pro obranu republiky] měly sloužit americkým imperialistům, připravujícím pro své krvavé zisky útočnou válku proti lidově-demokratickým zemím a proti Sovětskému svazu“. Hlavním propagandistickým sdělením je však podle mého názoru ponaučení a jakési varování obsažené v závěru článku: „Díky bdělosti našeho pracujícího lidu a pohotovosti bezpečnostních orgánů byla tato čtyřčlenná protistátní skupina odhalena a zneškodněna“. a zejména: „Spravedlivý trest nad zločinnými škůdci je výstrahou všem, kdož by se ještě ve službách krvavého dolaru pokoušeli narušovat mírumilovného budovatelské úsilí v Československé lidově-demokratické republice“.

Zajímavé informace k ohlasům Oatisova případu na poli mezinárodní politiky nalzáme ve článku „Oatisové u nás neprojdou“ z 2. února 1952 (viz Příloha 15). Zdrojem je ČTK a článek byl otištěn na třetí straně deníku *Práce*. Článek přináší zprávu z Valného shromáždění OSN v Paříži, v průběhu kterého vystoupili americký a československý delegát s příspěvkem týkajícím se Oatisova věznění. Československý zástupce, František Vavříčka, ovšem označil soudní líčení s Oatisem za záležitost suverénního státu. Ve druhém stupni označování pozorujeme silnou obrannou tendenci stavět tvrzení československého

delegáta do pozice toho jediného správného a pravdivého: „Delegát USA Tobias zneužil ve středu v noci diskuse o svobodě informací ve třetím výboru Valného shromáždění k sprostému útoku na Československo ve věci odsouzeného amerického špiona Oatise. Opakoval přitom už známé lži a pomluvy, jež svého času se vyskytly v kapitalistickém tisku a zahraničním rozhlase“. – „ve čtvrtek dopoledne na tento útok odpověděl československý delegát František Vavříčka, který proti pomluvám a hanobení postavil konkrétní fakta“. Jako opodstatnění Vavříčka, který je v článku chválen za „jasný rozbor procesu“, využívá stejné argumenty, které jsme viděli v předchozích člancích ze soudního procesu, mj.: „Oatis byl do Československé republiky vyslán proto, aby organizoval a prováděl špionážní práce, aby spolupracoval s protistátními živly, diversanty a vrahy“, „[Oatis] přiznal všechny své činy namířené proti státní bezpečnosti, samostatnosti a nezávislosti československého státu“, „Úkolem Oatise bylo zachraňovat poslední zbytky hroutící se špionážní sítě americké výzvědné služby a všemi prostředky chránit vrahy, teroristy a diversanty. Činnost Oatisovy skupiny má přímou souvislost se skupinami teroristů a vrahů, kteří byli na americký příkaz vysláni do Československa“. Ve třetím stupni označování je patrný tlak na přesvědčování o neutuchající snaze západu a Spojených států poškozovat zájmy Československa coby suverénního státu, rozpoutat další válku a využívat k tomu jako záminku Oatisův případ. Také zde je však cítit jakási hrozba všem, kdo se jakýmkoli způsobem pokouší vnitřní procesy komunistického Československa narušovat: „Případ špiona Oatise není ojedinělý a nelze jej brát nějak izolovaně. Je článkem v řetězu soustavné a záškodnické činnosti, vedené vládou Spojených států proti lidově-demokratickému Československu. Československo se však dovede vypořádat se svými nepřáteli snažícími se rozbít pokojné soužití našeho lidu a každého, kdo se pokusí zasahovat do našich vnitřních záležitostí, stihne zasloužený trest“. Navíc je zde přítomno sdělení o jakémsi „vítězství“ či „převaze“ tehdejšího režimu nad Spojenými státy, reprezentovanými na uvedeném Valném shromáždění: „Československá delegace se ohrazuje proti pokusu vnášet otázku usvědčeného špiona do jednání výboru a uvádět ji v souvislost se svobodou informací. My dobře víme, proč se zvyšuje bezmezná nenávisť amerických imperialistů proti československému lidu a jeho vládě pokaždé, když ráznou akcí zmaří a zneškodní podobná špionážní a diversantská hnízda, jako bylo to, v jehož středu byl Oatis. Víme, že to pokaždé znamená další ránu plánům amerického imperialismu, vyjádřeným Zákonem o tzv.

vzájemném zajištění bezpečnosti z 10. října 1951“.²²³ Ani zde také nechybí koncept „my vs. oni“: „Pokusy vlády USA vyvolávat neklid v Československu a narušovat jeho mírovou výstavbu se setkají s neúspěchem. Ztroskotají na pevném sebevědomí našeho lidu na jeho věrném spojení se Sovětským svazem i ostatními zeměmi tábora míru“.

V porovnání s předchozími články, věnovanými Oatisově údajnému provinění, je zpráva o udělení milosti značně úsporného rozsahu. Článek „Rozhodnutí presidenta republiky“ byl publikován 16. května 1953 na třetí straně *Rudého práva* (viz Příloha 16), zdrojem byla opět ČTK. Úvod článku cituje omilostňující dokument prezidenta republiky, Antonína Zápotockého a dále připomíná Oatisův případ, jeho odsouzení ze 4. července 1951 a iniciativu jeho manželky v žádosti o milost. Také ve druhém stupni označování je patrné, že formulace článku je zvolena podstatně objektivněji než v případech předchozích – jde spíše o konstatování. Oatis není negativně označován a je zde pouze uvedeno, že „William Oatis, bývalý korespondent Associated Press v Praze, byl dne 4. července 1951 po veřejném přelíčení před Státním soudem v Praze usvědčen z vyzvědačství a jiné protistátní činnosti a odsouzen k trestu odnětí svobody na 10 let“. Ve třetím stupni označování spatřuji pouze jakýsi náznak „dobré vůle“ vůči Oatisovi, jež mu komunistický systém reprezentovaný Antonínem Zápotockým projevil: „V listopadu 1952 zaslala manželka odsouzeného paní L. Oatisová prostřednictvím československého velvyslanectví ve Washingtonu dopis prezidentu Československé republiky se žádostí o milost pro Williama Oatise“. – „President republiky svým rozhodnutím ze dne 15. května 1953 této žádosti vyhověl a prominul odsouzenému zbytek trestu na svobodě“.

Publicistický směr je v případě analýzy reflexe Oatisova případu v tisku zastoupen opět komentářem z týdeníku *Tvorba* (viz Příloha 17), jehož autorem je, stejně jako v předchozím případě Nechanského, Dr. Josef Urválek. Komentář s názvem „Tiskové agentury ve službách západních imperialistů“ byl publikován 18. října 1951 na stranách 1002–1004. Urválkův článek je věnován kritice západních novinářských agentur a novinářů včetně Oatise a jeho spolupracovníků, dále rozboru vztahů a působení údajné Oatisovy skupiny a mj. její souvislosti s kauzou Šlinga, Švermové a Clementise. Při analýze druhého

²²³ pozn.: jednalo se o tzv. *Mutual Security Act of 1951*, jehož záměrem bylo zajištění ochrany západní Evropy před sovětským vlivem (viz *The Mutual Security Act of 1951*. In: *History, Art & Archives*. [online]. [cit. 4. 5. 2020]. Dostupné z: <https://history.house.gov/Historical-Highlights/1951-2000/The-Mutual-Security-Act-of-1951/>)

stupně označování mi Urválkův písemný projev značně evokoval způsob jeho vyjadřování v průběhu procesu s JUDr. Miladou Horákovou – nekompromisní až útočný a plný invektiv.²²⁴ Spojené státy v čele s prezidentem Trumanem se podle Urválka „snaží k nám a do ostatních lidově-demokratických zemí propašovat různé "dobročinné", "obchodní", "informační" a "tiskové" misse, které svůj skutečný úkol – špionáž – maskují oficiálním posláním“, „Tiskové agentury západních imperialistů mají podle svého oficiálního určení podávat pravdivé zprávy o naší zemi, jsou však v rukou bankéřů, fabrikantů, tiskových magnátů, v rukou bandy mezinárodních zločinců, ovládajících dnes Spojené státy, ovládajících právě tak státní aparát jako průmysl a banky a určujících mezinárodní politiku Spojených států“. – „Skutečný úkol agentur je zcela jiný“. Důvodem, proč zde Američané instalovali „vyzvědačské centrály“ v podobě „zpravodajských agentur jako Associated Press, United Press jako hnízda pomlouvačného štvání a protistátní špionáže“ byl fakt, že oproti očekávání „upevnil Sovětský svaz své mezinárodní postavení a četné země se daly na slavnou cestu SSSR“. „Již v procesu se záškodnickým spiknutím Horáková a spol. byla odhalena špionážní role United Press“.²²⁵ V podkapitole „Špionážní agentura Associated Press“ Dr. Urválek objasňuje, jaký byl skutečný úkol agentury v rámci Československa: tato „špionážní centrála byla odkryta při procesu s Williamem Nathaniem Oatisem“, dále „tato "novinářská" agentura provozovala již od roku 1945 soustavnou špionáž“, v průběhu soudního přelíčení svědkové „výslovně potvrdili, že tito špioni v masce novinářů požadovali od placených agentur Associated Press zprávy, které nepřicházejí do tisku a které československé úřady tají v zájmu bezpečnosti republiky a obrany státu“. Samotnému Oatisovi a jeho údajným protistátním aktivitám se Dr. Urválek věnuje v podkapitole „Špion William Nathan Oatis“. Spolupracovníci a zároveň obžalovaní v Oatisově procesu – Woydinek, Svoboda a Münc (sic!) – „se shodují, že s příchodem Williama Nathana Oatise [do Associated Press] se špionážní činnost vystupňovala“. „Vedením AP bylo tu pověřeno individuum, které absolvovalo vojenskou špionážní školu v USA, a proto také jeho činnost vykazuje všechny znaky odborného školení“. – „Jeho špionážní úsilí bylo zaměřeno především na fakta o bandě Šlinga, Švermové, Clementise a spol“, „Snažil se získat informace o zatčení a vyšetřování zatčených zrádců a špiónů“, „šlo mu o to se dozvědět,

²²⁴ pozn.: viz např. záznam závěrečné řeči Dr. Urválka v uvedeném procesu s JUDr. Miladou Horákovou a spol. (viz Proces H, Den devátý. In: *Česká televize*. [online]. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10153697395-proces-h/207562268640009-proces-h-den-devaty/> čas: 31:24

²²⁵ pozn.: o údajné špionážní roli agentury *United Press* měl svědčit obžalovaný Závěš Kalandra (viz tento analyzovaný článek)

kteřá spojení této zrádcovské bandy byla zpřetřhána“. Kromě toho bylo jeho „další úsilí zaměřeno na získání špionážích zpráv o skutečnostech důležitých pro obranu republiky a hospodářství“. Oatis coby údajný špion „tak činil na výslovné příkazy řídicích orgánů v Londýně a Novém Yorku“ – např.: „Z příkazu vojenského attaché amerického velvyslanectví Attwooda ověřoval, kde jsou základny, posádky, opatření, výcvik a výzbroj milic“. Oatisovu údajnou protřelost školeného špiona demonstruje autor v podkapitole „Methody špionáže“: mj. „William Nathan Oatis dával příkazy podřízeným, jak co dělat, aby vystupovali jako pokrokoví novináři – počítal totiž se soudružským vztahem československých pracujících ke všem pokrokovým lidem na světě – a naopak dával pokyn, aby ve styku s reakcionáři vystupovali prostě jako novináři Associated Press – tam mu byla jasná spřízněnost naší reakce se západními imperialisty a jejich špiony“. Výčet Oatisových spolupracovníků a jejich zapojení v protistátní činnosti skupiny přináší podkapitola „Kdo pomáhal Williamu Nathanu Oatisovi?“, zaměstnanci Associated Press sehráli roli „informátorů“, přičemž „všichni byli nepřáteli Československa“, dále vojenský attaché amerického velvyslanectví, Atwood (sic!), „jehož špionážní činnost velmi přesně vykreslil sám Oatis“, a také další západní novináři, „o nichž sám [Oatis] prohlásil, že se zabývali špionážní činností“. Třetí stupeň označování přináší propagandistické sdělení především v „odhalení“ konkrétních příčin veškeré údajné trestné činnosti Oatisovy skupiny napojené na agenturu Associated Press: „Pro špionáž v tomto směru [o obranných opatřeních na hranicích republiky, složení, výcviku a výzbroji lidových milic] je jediné vysvětlení!“ – „Je to americký imperialismus, který pro své špinavé krvavé zisky připravuje proto zemím lidové demokracie a socialismu útočnou válku, a také proti naší republice ze své vojenské základny v západním Německu a že součástí této přípravy je také stupňovaná špionáž“. Výzvědnou činnost v oblasti porad se státníky lidově-demokratických zemí a Sovětského svazu pak údajní špioni taktéž prováděli z jasného důvodu: „Protože jsou jim trnem v oku naše bratrské spojenecké svazky, protože zejména dobře vědí, že spojenectví se Sovětským svazem, s touto pevnou oporou všech mírových sil světa, činí naši republiku nepřemožitelnou“. Zdůvodněna je také špionáž ohledně případu Šlinga, Švermové a Clementise – „Je jasné, že byla odhalena taková karta v rukou imperialistů, kterou považovali za největší trumf ve své podlé hře, proto se tak usilovně snažili odhalit, do jaké míry je rozrušena jejich síť v Československu, jaké zbytky, jaké výhonky této sítě zůstaly

u nás ještě zachovány, jaká opatření je nutno učinit na záchranu zbývajících posic“. William Nathan Oatis nebyl skutečným novinářem, neboť jako takový by on a celá agentura Associated Press „skutečně odpovědně plnili svůj úkol, že by dodávali západnímu tisku pravdivé zprávy – a podávat pravdivé zprávy, to má být svatou povinností každého novináře – o budovatelském úsilí našeho lidu, o naší vzkvétající kultuře, o naší nadšené mládeži, o našich nejmladších pionýrech, o vřelé touze našeho lidu po míru a pokojném spoluzití mezi národy. A třeba o našich chybách a nedostatcích. Jistě by tyto zprávy zajímaly americký lid a představme si, že by takové zprávy byly dokonce uveřejňovány v americkém tisku! To by byla i pro Oatise čest být novinářem, to by byl Oatis radostně pozdravován naším lidem! To by byla služba věci míru!“. Dr. Urválek zde zároveň nabízí také „uklidnění“ a „povzbuzení“ pramenící z odhalení další zrádné skupiny: „Avšak proti jejich [imperialistů] starostem a obavám, proti jejich nejistotě, stavíme my naše zadostiučinění z dosaženého vítězství, náš klid a jistotu z přesvědčení, že naši cestu k socialismu nezastaví ani krvavý dolar, ani ti, kdož jsou v jeho hanebných službách“. Snad až překvapivě však v samotném závěru rozsáhlého komentáře Urválek seznává, že v procesu s Oatisem a spol. „byl odhalen a prokázán pouze zlomek skutečné špionážní činnosti obžalovaných“, „Nečiňme si ilusí o tom, že by obvinění, po léta provádějící špionáž, mezi nimi odborně vyškolený vyzvědač Oatis, doznali v plném rozsahu své zločiny“. Lze jen spekulovat o tom, zda se jedná o jakési zklamání z toho, že v rámci tohoto procesu nepadl ani jeden trest nejvyšší.²²⁶

Zcela výjimečné místo zaujímá v mojí analýze článek Anny Tučkové z 27. března 1952, otištěný na třetí straně *Světa práce* pod názvem „Neprojdou!“ (viz Příloha 18), a to zejména z toho důvodu, že se žánrově jedná o jakési vyprávění o Oatisově skupině a jejím působení, jejich odhalení a potrestání. Jelikož se jedná o vyloženě subjektivní formu, je také konotativní stupeň označování velmi výrazně negativní, útočný a dehonestující. V úvodu článku se dozvídáme o „teroristovi Komárkovi vycvičeném ve vraždě a špionáži v amerických školách“, jenže se „vkradl do Prahy“ a „zamířil ke kanceláři americké tak zvané tiskové agentury Associated Press“, a to na základě „přesných instrukcí od americké špionážní centrály CIC“. Stejně instrukce dostali i „tzv. novináři fungující v této agentuře: pánové Nathan Pollowetzky a později W. N. Oatis“. V těchto instrukcích se „naprosto

²²⁶ MICHÁLEK, Slavomír, et al. Czechoslovakia against William Nathan Oatis. In: *Historický časopis*, 2007, Supplement: 137–160.

nehovořilo o reportážích, o feuilletonech, nebo o jiných formách novinářské činnosti“ – „hovořilo se v nich o vysílačkách, o špionáži v hospodářských a vojenských objektech, o zbraních, šifrách i mikrofilmech, prostě o všem, co souvisí s přípravou terénu pro akci, po níž touží všichni Komárkové, Oatisové a jim podobní: pro válku“. Započala tak „spolupráce mezi Associated Press a bandou zločinců, která se nešťítla zákeřně zavraždit i jednoho člena SNB“, přičemž „tato vražda byla jejím strašlivým vyvrcholením, které nás stálo jeden cenný lidský život“. Samotný Oatis byl postaven před soud, kde bylo jeho přiznáním a řadou důkazů a svědeckví odhaleno pravé poslání agentury Associated Press, která zaměňovala svobodu informací za svobodu špionáže a vraždy“, tento Státní soud na Pankráci pak „zúčtoval s ostatními členy jeho [Oatisovy] bandy“. Tito členové skupiny „poníženež škemrajíce o milost a svalující vinu jeden na druhého, defilovali v neslavném průvodu před soudem“. Oatis s Komárkem podle autorky „dobře věděli, koho si vybírají – notorický ulejšák Pavelka nebo syn velkokavárníka Hájek, úředník americké letecké společnosti Pan American Airways Havelka, syn protektorátního ministra, či takový věční studenti Libenští“ – tito „všichni chtěli žít bez práce a na účet jiných a ve své nebetyčné omezenosti

se domnívali, že špionáž, sabotáž a vražda jim získají "zásluhy" až podle jejich šílených představ americké a esesácké hordy obsadí naši republiku“. Obzvláště odporným způsobem se autorka vyjadřuje na účet spoluobviněné v případě Oatis, Marie Hufové, jež byla studentkou medicíny a ve skupině měla údajně zastávat roli radiotelegrafistky: „... naši pracující jí platili studie, protože doufali, že jednou bude léčit naše děti, a ona zatím pro ně chtěla přichystat krvavou lázeň války. Svolávala smrt na hlavy batolat, hrajících si v písku a připravovala utrpení jejich matkám“. Třetí stupeň označování je, nepřekvapivě, zatížen silnou propagandistickou rétorikou: „Každý poctivý člověk se od nich odvrací s odporem, pro ně nemůže být slitování“, „S každým, kdo má nepřátelské úmysly proti míru, proti naší práci, je třeba zúčtovat tvrdě a nemilosrdně“, „Vypořádali jsme se s nimi, ať za nimi stál Washington nebo Vatikán, ať měli zbraně poslední americké výroby nebo kapsy plné dolarů“, „Je to v zájmu života, v zájmu našich dětí, v zájmu všeho, co je na světě dobrého a krásného“. – „Američtí špioni a diversanti u nás neprojdou!“. V těchto formulacích pozorujeme opět jakousi skrytou hrozbu těm, kteří by se snad chtěli ptát na to, zda úmysly obviněných v procesu s Williamem Oatisem skutečně spočívaly v rozpoutání „krvavé lázně

války“, jelikož jedinou přípustnou alternativou v komunistickém Československu bylo tyto osoby odsoudit, stejně jako všechny ostatní, kteří byli v podobných procesech usvědčeni a odsouzeni.

2.2.3 Shrnutí a interpretace výsledků sémiotické analýzy

Na základě selektivního filtru popsaného v metodice výzkumu v kapitole 2.2.1 této práce jsem pro sémiotickou analýzu identifikovala celkem 83 článků. V případě Bohumila Havlína se jednalo o 3 články, Jaroslava Vetejšky 15, Jaromíra Nechanského 14 a v souvislosti s kauzou Williaman N. Oatise o 51 článek. Jelikož však bylo teoretické saturace dosaženo již po přečtení několika článků (v řádu jednotek) souvisejících s každým z vybraných zástupců, dosáhl počet článků zařazených do analýzy maximálního množství sedmi ukázek, a to v případě Oatisově. Kromě uplatnění faktoru teoretické saturace, která byla naplněna především díky značné podobnosti článků z hlediska obsahového i formálního, jsem se snažila pro svou analýzu vybírat také články nějakým způsobem specifické, a to jak formálně (např. uvedená povídka v případě Williama Nathana Oatise), tak také rozsahem, či izolovaným výskytem v rámci identifikované tiskoviny. Mým záměrem také bylo porovnávat pokud možno obdobné množství článků pro každý z vybraných případů. Z celkového množství jsem tedy pro přímý rozbor vybrala 18 článků, z nichž 13 bylo zpravodajského, 4 publicistického charakteru a 1 povahy povídky či fejetonu. Analyzované články byly otištěny v následujících periodících: *Rudém právu*, *Práci*, *Pravdě*, *Lidové demokracii*, *Obraně lidu*, *Rovnosti*, *Světě práce* a v časopisu *Tvorba*.

Ve shrnutí výsledků sémiotické analýzy se nejprve budu věnovat článkům zpravodajským. Na prvním, tedy denotativním stupni označování se ve všech případech jedná o velmi podobné zpracování informací: představení obžalovaných členů skupin a jejich vedoucích postav před Státním soudem, přiblížení vzájemných vztahů jednotlivých členů a jejich rolí ve skupině, výčet aktivit činnosti, navázání skupin na zahraniční výzvědné či diplomatické služby. V případě Havlína a Vetejšky je také uvedeno zapojení funkcionáře z řad křesťanské církve do činnosti skupiny. Citováno je z otázek a závěrečných řečí zástupců soudu (především prokurátorů) a také z výpovědí obžalovaných. Řeč obhájce není citována ani v jednom z vybraných článků, je pouze konstatováno, že obžalovaným byli obhájci přiděleni. V případě W. N. Oatise zprávy přinášejí také informace o zájmu

zahraničních služeb o proces s komunistickými představiteli obviněnými z protistátního spiknutí – Šlingem, Švermovou a Clementisem. Ve většině článků je konstatováno, že obvinění se ke svým činům doznali, a to především na základě svědectví ostatních obviněných, kteří byli do jejich případů zapojeni. Uvedeny jsou také výčty trestů pro hlavní obžalované.

Také konotativní stupeň označování se ve všech čtyřech prezentovaných případech do určité míry podobá, ačkoliv se charakter činnosti a motivace jednotlivých zástupců lišily. V tomto stupni označování jsou využívána substantiva, adjektiva, ale také různá charakteristická spojení, vztažená především k hodnocení charakteru obviněných osob a jejich činnosti. Obvinění jsou ponejvíce označováni jako zločinci, zrádci, špioni, teroristé, vyškolení vyzvědači, záškodníci, vlastizrádci, imperialističtí agenti a dokonce vrazi, a stejně tak skupiny, které kolem nich byly v rámci procesů zorganizovány, byly pojmenovávány jako rozvratné či rozvratnické organizace, velezrádné a špiónské tlupy nebo teroristické bandy. Ke skupinám se nejčastěji přidávali lidé nespokojení s novými poměry a institucemi, groteskní figury, případně politicky dosud neuvědomělí mladí lidé, kteří se, vedeni touhou po dobrodružství, byli ochotni dopouštět níže popsaných činů. V některých případech byli tito lidé zneužiti zhoubným vlivem zrádných kněží či tábora reakce, potažmo působením hnusné tváře emigrace. Bývalý major Nechanský pak byl jako špion pro protistátní úkoly vybrán ještě za druhé světové války během svého pobytu v Anglii. Obvinění měli podnikat rozsáhlou špiónáž, organizaci rezidentur, teroristické akce, terorizovat pokojné a řádné občany, a to z nenávisti vůči Sovětskému svazu, československému státu, jeho lidově-demokratickému zřízení a všemu pokrokovému, případně za odměnu v podobě finančního či jiného benefitu materiálního charakteru. Měli být zodpovědní za tvorbu zpravodajských sítí a vyzrazování tajných státních informací v podobě zpráv z oblasti politické, hospodářské či vojenské, a to podle instrukcí přicházejících ze strany západních výzvědných služeb, zejména pak americké (CIC), francouzské, německé a vatikánské. Někteří z obviněných pak měli úzce spolupracovat s výzvědnými centry v podobě americké ambasády nebo domnělé novinářské agentury *Associated Press*. Ač se někteří z obviněných snažili své výpovědi měnit, a dokonce vypovídat křivě, v závěrech soudních procesů se pod tíhou svědectví plně přiznávali ke své vině. Někteří z nich se snažili soud ovlivnit, aby nevynášel rozsudky nejpřísnějšího rázu, a také si přáli, aby s nimi na lavici obžalovaných seděli jejich

podněcovatelé a chlebdárci z řad imperialistů.

Třetí, ideologický stupeň označování v analyzovaných zpravodajských člancích přináší z mého pohledu hned několik charakteristických sdělení. Především nelze pochybovat o spravedlnosti udělených trestů, jelikož pouze ten nejtěžší trest je pro zrádce a protistátní živly ten nejspravedlivější. Ke svým trestům byli tito lidé odsouzeni spravedlivým soudem, a to před zraky zástupců z řad pracujícího lidu – tedy všemi. Nejtěžší trest si zaslouží všichni, kdo se snaží narušovat vnitřní záležitosti Československa coby suverénního státu a mírumilovné budovatelské úsilí v této lidově-demokratické republice. Stejně tak není sporu o provinění výše uvedených odsouzených, jelikož se jedná o ničeho se neštítící zločince, kteří terorizují sebevědomé a pokojné pracující obyvatelstvo státu. Jsou to členové teroristických band a tlup, kteří jsou hnáni svou nespokojeností s nastoleným režimem, nevděčností, zpátečnickým uvažováním, nelibostí ke všemu novému a nenávisť vůči Sovětskému svazu a s ním spřátelených lidově-demokratických zemí. Obviněné ženy se navíc ještě zpronevěřují své roli pokojných pracujících občanek, svědomitých komunistek, matek a ochrány rodiny. Všichni tito lidé se pak mnohdy spolčují se západními imperialisty plánujícími další Mnichov, paliči, jejichž hlavním cílem je vyvolání třetí světové války proti Československu a nenáviděnému Sovětskému svazu. Již v průběhu druhé světové války se tito imperialisté chtěli spolčit s Hitlerem proti Sovětskému svazu. K těmto imperialistickým službám se počítají také tak zvané zahraniční novinářské agentury, které – místo, aby poskytovaly skutečné zpravodajství o socialistickém budování v Československu – využívaly svůj akreditovaný status pouze jako zástěrku k organizování protistátní špionáže. Podobně také postupují zahraniční tisk a rozhlas, které o dění v Československu informují lživě a pomlouvačně. Naše československá lidově-demokratická republika patří k táboru míru soustředěného okolo Sovětského svazu a naše spojení s ním je pevné a věrné. Projevy nesouhlasu s našimi postupy, a to včetně soudních procesů s uvedenými zrádci, proklamované západními imperialisty, jsou pouze důkazem toho, že jsme opět překazili jejich plány o narušení naší socialistické výstavby a suverenity. My jejich záměry dobře známe. Každý pracující československý člověk přispívá svou svědomitou prací k boji za mír proti těm, jež volají po útočné válce. Díky ostražitosti a bdělosti našich občanů a pohotovosti bezpečnostních orgánů však není třeba se útoku imperialistů obávat. Rozsudek vynesený nad obžalovanými

je zároveň rozsudkem nad těmi, kdo plánují novou válku.

Analyzovány dále byly také čtyři publicistické články charakteru komentáře a jedna povídka. Na prvním stupni označování se setkáváme především s úvodním shrnutím kontextu komentované události, například s ohledem na mezinárodní politiku uplatňovanou západními státy vůči Československu a její souvislost s působením protistátních skupin na našem území, případně s cestou obviněného k jeho pozdější ilegální činnosti, jeho napojení na západní výzvědné služby či domácí odboj. Prezentována je činnost skupin, vztahy mezi jejich členy, způsob jejich odhalení a potrestání. Uvedeno je také shrnutí politického dění krátce po skončení druhé světové války, v jehož rámci museli českoslovenští komunisté před uchopením moci čelit mnoha překážkám.

I v případě nezpravodajských textů jsou v konotativním stupni označování přítomny výrazné hodnotící prvky, namířené především na obviněné osoby, jejich činnost a spolupráci se zahraničními službami. V případě obviněných se jedná o spiklence nepřátelských služeb, absolventů teroristických kurzů s instruktáží těmi nejlepšími chicagskými gangstery, teroristů vycvičených k vraždě, vyškolených špiónů, buržoazních reakčních živlů, nespokojených kariéristů či zrádců republiky. Tyto osoby pak podnikaly nejrůznější teroristické akce, přepadení s výhružkami smrtí, dopouštěly se hrubých násilností a různých dalších sprostých kriminálních zločinů, často zaměřených vyloženě proti funkcionářům Komunistické strany. Obvinění a jejich skupiny se snažily v Československu vyvolávat nepokoje prostřednictvím přímého teroru, někteří z nich dokonce plánovali chladnokrevné vraždy orgánů SNB. Někteří se svými nekalými praktikami začali již po konci druhé světové války, když se snažili prostřednictvím spolupráce s nepřítelem docílit zatčení komunistů a jejich předání K. H. Frankovi. Prakticky všichni obvinění tak konali na základě spolupráce se západními imperialisty a jejich vyzvědačskými službami (především CIC, ale šlo také o službu francouzskou či vatikánskou), případně diplomatickými institucemi, od nichž přijímali instrukce. V některých případech se tyto nepřátelské služby skrývaly pod rouškou zahraničních tiskových agentur a jejich zaměstnanci, vydávající se za pokrokové novináře, byli ve skutečnosti špióny. V pokynech těchto takzvaných novinářů figurovaly namísto psaní reportáží a fejetonů špiónáž, šifry a mikrofilmy. Při předvedení před Státní soud se tito obvinění často chovali jako zbabělci, žadonili o milost a svalovali vinu jeden na druhého.

Třetí stupeň označování přináší také v případě těchto publicistických textů několik výrazných sdělení. Každý poctivý člověk se od lidí, jako jsou výše uvedení obvinění, odvrací s odporem a nemůže pro ně mít slitování. Aktivity uvedených obviněných dokazují zesilování studené války namířené proti Sovětskému svazu a spřátelených lidově-demokratických režimů. Svědčí o tom stupňující se množství případů špionáže, rozvracení a terorismu v lidově-demokratických zemích. Na vině jsou západní imperialistické státy, které do naší republiky vysílají nejrůznější kriminální živly jako špiony a agenty, čímž chtějí dosáhnout porážky lidově-demokratického režimu, zničení vymožeností lidu a znovunastolení kapitalismu. Americký imperialismus připravuje proti našemu režimu útočnou válku, dokonce lze pozorovat fašizaci jeho diplomatického názvosloví. Příčinou těchto nepřátelských záměrů je naše spojenectví s pevnou oporou všech možných mírových sil světa, Sovětským svazem, jehož vojáci nám přinesli svobodu, za niž jsme jim zavázáni. Toto pevné pouto zároveň činí Československou republiku nepřemožitelnou. Nesmíme však spoléhat na to, že ač došlo již k mnoha odhalením záškodnických skupin, je náš boj s nepřáteli u konce. Je nutné zvýšit bdělost a ostražitost, což je nyní povinností každého poctivého člověka, který je oporou v boji Komunistické straně – té, která vedla tvrdý boj za německé okupace a na barikádách při Pražském povstání a nyní pracuje pro šťastnou socialistickou budoucnost naší republiky. U moci je nyní lid z barikád a reakce je na kolenou. Cestu k míru nezastaví ani krvavý dolar, ani ti, kdo jsou v jeho službách. Vypořádali jsme se s těmi, za nimiž stály Spojené státy i Vatikán, a postavíme se i dalším podobným zrádcům. Je to v zájmu života, našich dětí a všeho, co je na světě dobré a krásné.

Výše uvedené shrnutí výsledků sémiotické analýzy uvedených textů lze v rámci zodpovězení výzkumných otázek interpretovat následujícím způsobem:

VO 1: *Jakým způsobem byli vybraní představitelé třetího odboje v tištěných periodických prezentováni, jaké konotace a významy s nimi byly spojovány?*

Vybraní představitelé byli prezentováni vyloženě negativním způsobem, a to obdobným způsobem ve člancích zpravodajského i publicistického charakteru. Konotace s nimi spojené se převážně vztahovaly k jejich osobám, skupinám, které měli organizovat a k charakteru jejich činnosti. Převážně byli označováni jako zločinci, zrádci, špioni, teroristé, vyškolení vyzvědači, záškodníci, vlastizrádci,

imperialističtí agenti a dokonce vrazi, dále jsou líčeni jako spiklenci nepřátelských služeb, absolventi teroristických kurzů s instruktáží těmi nejlepšími chicagskými gangstery, teroristé vycvičení k vraždě, vyškolení špioni, buržoazní reakční živly, nespokojení kariéristé či zrádci republiky. V případě skupin se jednalo o konotace ve smyslu rozvratné či rozvratnické organizace, velezrádné a špionské tlupy nebo teroristické bandy. Činnost obviněných a jimi údajně organizovaných skupin je prezentována mj. jako rozsáhlá špionáž, organizace rezidentur, teroristické akce namířené proti pokojným občanům, motivovaná nenávistí vůči Sovětskému svazu, československému státu, jeho lidově-demokratickému zřízení a všemu pokrokovému, případně finanční či materiální odměnou. Obvinění byli údajně zodpovědní za tvorbu zpravodajských sítí a vyzrazování tajných státních informací v podobě zpráv z oblasti politické, hospodářské či vojenské, a to v souladu s instrukcemi od západních výzvědných služeb, zejména pak americké (CIC), francouzské, německé a vatikánské. Někteří z obviněných pak měli úzce spolupracovat se výzvědnými centry v podobě americké ambasády nebo domnělé novinářské agentury Associated Press. Zároveň je třeba říci, že tyto negativní konotace byly často zarámovány již v samotných titulcích textů (viz např. Příloha 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 17 a 18)

VO 2: *Jakým způsobem byly uvedené významy využívány k ideologickému působení?*

Významy spojované s obviněnými jsou, podle mého názoru, zejména ve třetím stupni označování, výrazně využívány k propagandistickému působení ve smyslu jasného odsouzení těchto osob, které jsou vinné bez jakýchkoli pochybností a byť jim byli poskytnuti obhájci, jejich vina je vždy jednoznačně prokázána. Jejich cílem bylo zničit nově nastolený lidově-demokratický režim v republice. Tento režim je velmi pokrokový a veškerý lid v něm bude žít šťastně a v blahobytu, prostřednictvím vlastní práce a budovatelského nadšení. Všechny západní zahraniční instituce a organizace mají tentýž cíl – vyvolat další světovou válku – a vysílají tak na naše území tyto záškodníky. Československo je však součástí tábora míru soustředěného okolo jeho nejsilnějšího spojence, Sovětského svazu, jemuž vděčíme za osvobození od nacistické okupace a který bude vytrvale bojovat za mír. Veškeré snahy

o narušení nového režimu jsou zradou republiky a jejího pokojného lidu a jednoznačně zaslouží ten jediný spravedlivý trest – trest nejvyšší, jež je schválen zástupci pracujícího lidu, kteří jsou přítomni veřejným soudním procesům. Každý poctivý občan je povinen být bdělý a ostražitý vůči potenciálnímu nebezpečí v podobě dalších záškodnických aktivit.

S využitím odpovědí na výzkumné otázky se domnívám, že hypotézu, nastíněnou v kapitole 2.2,²²⁷ lze na základě premis této hypotézy uvedených tamtéž, potvrdit, a to především z následujících důvodů:

P1: *V totalitních režimech slouží média jako „hlásná trouba režimu“, přizpůsobují tedy své obsahy oficiální ideologii²²⁸*

Všechny texty byly silně a obdobným způsobem ideologicky zatíženy, a to jak v ukázkách zpravodajského, tak publicistického charakteru. Ani v jednom ze článků nebyla uvedena jakákoli odlišná informace, případně stanovisko.

P2: *Hlavní rolí médií v totalitním systému je distribuovat ideologii a propagandu²²⁹*

Ideologické sdělení představovalo hlavní význam textů, a to ve smyslu odsouzení uvedených představitelů, ponaučení z jejich osudu, varování před trestem, jemuž nikdo neunikne, a/nebo apelu na bdělost a ostražitost.

P3: *Totalitní média slouží k organizaci mas a vysvětlování politiky, k podpoře uvědomělosti a vyvolávání společenské aktivity²³⁰*

Články prostřednictvím svého obsahu vysvětlují jedinou akceptovatelnou formu politiky orientované směrem k Sovětskému svazu a také chování československého obyvatelstva, jehož povinnost v podobě udržování bdělosti a ostražitosti je zmíněna takřka v každé z ukázek.

²²⁷ viz str. 32 této práce

²²⁸ Od hlásné trouby KSČ ke svobodnému médiu. Sametový boj o Československý rozhlas líčí pamětník a komentátor Petr Hartman. In: *IROZHLAS* [online]. [cit. 7. 5. 2020]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/listopad-1989-sametova-revoluce-podcast-ceskoslovensky-rozhlas-hartman-ksc_1911290600_pak

²²⁹ SPARKS, Colin. *Communism, capitalism and the mass media*. London: Sage, c1998. The media, culture & society series. ISBN 0-7619-5075-3. str. 42

²³⁰ KUROČKIN, Pavel Konstantinovič. *Komunistická propaganda: otázky teorie a metodiky*. Praha: Svoboda, 1977. Knihovna výstavby strany a stranické práce. str. 11

Závěr

Na základě interpretace informací získaných sémiotickou analýzou vybraných zpravodajských a publicistických článků souvisejících se soudními procesy proti čtyřem zástupcům třetího odboje v Československu 50. let 20. století a prostřednictvím zodpovězení výzkumných otázek lze tuto práci uzavřít tím, že tištěná média té doby nejen, že skutečně plnila roli šířitele oficiální ideologie komunistického režimu, ale snažila se také svými obsahy měnit chápání průběhu historických událostí v souladu s touto ideologií – například hanobením úlohy Jaromíra Nechanského v Pražském povstání, nebo upozorňováním na plán Američanů spojit se proti Sovětskému svazu s Hitlerem. Role těchto médií v ovlivňování politického uvědomění čtenářů propagandou je taktéž nesporná. Procesy a nejvyšší tresty jsou prezentovány jako neoddiskutovatelně spravedlivé, obvinění pak jako nenávistné a opovržením hodné zločinné živly – a to včetně zahraničního novináře Oatise, který pouze vykonával svou profesi – zamýšlející zničit nově budovanou republiku a její pokojnou socialistickou společnost. Snaha o vyvolávání společenské aktivity by taktéž neměla být opomenuta – téměř každý z vybraných článků apeluje na potřebu ostrážitosti a bdělosti vůči všudypřítomné hrozbě a zároveň se snaží čtenáře na příkladu potrestaného viníka poučit o tom, jaký druh činnosti nebude v lidově-demokratickém režimu akceptován. Vzhledem k uniformitě poskytovaných informací napříč všemi periodiky a zároveň i jednotlivými kauzami je možné konstatovat, že procesy, a především lidé v nich odsouzení, posloužili médiím především jako loutky v předem naplánovaném propagandistickém divadle komunistické diktatury.

Summary

Based on the interpretation of the information gathered via the semiotic analysis of the news and publicistic articles related to the trials against four representatives of the third Czechoslovak resistance in 1950's as well as by answering the research questions, the conclusion of this thesis confirms that the press media of that era not only played a role of the distributor of the official ideology of the communist regime, but they also tried to change the perception of historical events according to that ideology – e.g. by dishonouring the role of Jaromir Nechansky during the Prague uprising, or by alarming with the plans of Americans to ally with Hitler against the Soviet Union. The role of those media

in influencing political awareness of their readers by propaganda is also doubtless. The trials as well as the tremendous punishments are presented as obviously righteous, while the accused are depicted as hateful, despicable criminals – including the foreign journalist, Oatis, who was only performing his professional duties – planning to destroy the newly consolidated republic and its peaceful socialistic people. The attempts to trigger social activity should not be omitted either – almost each of the selected articles appeals for the need of alertness and vigilance against an omnipresent threat. At the same time the articles use the examples of the punished culprits to provide the reader with a lesson on which type of a behaviour will not be accepted in a people's democracy. Considering the uniformity of information provided across the selected press media as well as the cases, it can be concluded that the trials and especially the condemned people were used by those media as marionettes in a pre-planned propagandistic theatre of the communist dictatorship.

Seznam použitých zdrojů

Literatura

1. ARENDT, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. Praha: Oikoymenh, 1996. Oikúmené. ISBN 80-86005-13-5.
2. BARTHES, Roland. *Mytologie*. 2. vyd. v českém jazyce. Přeložil Josef FULKA. Praha: Dokořán, 2011. Bod (Dokořán). ISBN 978-80-7363-359-2.
3. BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8.
4. BEISNER, Robert L. *Dean Acheson: a life in the Cold War*. Oxford: Oxford University Press, 2006. xiv, 800 s., [16] s. obr. příl. ISBN 0-19-504578-5.
5. BYSTROV, Vladimír. *Svobodná nesvoboda: některé příklady postupující komunistické a sovětizace mediální krajiny v Československu a snah komunistů umlčet český nekomunistický a církevní tisk v letech 1945-1948*. Praha: Vyšší odborná škola publicistiky, 2006. Studie (Vyšší odborná škola publicistiky). ISBN 80-903757-0-7.
6. DOLEŽAL, Miloš. *Jako bychom dnes zemřít měli: drama života, kněžství a mučednické smrti číhošťského faráře P. Josefa Toufara*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, c2012. ISBN 978-80-7415-066-1.
7. DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Z letopisů třetího odboje: zpracováno podle dokumentů z Ústředního archivu Konfederace politických vězňů*. Praha: Hříbal, 1992. ISBN 80-900892-3-2.
8. GROMAN, Martin. *Řízení československých médií v 50. letech 20. století*. Sborník Národního muzea v Praze: Řada C-literární historie, 2008.
9. HAWKES, Terence. *Strukturalismus a sémiotika*. Vyd. 1. Brno: Host, 1999. ISBN 80-860-5562-0.
10. HRUBEŠOVÁ, Zuzana. *Retribuce a udavačství. Případ Mimořádného lidového soudu Litoměřice 1945-1948*. Liberec, 2016. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Katedra historie. Vedoucí práce: Mgr. Kateřina LOZOVIUKOVÁ, Ph.D.
11. CHANDLER, Daniel. *The transmission model of communication*. University of Western Australia. Retrieved, 1994, 6: 2014.
12. JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Masová média. 2.*, přepracované vydání. Praha: Portál,

2015. ISBN 978-80-262-0743-6.
13. KAPLAN, Karel a PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2008. 253 s., xvi s. obr. příl. ISBN 978-80-7364-049-1.
 14. KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8.
 15. KOUROVÁ, Pavlína a Petr KOURA. *Žádáme trest smrti!: propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol.: (historická studie a edice dokumentů)*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. Edice dokumentů (Ústav pro studium totalitních režimů). ISBN 978-80-87211-03-8.
 16. KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. s. 20. ISBN 978-80-87284-12-4.
 17. KUROČKIN, Pavel Konstantinovič. *Komunistická propaganda: otázky teorie a metodiky*. Praha: Svoboda, 1977. Knihovna výstavby strany a stranické práce.
 18. LUKEŠ, Igor. Selhání tajných služeb: Československo 1945–1948. In: *Securitas imperii* 15 (2009): 12-41
 19. MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozšíř., a přeprac. vyd. Přeložil Hana LOUPOVÁ. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-574-5.
 20. MICHÁLEK, Slavomír, et al. *Czechoslovakia against William Nathan Oatis*. In: *Historický časopis*, 2007, Supplement: 137–160.
 21. ORSÁG, Petr. *Média československého exilu v letech 1948–1989 jako součást alternativní veřejné sféry*. PALACKÉHO, Univerzity
 22. PEJČOCH, Ivo. *Vojenské osoby popravené v období politických procesů v Československu v letech 1948-1955*. Praha: Ministerstvo obrany ČR – Prezentační a informační centrum MO, 2009. 231 s. ISBN 978-80-7278-520-9.
 23. PINEROVÁ, Klára. *Do konce života: političtí vězni padesátých let – trauma, adaptace, identita*. Vydání první. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. 404 stran. Po válce. ISBN 978-80-7422-590-1.
 24. PRATKANIS, Anthony R. a Elliot ARONSON. *Age of propaganda: the everyday use and abuse of persuasion*. Rev. ed. New York: W.H. Freeman, 2001. ISBN 0716728621.

25. REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7.
26. ROMAN, Petr. *Vlečen pod šibenici: dokumentární biografie*. Ste-JULIE: Veritas, 1989.
27. SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. *Žurnalistika a komunikace*. ISBN 978-80-247-3568-9.
28. SIEBERT, F.S., PETERSON. T., SCHRAMM. W. *Four theories of the press: the authoritarian, libertarian, social responsibility, and Soviet communist concepts of what the press should be and do*. University of Illinois Press. 1956.
29. SPARKS, Colin. *Communism, capitalism and the mass media*. London: Sage, c1998. The media, culture & society series. ISBN 0-7619-5075-3.
30. TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-683-4.
31. VEBER, Václav. *Třetí odboj: ČSR v letech 1948–1953*. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2014. 373 s. ISBN 978-80-7395-786-5.
32. WILLIAMS, Kevin. *Understanding media theory*. New York: Distributed in the U.S.A. by Oxford University Press, 2003. ISBN 0340719044.
33. YAKIN, Mohd; SENDERA, Halina; TOTU, Andreas. *The semiotic perspectives of Peirce and Saussure: A brief comparative study*. In: *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2014, 155.

Elektronické zdroje

1. 50. léta – Likvidace občanské společnosti a její unifikace. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 11. 2. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/50/50_01_002.php
2. Akční výbory Národní fronty. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 19. 1. 2020]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/akcni.php>
3. BÁRTA, Jiří. Ludvík Svoboda – československý legionář, generál a komunistický prezident. In: *MODERNÍ DĚJINY.CZ*. [online]. 21.8.2013. [cit. 9. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/ludvik-svoboda-ceskoslovensky-legionar-general-a-komunisticky-prezident/>
4. BÁRTA, Milan. Přestaňte okamžitě rušit modré. In: *Paměť a dějiny*. 03. 2012, roč. 2012. [online]. čís. 03, s. 46. [vid. 26. 1. 2020]. Dostupné z:

- <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1203/045-054.pdf>. ISSN 1802-8241
5. Bohumil Laušman. In: *Vláda České republiky*. [online]. [cit. 29. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-1/bohumil-lausman-41767/>
 6. Czechoslovak Intelligence Office (CIO). In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cio.php>
 7. ČEGAN, Petr. Marshallův plán a vztahy ČSR s USA. In: *MODERNÍ DĚJINY.CZ*. [online]. 5. 11. 2011. [cit. 9. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/marshalluv-plan-a-vyvoj-vztahu-mezi-csr-a-usa/>
 8. ČESKO. § 1 odst. 1 zákona č. 184/1950 Sb., o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 22. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-184#p1-1>
 9. ČESKO. § 60 zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 22. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-231#p60>
 10. ČESKO. Část 5 zákona č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 22. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1966-81#cast5>
 11. ČESKO. fragment #f4325741 zákona č. 262/2011 Sb., o účastnících odboje a odporu proti komunismu. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 19. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-262#f4325741>
 12. ČESKO. zákon č. 101/1947 Sb., o postavení redaktorů a o Svazech novinářů. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 22. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947-101#f3195473>
 13. ČESKO. zákon č. 123/1948 Sb., o znárodnění polygrafických podniků. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 22. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-123#f2650532>
 14. ČESKO. zákon o znárodnění soukromých pojišťoven nebo 12/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2020 [cit. 11. 2. 2020]. Dostupné z:

- <https://www.zakonyprolidi.cz/hledani?text=dekrety>
15. Československá televize 50. léta. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 22. 2. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/sp/sp_d_cst_50.php
 16. Československý rozhlas 50. léta In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 22. 2. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/sp/sp_d_cro_50.php
 17. ČIŽOVÁ, Petra. *Politická perzekuce na jihovýchodní Moravě v letech 1948–1953*. [online]. Olomouc, 2013 [cit. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/klexkd/00183043-503192543.pdf>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Doc. PhDr. Karel Konečný, CSc.
 18. CHALUPOVÁ, Markéta. *Odbojová skupina bratří Mašínů a její reflexe v dobovém československém a německém tisku*. [online]. Brno, 2008 [cit. 2020-03-01]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/ipqub/> Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Jiří Malíř.
 19. JADRNÝ. Petr. OBRAZEM: Plzeňskou Škodovku před 72 lety zpustošil nálet 276 amerických 'létajících pevností'. In: *iROZHLAS*. [online]. [cit. 30. 4. 2020]. Dostupné z: https://www.irozhlaz.cz/veda-technologie/historie/obrazem-plzenskou-skodovku-pred-72-lety-zpustosil-nalet-276-americkyh_1704250900_pj
 20. Jánošiči. In: *Neznámí hrdinové*. [online]. [cit. 1. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10204458965-neznami-hrdinove/209452801390029-neznami-hrdinove-pohnute-osudy/>
 21. Kontrarozvědná rezidentura FMV. In: *ibadatelna*. [online]. [cit. 30. 4. 2020]. Dostupné z: <https://ibadatelna.cz/cs/slovník/kontrarozvedna-rezidentura-fmv>
 22. MAREK, Jindřich. Povstaleckým „ministrem“ v 29 letech, na šibenici v 34 letech. In: *Vojenský historický Ústav Praha*. [online]. [1. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/povstaleckym-ministrem-v-29-letech-na-komunisticke-sibenici-v-34-letech/>
 23. Mediální konstrukce druhých. In: *MedKult*. [online]. [cit. 30. 4. 2020]. Dostupné z: <http://medkult.upmedia.cz/2016/02/17/medialni-konstrukce-druhych/>
 24. OATIS. N. William. Why I Confessed. In: *LIFE*. [online]. [cit. 19. 5. 2020]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=XUIEAAAAMBAJ&pg=PA131&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

25. Od hlásné trouby KSČ ke svobodnému médiu. Sametový boj o Československý rozhlas líčí pamětník a komentátor Petr Hartman. In: *iROZHLAS* [online]. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/listopad-1989-sametova-revoluce-podcast-ceskoslovensky-rozhlas-hartman-ksc_1911290600_pak
26. Pamětníci. In: *paměť národa* [online]. [cit. 1. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/search?text=vetej%C5%A1ka>
27. PÁSEK, Tomáš. Odbojová činnost Bohumila Havlína. [online]. Brno, 2011 [cit. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/itqob/diplomka.pdf> Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Libor Svoboda, Ph.D.
28. Pastýřský list "Hlas biskupů" 1949. In: *Církevní historie (katolická)*. [online]. [cit. 19. 4. 2020]. Dostupné z: <https://cirkevnihistorie.estranky.cz/clanky/dieceze-v-ceske-republice/pastyrsky-list--hlas-biskupu--1949.html>
29. Politické procesy v ČSR v 50. letech – Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským. In: *TOTALITA.cz*. [online]. [cit.: 1. 5. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/proc/proc_slanskyr.php
30. Proces H, Den devátý. In: *Česká televize*. [online]. [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10153697395-proces-h/207562268640009-proces-h-den-devaty/> čas: 31:24
31. Předpis 231/1948 Sb. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*. [online]. [cit. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=231&r=1948>
32. Předpis 247/1948 Sb. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*. [online]. [cit. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=247&r=1948>
33. Předpis 319/1948 Sb. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*. [online]. [cit. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=319&r=1948>
34. Předpis 86/1950 Sb. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*. [online]. [cit. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=86&r=1950>
35. Příprava akce „K“. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 11. 2. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/cirkev/cir_04.php
36. Sbor národní bezpečnosti. In: *ibadatelna.cz* [online]. [cit. 19. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.ibadatelna.cz/cs/slovník/sbor-narodni-bezpecnosti>
37. Sémiotika. In: *MedKult*. [online]. [cit. 17. 3. 2020]. Dostupné z:

- <http://medkult.upmedia.cz/Keywords/semiotika/>
38. Semióza. In: SCS.ABZ.CZ. [online]. [cit. 16. 3. 2020]. Dostupné z: https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=semioza&typ_hledani=prefix
39. Seznam popravených pro politické trestné činy v období 1948–1989. In: TOTALITA.cz [online]. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/seznamy/poprawy.php>
40. SKALICKÝ, Jaroslav. Proces s Williamem Nathanelem Oatisem (Politické procesy z 50. let). In: *Radiožurnál*. [online]. [cit. 28. 1. 2020]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/politicke-procesy-z-50-let-7700472/3#zaznamy>
41. SOUČKOVÁ, Kateřina. Situace vězňů v uherskohradištské věznicí v letech 1948–1953 [online]. Brno, 2016 [cit. 2020-05-19]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/yaw9e/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Jaroslav Vaculík
42. SOVADINA, Jiří. Košický vládní program (5.4. 1945) In: MODERNÍ DĚJINY.CZ. [online]. 2. 8. 2009. [cit. 9. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/>
43. Spadla železná opona. In: *paměť národa*. [online]. [vid. 26. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/spadla-zelezna-opona>
44. ŠIMÍČEK, Petr. Pretotalitní Československo I. (od května 1945 do voleb 1946). In: MODERNÍ DĚJINY.CZ [online]. 6. 11. 2012. [cit. 9. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/pretotalitni-ceskoslovensko-i-od-kvetna-1945-do-voleb-1946/>
45. The Mutual Security Act of 1951. In: *History, Art & Archives*. [online]. [cit. 4. 5. 2020]. Dostupné z: <https://history.house.gov/Historical-Highlights/1951-2000/The-Mutual-Security-Act-of-1951/>
46. Třetí odboj v Československu. In: TOTALITA.cz [online]. [cit. 19. 1. 2020]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/odb3/odb3.php>
47. Třetí odboj v Československu – domácí. In: TOTALITA.cz [online]. [cit. 19. 1. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/odb3/odb3_dom.php
48. Třetí odboj v Československu – zahraniční. In: TOTALITA.cz [online]. [cit. 26. 1. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/odb3/odb3_zahr.php
49. Vetejška Jaroslav a spol. In: *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 1. 2.

- 2020]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/skupina-vyzkumu/vetejska-jaroslav-a-spol/>
50. Vladimír (Vlado) CLEMENTIS. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_clementisv.php
51. Vlastní provedení akce „K“. In: *TOTALITA.cz* [online]. [cit. 11. 2. 2020]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/cirkev/cir_05.php
52. Vymazání Vladimíra Clementise aneb revoluce požírala své syny i v Československu. In: *Didaktika dějepisu* [online]. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z: <http://didaktika.ff.cuni.cz/blog/2015/01/>

Dobová periodika

1. Americký špion W. Oatis před Státním soudem. In: *Rovnost: list sociálních demokratů českých*. Brno: J. Opletal, 03.07.1951, 67(155). s. 2. ISSN 0862-7967. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:60037710-549c-11e6-beb0-001018b5eb5c>
2. Členové amerického velvyslanectví v čele velké rozvratné vyzvědačské organizace – Zahájení procesu s vedoucími vyzvědačských center před státním soudem v Praze. In: *Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické*. V Praze: [s.n.], 20.4.1950, 30-31(93). s. 3. ISSN 0032-6569. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:95df51b3-789f-4f8a-926d-4b9d798a42ad>
3. Dnes rozsudek nad zrádci ve službách amerického imperialismu – Prokurátor navrhuje nejtěžší tresty pro špiony a velezrádce. In: *Práce: [Čechy]*. Praha: Deník Práce, 22.04.1950, 6(95). s. 5. ISSN 0231-6374. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:c7768a10-2b1d-11e7-a38c-005056827e51>
4. Hodonínský případ. In: *Lidová demokracie: orgán Československé strany lidové*. Praha: Nakladatelství Lidová demokracie, 24.03.1950, 6(71). s. 2. ISSN 0323-1143. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:42f595d0-9016-11e6-89b1-5ef3fc9ae867>
5. Nenávisť k pokroku vedla teroristy k vraždě: reportáž z druhého dne přelíčení, výpovědi obžalovaných. In: *Práce: [Čechy]*. Praha: Deník Práce, 22.03.1950, 6(69). s. 1. ISSN 0231-6374. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:c26ae3b0-1dc4-11e7-9ceb-005056825209>
6. Neprojdou!. In: *Svět práce*. Praha: Ústřední akční výbor československé sociální

- demokracie, 27.03.1952, 2(13). s. 3. ISSN 0139-6757. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:6f8f5d80-d96d-11e9-b075-5ef3fc9bb22f>
7. Oatisové u nás neprojdou. In: *Práce: [Čechy]*. Praha: Deník Práce, 02.02.1952, 8(28). s. 3. ISSN 0231-6374. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:54f039d0-4a78-11e7-9ad3-5ef3fc9ae867>
 8. Páté výročí pražského povstání. In: *Tvorba: list pro kritiku a umění*. Praha: Symposion, 03.05.1950, 19(18). s. 423. ISSN 0139-5513. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:64ac69f0-a032-11e8-83a5-5ef3fc9ae867>
 9. Proces s americkým špiónem Williamem Oatisem a společníky. In: *Rovnost: list sociálních demokratů českých*. Brno: J. Opletal, 01.07.1951, 67(154). s. 4. ISSN 0862-7967. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:59d77570-549d-11e6-ad5e-5ef3fc9bb22f>
 10. Proces se skupinou teroristů a vrahů v Hodoníně. In: *Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické*. V Praze: [s.n.], 21.3.1950, 30-31(68). s. 5. ISSN 0032-6569. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:66b28c17-a5cf-4df8-b002-81f5d43361f4>
 11. Rozhodnutí presidenta republiky. In: *Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické*. V Praze: [s.n.], 16.5.1953, 33-34(135). s. 3. ISSN 0032-6569. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:67c2d340-6fc2-11e8-9690-005056827e51>
 12. Rozsudek státního soudu nad americkými špióny. In: *Rovnost: list sociálních demokratů českých*. Brno: J. Opletal, 05.07.1951, 67(157). s. 2. ISSN 0862-7967. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:6c652c60-549c-11e6-8361-5ef3fc9ae867>
 13. Spravedlivý trest bandě teroristů. In: *Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické*. V Praze: [s.n.], 4.2.1950, 30-31(30). s. 5. ISSN 0032-6569. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:7b6a0cbe-09cc-4e53-a32e-c6f32b9a4a24>
 14. Spravedlivý trest rozvratníkům v Hodoníně za zločiny proti republice. In: *Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické*. V Praze: [s.n.], 23.3.1950, 30-31(70). s. 5. ISSN 0032-6569. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:32ebbdce-7608-4d7e-98dd-d09cb74a931c>

15. Prezident republiky, Dr. Edvard Beneš, přijímá 25. února 1948 demisi nekomunistických ministrů. In: *Svět v obrazech*. Praha: Novinář, 06.03.1948, 4(10). s. 4. ISSN 0039-7032. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:c0b7e6b0-f505-11e9-a329-005056827e51>
16. Špioni a jejich chleboďárci. In: *Tvorba: list pro kritiku a umění*. Praha: Symposion, 10.05.1950, 19(19). s. 450. ISSN 0139-5513. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:7a58a980-a032-11e8-ba56-5ef3fc9bb22f>
17. Tiskové agentury ve službách západních imperialistů. In: *Tvorba: list pro kritiku a umění*. Praha: Symposion, 18.10.1951, 20(42). s. 1002. ISSN 0139-5513. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:31e8e9e0-9aeb-11e8-93fd-5ef3fc9bb22f>
18. Tlupa teroristů odsouzena. In: *Lidová demokracie: orgán Československé strany lidové*. Praha: Nakladatelství Lidová demokracie, 04.02.1950, 6(30). s. 2. ISSN 0323-1143. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:9d03ac50-9017-11e6-9328-005056825209>
19. Život, práce a budování západočeského kraje – Týden doma. In: *Pravda: List Československé komunistické strany – odbočka Plzeň*. Plzeň: Tiskařské a nakladatelské družstvo Pravda, 29.4.1950, 6(17). s. 15. ISSN 1803-1633. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:e62fa890-0836-11e9-8d10-5ef3fc9ae867>

Ostatní zdroje

1. *Archiv bezpečnostních složek*, f. Velitelství Státní bezpečnosti Praha, spis Č.j. 4299/01-1951, William Nathan Oatis a spol.
2. *Archiv bezpečnostních složek*, f. Velitelství Státní bezpečnosti Praha, spis A-571/01-1951. Zpráva pro ministra č. 28 z ledna 1951 obsahující návrh na likvidaci nebezpečné protistátní skupiny odhalené v Plzni – akce "Irena"
3. Byl únor 1948. In: *Historie.cs* [vzdělávací pořad]. ČT24. 29. 2. 2020 (Jiří Pernes, čas 12:50)

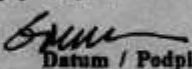
Teze Diplomové práce

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Alžběta Dordová	Razítko podatelny:
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2018/2019	
E-mail diplomantky/diplomanta: 69915735@fsv.cuni.cz	
Studijní obor/forma studia: Mediální studia – magistr/kombinovaná forma	
Název práce v češtině: „Republiku si rozvracet nedáme!“ – třetí odboj v československých médiích	
Název práce v angličtině: „We Will Not Let Our Republic Be Disrupted!“ – Third Resistance in The Czechoslovak Media	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013) (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve</u> po dvou semestrech od schválení tezí) LS 2019/2020	
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): Téma odboje proti komunistickému totalitnímu režimu v socialistickém Československu – tzv. třetího odboje – se po roce 1989 pozvolna dostalo do širšího centra společenského zájmu. Presentována je nejčastěji problematika represí vyšetřovacího a justičního aparátu vůči režimu nepohodlným či revoltujícím jedincům, případně celým společenským skupinám (viz. akce namířené proti představitelům církví, ostatních politických stran nebo tzv. vesnickým boháčům). Problematika třetího odboje je akademicky zpracována v hojném množství, a to jak z pohledu na třetí odboj obecně, tak se zaměřením na konkrétní jeho případy. Otázce vývoje podoby médií a jejich roli v upevňování komunistického režimu v období 50. let je věnována taktéž celá řada odborných prací.	
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Teoretická část diplomové práce je věnována historickému a také mediálnímu kontextu přítomnému v Československu 50. let a předestírá souvislosti vybraných případů třetího oboje. Slouží tak jako podklad ke komparaci s výsledky části praktické. Praktická část se zabývá prezentací vybraných případů rezistence v dobových československých médiích 50. let 20. století a zaměřuje se především na podobu užití rétoriky a symboliky a využívání jejich potenciálu k propagandistické konstrukci mediálního obrazu osob obviněných z reakcionářství. Cílem diplomové práce je prostřednictvím případové studie s využitím metody lingvistické analýzy přinést soubor prvků nejčastěji využívaných k označování účastníků třetího odboje v dobových médiích a na základě jejich interpretace a porovnání s dobovými reáliemi potvrdit jejich tendenční a manipulativní charakter.	
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):	
Abstrakt Obsah 1.0 Úvod 2.0 Teoretická část <ul style="list-style-type: none"> 2.1 Dobový společenský a politický kontext 50. let v Československu 2.2 Problematika z pohledu mediálních studií <ul style="list-style-type: none"> 2.2.1 Mediální kontext v komunistickém Československu 2.2.2 Role médií v perzekuci protikomunistické rezistence 2.3 Vymezení pojmu „třetí odboj“ v Československu 50. let <ul style="list-style-type: none"> 2.3.1 Formy třetího odboje 	

2.3.2	Vybrané případy třetího odboje
2.3.2.1	Jaroslav Vetejška a spol.
2.3.2.2	Bohumil Havlín a spol.
2.3.2.3	Jaromír Nechanský a spol.
2.3.2.4	W. N. Oatis a spol.
3.0	Praktická část
3.1	Analýza mediálních obsahů vybraných médií
3.1.1	Popis metody lingvistické analýzy (případová studie)
3.1.2	Vybraná analyzovaná média
3.1.2.1	Československá média
3.1.2.2	Zahraniční média
3.2	Sběr dat pro lingvistickou analýzu
3.3	Výsledky analýzy a jejich interpretace
4.0	Závěr
5.0	Použitá literatura a zdroje
6.0	Seznam příloh
Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):	
V praktické části diplomové práce budou analyzována tištěná periodika (např. <i>Rudé právo, Práce, Naše pravda</i>), vysílací média tuzemská (např. <i>Československý rozhlas, Československý filmový týdeník</i> , případně filmová tvorba související s jednotlivými případy), vysílací média zahraniční (např. <i>BBC, Hlas Ameriky, Rádio Svobodná Evropa</i>) v období 50. let.	
Metody (techniky) zpracování materiálu:	
Kvalitativní rozbor vybraných mediálních obsahů metodou lingvistické analýzy se zaměřením na nejčastěji využívané prvky a symboly prezentace jednotlivých případů protikomunistické rezistence.	
Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):	
BEDNAŘÍK, P., JIRÁK, J., KÖPPOVÁ, B. <i>Dějiny českých médií: od počátku do současnosti</i>. Grada Publishing a.s., 2011. ISBN 978-80-247-3028-8 <i>Publikace předkládá text provázející čtenáře vývojem a proměnami československých, resp. českých médií v rámci tuzemského i mezinárodního historického, politického a společenského kontextu.</i>	
GROMAN, Martin. <i>Řízení československých médií v 50. letech 20. století</i>. Sborník Národního muzea v Praze: Řada C-literární historie, 2008, 1-4. <i>Text analyzuje podobu československých médií v různých úsecích 50. let, upozorňuje na rozdíly v propagandě využívané v ČSSR a ostatních zemích sovětského bloku a také na roli individuálního přístupu jednotlivých funkcionářů k propagandistickým zadáním.</i>	
MACURA, V., et al. <i>Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)</i>. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1669-0 <i>Publikace obsahuje několik vybraných literárněhistorických studií textů pocházejících z období totalitního režimu v ČSSR, poukazujících na vliv ideologie na literaturu a s tím související symboliku.</i>	
TRAMPOTA, T., VOJTĚCHOVSKÁ, M. <i>Metody výzkumu médií</i>. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-683-4 <i>Publikace přináší soubor výzkumných metod nejčastěji používaných k analýze médií. Každou z metod představuje v jejím teoretickém rámci a zároveň poskytuje příklad jejího praktického využití.</i>	
VEBER, V. <i>Třetí odboj: ČSR v letech 1948–1953</i>. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2014. ISBN 978-80-7395-786-5 <i>Kniha zevrubně popisuje činnost československých protikomunistických odbojových skupin, jež si po převzetí moci komunisty v roce 1948 stanovily za cíl znovuoživení svobody a demokracie.</i>	

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

- ČÍŽOVÁ, P. *Politická perzekuce na jihovýchodní Moravě v letech 1948–1953*. Olomouc, 2013. Magisterská diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra historie 2013. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Karel Konečný, CSc.
- HAVRÁNKOVÁ, P. *Komunistická propaganda v časopisu Mateřídouška (1945–1955)*. Praha, 2015. 105 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí diplomové práce PhDr. Mgr. Pavel Suk.
- KALABZA, M. *Ozbrojený odpor proti komunistickému režimu v Československu a jeho reflexe v dobových médiích*. Plzeň, 2015. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická, Katedra historických věd. Vedoucí diplomové práce PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.
- KONOPÁSEK, Š. *Spor o třetí odboj*. Praha, 2013. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Ondřej Slačálek
- SVOBODA, P. *Provokace StB prováděné proti ilegálním skupinám třetího odboje v rámci akce Skaut. Provokace jako systém operativní práce StB na příkladu skupiny 'Za svobodu' v letech 1948–1951*. Praha, 2017. Disertační práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Jiří Hnilica, Ph.D.

Datum / Podpis studenta/ky	20.5.2020
TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:	
Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:	
Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:	
Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.	
Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.	
PhDr. Martin Groman, Ph.D.	20.5.2019 Datum / Podpis
Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga pedagožky/pedagoga	
TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTIŠKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.	
TEZE NA IKSŽ SCHVÁLIL JE GARANT PŘÍSLUŠNÉHO STUDIJNÍHO OBORU.	

Seznam příloh

Příloha 1: Spravedlivý trest bandě teroristů (novinový článek; Zdroj: *Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické*. V Praze: [s.n.], 4.2.1950, 30-31(30). s. 5. ISSN 0032-6569. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:7b6a0cbe-09cc-4e53-a32e-c6f32b9a4a24>)

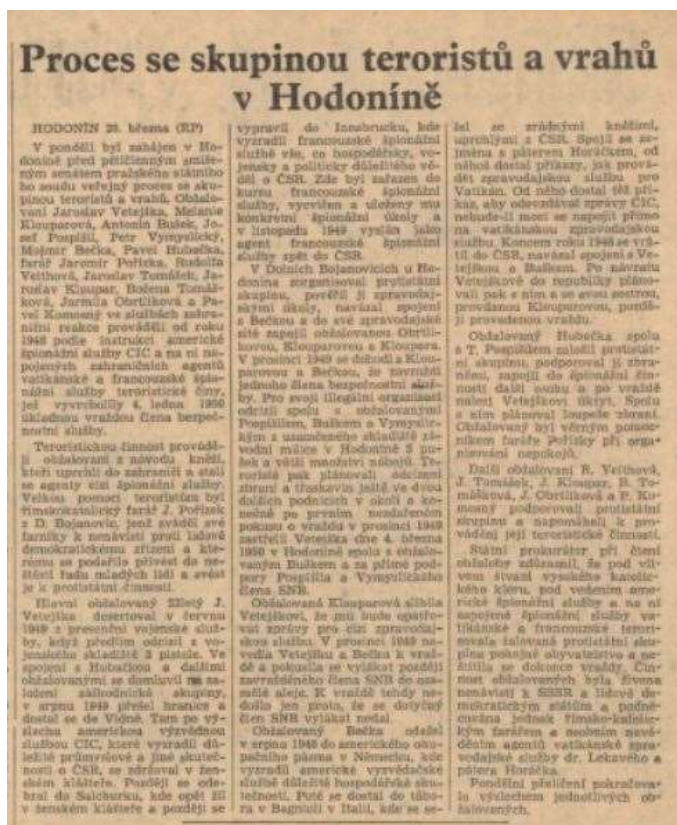
Příloha 2: Tlupa teroristů odsouzena (novinový článek, Zdroj: *Lidová demokracie: orgán Československé strany lidové*. Praha: Nakladatelství Lidová demokracie, 04.02.1950, 6(30). s. 2. ISSN 0323-1143. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:9d03ac50-9017-11e6-9328-005056825209>)

Příloha 3: Špioni a jejich chleboďárci (článek z časopisu, Zdroj: *Tvorba: list pro kritiku a umění*. Praha: Symposion, 10.05.1950, 19(19). s. 450. ISSN 0139-5513. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:7a58a980-a032-11e8-ba56-5ef3fc9bb22f>)

Příloha 4: Proces se skupinou teroristů a vrahů v Hodoníně (novinový článek, Zdroj: Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické. V Praze: [s.n.], 21.3.1950, 30-31(68). s. 5. ISSN 0032-6569. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:66b28c17-a5cf-4df8-b002-81f5d43361f4>)

Příloha 5: Nenávist k pokroku vedla teroristy k vraždě: reportáž z druhého dne přelíčení, výpovědi obžalovaných (novinový článek, Zdroj: Práce: [Čechy]. Praha: Deník Práce, 22.03.1950, 6(69). s. 1. ISSN 0231-6374. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:c26ae3b0-1dc4-11e7-9ceb-005056825209>)

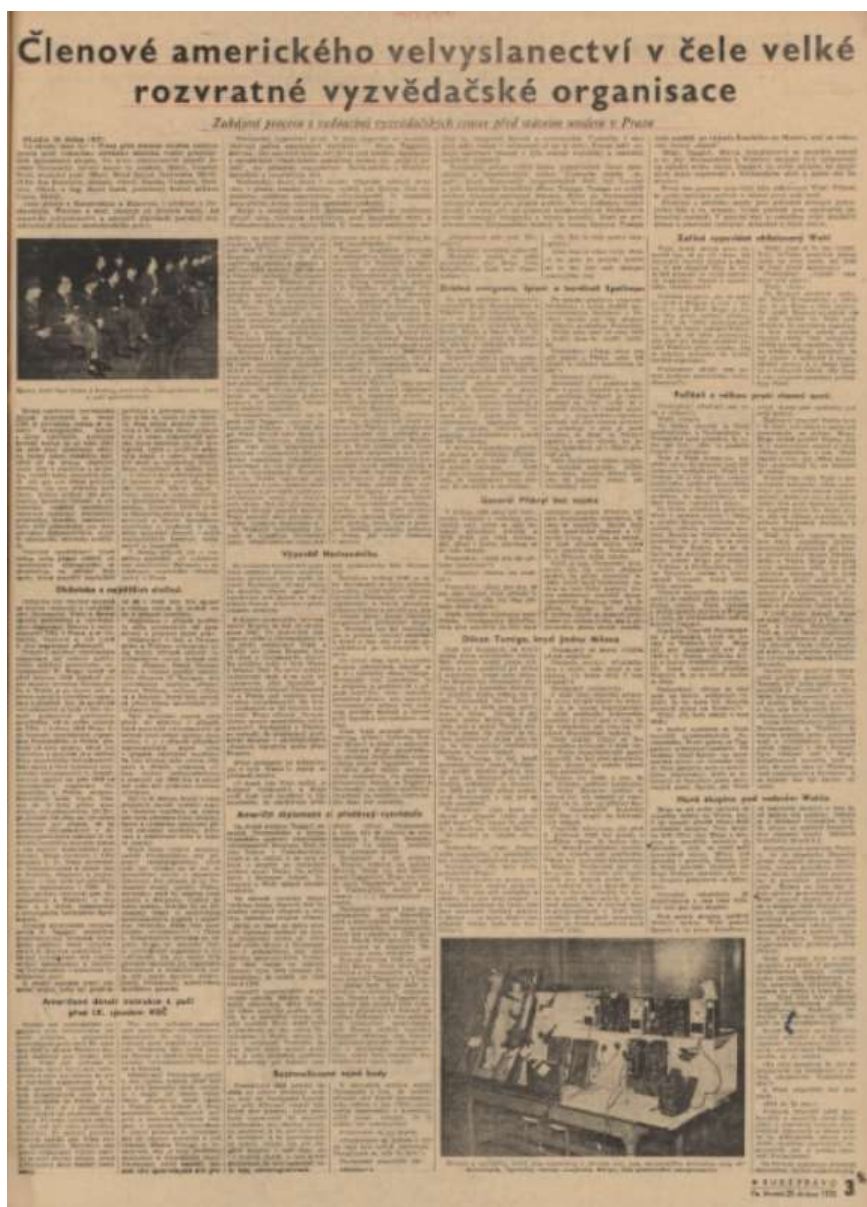
Příloha 6: Spravedlivý trest rozvratníkům v Hodoníně za zločiny proti republice (novinový článek, Zdroj: *Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické*. V Praze: [s.n.], 23.3.1950, 30-31(70). s. 5. ISSN 0032-6569. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:32ebbdce-7608-4d7e-98dd-d09cb74a931c>)

Příloha 7: Hodonínský případ (novinový článek, Zdroj: *Lidová demokracie: orgán Československé strany lidové*. Praha: Nakladatelství Lidová demokracie, 24.03.1950, 6(71). s. 2. ISSN 0323-1143. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:42f595d0-9016-11e6-89b1-5ef3fc9ae867>)

Příloha 8: Členové amerického velvyslanectví v čele velké rozvratné vyzvědačské organizace
– Zahájení procesu s vedoucími vyzvědačských center před státním soudem v Praze (novinový článek, Zdroj: *Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické*. V Praze: [s.n.], 20.4.1950, 30-31(93). s. 3. ISSN 0032-6569. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:95df51b3-789f-4f8a-926d-4b9d798a42ad>)

Příloha 9: Dnes rozsudek nad zrádci ve službách amerického imperialismu – Prokurátor navrhuje nejtěžší tresty pro špiony a velezrádce (novinový článek, Zdroj: *Práce*: [Čechy]. Praha: Deník *Práce*, 22.04.1950, 6(95). s. 5. ISSN 0231-6374. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:c7768a10-2b1d-11e7-a38c-005056827e51>)

Příloha 10: Život, práce a budování západočeského kraje – Týden doma (novinový článek, Zdroj: *Pravda: List Československé komunistické strany – odbočka Plzeň*. Plzeň: Tiskařské a nakladatelské družstvo Pravda, 29.4.1950, 6(17). s. 15. ISSN 1803-1633. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:e62fa890-0836-11e9-8d10-5ef3fc9ae867>)

Příloha 11: Páté výročí pražského povstání (článek z časopisu, Zdroj: *Tvorba: list pro kritiku a umění*. Praha: Symposion, 03.05.1950, 19(18). s. 423. ISSN 0139-5513. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:64ac69f0-a032-11e8-83a5-5ef3fc9ae867>)

Příloha 12: Proces s americkým špiónem Williamem Oatisem a společníky (novinový článek, Zdroj: Rovnost: list sociálních demokratů českých. Brno: J. Opletal, 01.07.1951, 67(154). s. 4. ISSN 0862-7967. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:59d77570-549d-11e6-ad5e-5ef3fc9bb22f>)

Příloha 13: Americký špión W. Oatis před Státním soudem (novinový článek, Zdroj: Rovnost: list sociálních demokratů českých. Brno: J. Opletal, 03.07.1951, 67(155). s. 2. ISSN 0862-7967. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:60037710-549c-11e6-beb0-001018b5eb5c>)

Příloha 14: Rozsudek státního soudu nad americkými špiony (novinový článek, Zdroj: *Rovnost: list sociálních demokratů českých*. Brno: J. Opletal, 05.07.1951, 67(157). s. 2. ISSN 0862-7967. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:6c652c60-549c-11e6-8361-5ef3fc9ae867>)

Příloha 15: Oatisové u nás neprojdou (novinový článek, Zdroj: *Práce: [Čechy]*. Praha: Deník Práce, 02.02.1952, 8(28). s. 3. ISSN 0231-6374. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:54f039d0-4a78-11e7-9ad3-5ef3fc9ae867>)

Příloha 16: Rozhodnutí presidenta republiky (novinový článek, Zdroj: *Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické*. V Praze: [s.n.], 16.5.1953, 33-34(135). s. 3. ISSN 0032-6569. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:67c2d340-6fc2-11e8-9690-005056827e51>)

Příloha 17: Tiskové agentury ve službách západních imperialistů (článek z časopisu, Zdroj: *Tvorba: list pro kritiku a umění*. Praha: Symposion, 18.10.1951, 20(42). s. 1002. ISSN 0139-5513. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:31e8e9e0-9aeb-11e8-93fd-5ef3fc9bb22f>)

